

MEIRÄM MUSEO

Osallistavan menetelmän kehittäminen

TAITE:n pop up -museohankkeessa

Lapin yliopisto

Taiteiden tiedekunta

Kuvataidekasvatus

Pro gradu –tutkielma

Syksy 2020

Kaisa Ronkainen

Sisällys

1 Johdanto.....	6
2 Yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja merkityksellisyyttä. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet.....	9
2.1 Yhteisöllinen taidekasvatus.....	9
2.2 Osallisuus ja osallistaminen taidekasvatuksessa	15
2.3 Taidekasvatus museokontekstissa.....	19
2.3.1 Osallistava museo.....	22
2.3.2 Pop up -museo.....	25
2.4 Merkityksellisyys ja museaalisuus.....	28
3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	34
4 Osallistavaa toimintaa, tutkivaa osallistumista. Tutkimusmenetelmät ja aineistot.....	36
4.1 Etnografinen toimintatutkimus.....	36
4.1.1 Osallistuva havainnointi.....	38
4.2 Eettisyys.....	40
4.3 Aineistot.....	41
5 Kohti menetelmää.....	43
5.1 TAITE.....	44
5.2 Pop up –museohanke.....	44
5.3 Ohjausryhmä.....	45
5.3.1 Vapriikki.....	46
5.3.2 Kokoelmakeskus ja Käyttökokoelma.....	47
5.3.3 Luotsitoiminta.....	48
5.3.4 Konkarit - ikäihmisten museopalvelut.....	49
5.4 Museohankkeen osallistujat.....	49
5.4.1 Teisko.....	49

5.4.2 Hervanta.....	50
5.4.3 Lielähti.....	51
5.4.4 Multisilta.....	52
5.5 Toiminta.....	53
5.5.1 Työpajat.....	53
5.5.2 Pop up -näyttelyt.....	54
6 Teidän museosta meidän museoksi.....	56
6.1 Toiminnan kehittyminen.....	56
6.2 Osallisuus – omistajuus – toimintaan kiinnittyminen.....	81
6.3 Toiminnassa ilmenneet haasteet.....	86
7 Tulokset: Osallistava pop up -museomenetelmä.....	91
8 Pohdinta.....	95
9 Johtopäätökset.....	98
Lähteet	
Liitteet	

Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Meiräm museo. Osallistavan menetelmän kehittäminen TAITE:n pop up -museohankkeessa

Tekijä: Kaisa Ronkainen

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 106 sivua, 17 liitettä

Vuosi: Syksy 2020

Tiivistelmä:

Kehitän tutkimuksessani osallistavaa museomenetelmää Tampereen kaupungin kulttuurikasvatussyksikkö TAITE:n vuonna 2017–2018 toteutuneessa pop up -museohankkeessa. Hankkeessa toteutettiin ikäihmisille suunnattua osallistavaa pop up -museotoimintaa neljällä Tampereen kaupunkialueella: Teiskossa, Lielahdessa, Hervannassa ja Multisillassa.

Hankkeen tavoitteena oli lisätä yhteisöllistä ja omaehtoista toimintaa, sekä alueellista arvostusta kaupunkilaisten keskuudessa. Osallistuin hankkeeseen projekti-koordinaattorin työparina ja toimin samalla osallistuvana havainnoijana hankkeen kaikissa vaiheissa. Kohdistin tutkimusintressini siihen, kuinka museaalisuuden ja henkilökohtaisen merkityksellisyyden käsitteiden avautuminen vaikuttivat pop up -museotoiminnan kehittymiseen. Tutkin myös osallistavan toiminnan merkitystä pop up -museotoimintaan sitoutumisessa.

Pop up -museohanketta kehitettiin reflektoiden osallistavien museotyöpajojen ja ohjausryhmän vuorovaikutuksessa. Työpajoissa käytettiin yhteisöllisen taidekasvatuksen menetelmiä ja esinelähtöistä muistelumenetelmää. Toiminta perustui yhteisölliseen muistojen jakamiseen. Pop up -museonäyttelyiden kautta yhteisöllistä jakamista tapahtui myös laajemman yleisön kanssa.

Tutkimukseni perusteella osallistaminen vaikutti merkittävästi pop up -museotoimintaan sitoutumiseen. Henkilökohtaisen merkityksellisyyden ymmärtäminen museoesinettä määrittävänä tekijänä vaikutti olennaisesti pop up -museomenetelmän kehittymiseen.

Tutkimusaineistonani minulla on ollut havaintomuistiinpanojeni lisäksi kaikki hankkeen aikana kertynyt hankemateriaali, sekä ohjausryhmän pöytäkirjat ja sähköpostimateriaali. Tutkimukseni sijoittuu yhteisöllisen taidekasvatuksen ja museopedagogiikan alueille.

Pop up -museohankkeen tuloksena kehitettiin osallistavan museon menetelmäopas, joka on vapaasti ladattavissa Tampereen kaupungin verkkosivuilta. Kehitetyn museomenetelmän toivotaan edesauttavan kaupunkilaisten omaehtoista osallistavaa toimintaa.

Asiasanat: Yhteisöllinen taidekasvatus, osallistaminen, osallistuva havainnointi, museopedagogiikka, osallistava museo

Muita tietoja: Suostumus tutkimuksen luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

University of Lapland, Faculty of Arts

Name of the study: Meiräm Museo. Development of participatory method in TAITE pop-up museum project

Author: Kaisa Ronkainen

Major: Arts Education

Type of study: Pro Gradu -study

Pages, number of attachments: 106 pages, 17 attachments

Year: Autumn 2020

Summary:

In this study I develop a participatory method in a pop-up museum project of Culture Education Unit of City of Tampere (TAITE) in 2017-2018. The project consists of pop-up museum activities for elderly people in 4 suburbs of Tampere: Teisko, Lielähti, Hervanta, and Multisilta.

The target of the project was to increase community-led and voluntary activities and regional appreciation among citizens. I participated to the project as a partner for the project coordinator and acted at the same time as a participative observer in all phases of the project. I focused my study on how the opening up of museal and personal relevance concepts affected the development of pop-up museum activities.

Pop-up museum project was developed in reflection of participatory museum workshops and in interaction with steering group. Workshops used methods of community-based art education and object-originating remembering. The activities were based on sharing memories within community. Via the pop-up museum exhibitions the sharing with community involved also wider audience.

Based on my study party the involvement affected remarkably to commitment in pop-up museum activities. The understanding of personal relevance as a determining factor for a museum object affected essentially to evolution of pop-up museum method.

My study material consisted of - in addition to observation notes – all the material developed during the project, steering group minutes and e-mails. My study positions itself in community-based art education and museum pedagogy areas.

The pop-up museum project developed as a result a method guide for participatory museum that can be downloaded from the homepage of City of Tampere. The museum method is hoped to contribute to citizens voluntary participatory actions.

Key words: Community-based art education, participatory involvement, participatory observation, museum pedagogy, participatory museum.

Other information: Approval for use of study in library

1 Johdanto

“Ei mulle mitään museoesinettä ole. Ihan totta. Ei mulle ole mitään vanhaa. Oon muuttanut niin monta kertaa elämäni aikana. Tulin vain katsomaan, mikä juttu tämä on, en mä tuo mitään omaa esinettä.”

“Ei esineen tarvitse olla vanha. Eikä arvokas. Kunhan se on sinulle itsellesi jotenkin merkityksellinen. Sius vaikka jotain sen tyylistä, että “nämä on mun lapsen ensimmäiset kengät”. Jotain sellaista, jota et ole koskaan, muuttojenkaan yhteydessä raaskinut heittää pois.”

Näen kuinka naisen silmät syttyvät. Kengät. Onhan hänellä poikansa, nyt jo aikamiehen, ensimmäiset kengät. Pienet, nahkaiset ensiaskelkengät. Hän kuvailee kenkiä lähes liikuttuneena.

Tiedän, että hän on mukana.

Edellä kuvatun kaltaisen keskustelun kävin eräässä pop up –museon työpajassa osallistujan kanssa. Tuo hetki on jäänyt mieleeni yhtenä helmenä ja onnistumisen kokemuksena pop up -museohankeen ajalta. Tiesin, että hankkeeseen sitouttaminen ja merkityksellisen museoesineen käsitteen avaaminen voisi tuottaa haasteita. Useat osallistujat saapuivat työpajatoimintaan varautuneina. Moni arveli museotoiminnan alkaessa, että tuskin jatkaa toiminnassa. Lähes jokainen osallistuja kuitenkin innostui ja sitoutui toimintaan jo ensimmäisen työpajakerran aikana. Miten se tapahtui?

Tein kuvataidekasvatuksen opintoihini liittyvän kenttäharjoittelun, sekä näyttely- ja museopedagogiikan harjoitukset keväällä 2018 Tampereen kaupungin kulttuurikas-

vatusyksikkö TAITE:n ikäihmisille suunnatussa osallistavan museotoiminnan hankkeessa. Jo kysyessäni TAITE:sta harjoittelupaikkaa, minulla oli epämääräisenä ajatuksena, että voisin tehdä pro gradu –tutkielmani kulttuurikasvatusyksikön toiminnasta. Kun minulle osoitettiin kohdennettu harjoittelupaikka osallistavassa museohankkeessa siihen palkatun projektikoordinaattorin työparina, tuntui selvältä, että kohdentaisin myös tutkimusintressini tähän hankkeeseen. Pitkien pohdintojen ja useiden johtava museolehtori Anne Keskitalon sekä projektikoordinaattori Aino Mäntyvaaran kanssa käymieni keskusteluiden jälkeen päädyin tutkimaan koko prosessin, osallistavan museohankkeen, kehittämistä sen alusta loppuun saakka. Osallistavan museon ajatus tuntui olevan Suomessa vielä melko tuore ja hankkeen tavoitteena oli kehittää aivan uudenlainen museotoiminnan menetelmä, jota voisi hyödyntää osallistavassa toiminnassa useilla sektoreilla. Päädyin rajaamaan aihekseni hankkeen aikana kehitettävän osallistavan museomenetelmän kehittämisen tutkimisen. Olisi ollut kiinnostavaa tutkia myös pop up -museotyöpajoihin osallistuneiden henkilöiden kokemuksia menetelmän osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisäävästä näkökulmasta, mutta pro gradu –tutkielman laajuiseen opinnäytetyöhön kokemusten tutkiminen, itse hanketutkimuksen lisäksi, olisi ollut liian laaja.

Työtunteja kenttäharjoittelulle on opintosuunnitelmassa asetettu tietty tuntimäärä, mutta innostuessani aineistonkeruusta –ja totta puhuen koko projektista– unohtui työtuntien laskeminen. Tein tutkimustyötäni osallistuvana havainnoijana sekä hankkeen suunnittelussa, että toteutusasteella ikäihmisille suunnatuissa työpajoissa. Toimin siis hankkeessa samanaikaisesti sekä tutkijana, että menetelmän kehittäjänä. Uppouduin työhön täydestä sydäimestäni. Innostuin, varmaan innostinkin.

Tämä pro gradu –tutkielma sijoittuu taidekasvatuksen kentällä museopedagogiikan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen alueille. Pirstaloituneessa ja yksilöllisyyttä korostavassa ajassamme yhteisöllisyyden tarve ja kaipuu on lisääntynyt. Taidekasvatuksella, joka usein ymmärretään ”pelkkänä” piirtämisenä ja maalaamisena; todellisuuden visuaalisena ilmaisuna, on merkittävä ja tärkeä tehtävä yhteiskunnassamme myös yhteisöllisyyden ja osallistumisen näkökulmista. Osallistumisella on tärkeä merkitys kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. Osallisuuden ja sen myötä omistajuuden lisääntyminen auttaa ihmisiä sitoutumaan omaan ympäristöönsä ja näkemään oma toimintansa merkityksellisenä.

Tutkielmani toisessa luvussa käsittelen tutkimukseni teoriaa ja viitekehystä. Kartoit-
tan tutkielmani sijaintia taidekasvatuksen polveilevaan maastoon ja pohdin sen si-
joittumista tähän kenttään. Avaan samassa luvussa tutkielmani kannalta merkittäviä
käsitteitä, kuten yhteisöllistä taidekasvatusta, osallistavaa taidetta, pop up –museon
käsitettä, museopedagogiikkaa ja merkityksellisyyden merkitystä.

Kolmannessa luvussa esittelen tutkimusongelman ja tutkimuskysymykset.

Neljännessä luvussa tarkastelen sitä menetelmällistä maastoa, missä tutkimusta
tehdessäni olen liikkunut. Tarkastelen käyttämiäni tutkimusmenetelmiä, esittelen
tutkimusaineistoni ja pohdin tutkimukseni eettisiä kysymyksiä.

Viidennessä luvussa päästään sisälle itse toimintaan. Kuvaan tutkimukseni konteks-
tin, ne tärkeät yhteistyötahot ja ihmiset, joiden parissa sain tutkimustyötäni tehdä.
Tutustutan lukijan TAITE:en, esittelen museohankkeen ohjausryhmän, kerron yh-
teistyötahoista ja ennen muuta minulle rakkaaksi käyneistä työpajaryhmistä ja ta-
paamisista.

Kuudennessa luvussa analysoin toiminnan kehittämistä ohjausryhmien ja työpajo-
jen myötä. Kuvailen, millaiset haasteet ja tavoitteet vaikuttivat toiminnan kehittämi-
seen sekä analysoin osallistamisen vaikutusta toimintaan.

Seitsemäs luku esittelee tutkimustulokset, yhtenä merkittävänä tuloksena hankkeen
aikana kehittämämme osallistavan museotoiminnan menetelmän.

Kahdeksas luku antaa tilan pohdinnalle. Mistä lähdin liikkeelle, mihin päädyin?
Osasinko kartoittaa maastoa oikein vai ilmenikö matkalla ennalta-arvaamattomia
maastonmuotoja. Tulinko perille sinne, mihin oletin aineiston avulla tulevani vai löy-
sinkö tieni jonnekin muualle?

Yhdeksännessä luvussa on aika tehdä johtopäätöksiä ja tähyillä, millaisia polkuja
tutkimusmatkaa voisi jatkaa.

2 Yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja merkityksellisyyttä. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Tässä luvussa avaan tutkielmani kannalta keskeisiä käsitteitä ja sitä viitekehystä, mihin tutkimukseni sijoittuu. Kartoitan sitä, mihin tutkimukseni taidekasvatuksen kentällä asemoituu ja millaista tutkimusta aiheesta tai sen läheltä on aiemmin tehty. Esittelen tutkimukseni kannalta keskeistä kirjallisuutta ja teorioita, joiden pohjalta tutkimukseni on lähtenyt liikkeelle. Olen iloinnut, kuinka paljon keskeisissä käsitteissä on yhtäläisyyksiä ja siitä johtuen käsitteet osin limittyvät eri alaotsikoiden alla. Yhteisöllisyys on osallistamista, osallistaminen on yhteisöllistä. Merkityksellisyyttä tutkitaan yhteisöllisyyden kautta. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa ja toimintatutkimuksessa on paljon yhtäläisiä, toimintaa kehittäviä piirteitä ja niin edelleen. Käsitteet kiertyvät toistensa ympärille, kuin hermeneuttinen spiraali. Antavat itsestään, löytävät toisistaan, syventyvät kerros kerrokselta. Kaikki liittyy kaikkeen ja saa aikaan liikkeen, joka pitää taidekasvatuksen ei-itseään toistavana, vaan alati kehittyvänä.

2.1 Yhteisöllinen taidekasvatus

Opetushallituksen Edu.fi -sivustolla määritellään, että yhteisö koostuu yksilöistä, mutta yhteisöön kuulumisen ei välttämättä takaa yhteisöllisyyttä. Meistä useimmat kuuluvat johonkin yhteisöön, olipa se sitten asuin-, työ- tai opiskeluyhteisö, mutta yhteisön osanakin voi tuntea ulkopuolisuutta. (Edu.fi) Yhteisöllisyydellä on sanana positiivinen kaiku ja sen kasvua tavoitellaan monissa yhteyksissä, jopa ratkaisuna erilaisiin ongelmiin. Yhteisö ja yhteisöön kuulumisen puolestaan koetaan usein negatiivisena ja ulossulkevana. Riikka Haapalainen (2018) toteaa, että nimellä rajattu yhteisö aiheuttaa kahtiajakoa. On niitä, jotka kuuluvat "meihin" ja sitten niitä, jotka kuuluvat joihinkin toisiin. Yhdenkaltaisuutta rakentaessaan yhteisöt samanaikaisesti erottelevat ja sulkevat ulos toisia. (Haapalainen, 2018, 89.) Myös Mirja Hiltunen

(2009) toteaa, että perinteiset yhteisöt ovat usein sosiaalisesti kontrolloituja ja ulospäin rajaavia. Yhteisölliselle taidekasvatukselle puolestaan erilaisuuden erottelu ja ulkopuolelle rajaaminen on vierasta. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa pyritään epätasa-arvoisuuden ja auktoriteettisuuden sijaan reflektiiviseen dialogisuuteen, osallisuuden lisäämiseen ja erilaisuuden hyväksymiseen. (Hiltunen, 2009, 48.)

Haapalaisen mukaan yksilökeskeisyys nousi modernisaation aikana ihanteeksi. Yhteisöitä ja yhteisöllisyyden toteuttamispaikkoja purettiin. Yksilöllisyyden ihanne on ollut niin läpitunkevaa, että jopa yhteistoiminnallisuudessakin on korostettu yksilöllisyyttä; yksilön yhteisöllisyyttä. (Haapalainen, 2018, 35.)

Hiltunen toteaa varsinaisen yhteisötaiteen käsitteen vakiintuneen vasta 1990-luvun loppupuolella, vaikka autonominen taidekasitys ja romanttinen taiteilijamyöty väistyikin jo aikaisemmin. Hiltunen määrittelee yhteisöllisyyttä taidekasvatuksessa:

---yhteisöllisyys sisältyy kuitenkin jo itse toimintaan, ei vain sen arviointiin. Se on läsnä jo ennen toimintaa, sen suunnittelussa, joka sekin on usein yhteistoiminnallista. (Hiltunen, 2009, 27.)

Kaikki yhteisöllinen ja osallistava taide ei automaattisesti lisää osallisuuden ja yhteyden tunnetta osallistujissa. Haapalainen tarkasteli väitöskirjassaan *Utopioiden arkipäivää* (2018) John Baldessarin teosta *Your Name in Lights*. Teokseen oli saanut ilmoittaa oman nimensä, joka tuli loistamaan valotaulussa 15 sekunnin ajan tuhansien muiden nimien jatkumossa. Teos on syntynyt yhteisöllisenä, osallistavana tempauksena, mutta se ei synnyttänyt yhteyttä osallistujien kanssa tai välille. Sen synnyttämä osallisuus oli yksisuuntaista. Nimensä teokseen lähettäneet eivät oppineet tietämään toisistaan mitään, eivätkä voineet vaikuttaa teoksen muotoon tai esitystapaan. Ainoastaan se, että he kaikki olivat lähettäneet nimensä teokseen, yhdisti heitä toisiinsa. Samalla he eivät tulleet tietämään toisistaan mitään, eivätkä liittyneet toisiinsa millään tavoin. He näkivät taulussa hetken aikaa oman tai tuttavansa nimen ja tunnistivat ainoastaan yhteisöllisyyden joka oli jo olemassa. (Haapalainen, 2018, 78–80.) Baldessarin teos onkin mielestäni ennemminkin yhteisötaidetta, kuin yhteisöllistä taidetta. Yhteisötaide on Hiltusen mukaan toiminnallista ja performatiivista. Siinä yleisö osallistuu teoksen tekemiseen tai on osa sitä. (Hiltunen, 2009, 21.) Osallistavien projektien synnyttämät yhteisöt ovat usein väliaikaisia. Ne syntyvät tiettyä tavoitetta varten ja hajoavat projektin loputtua. (Haapalainen, 2018, 89.)

Yhteisölliseen taiteeseen sisältyy integraation ajatus. Hiltunen toteaa, että integraation myötä yhteisölliset hankkeet ulottuvat eri tiedonalojen ulkopuolelle. Hiltunen on tutkinut väitöstutkimuksessaan *Yhteisöllinen taidekasvatus – Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä* sitä, kuinka taiteen ja tutkimuksen vuorovaikutus voivat vaikuttaa ihmisten ja yhteisöjen toimijuuteen sekä psykososiaaliseen hyvinvointiin. (Hiltunen, 2009, 21, 27.)

Yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria on vielä melko nuorta. Lapin yliopiston kuva-taidekasvatuksen professori Hiltunen on yhteisöllisen taidekasvatuksen uranuurtaja. Hän on tutkinut yhteisöllistä taidekasvatusta samaan aikaan, kun ilmiö on ollut vasta muotoutumassa. Hiltunen määrittelee yhteisöllistä taidekasvatusta henkilöprofiilissaan Lapin yliopiston [www-sivuilla](http://www.sivuilla) näin:

Yhteisöllisen taidetoiminnan lähtökohta on paikkakunnan sosiokulttuurinen ympäristö ja sen traditiot.

Tehdessään yhdessä taidetta lapset ja ikäihmiset, taiteilijat ja taiteen harrastajat voivat kohdata, jakaa osaamistaan sekä tuoda esille itselleen ja ympäristölleen merkityksellisiä asioita. Yhteisöt voivat myös huomata unohduksiin tai syrjään jääneitä asi-antiloja tai ryhmiä. (Ulapland.fi)

Oman tutkimukseni kohteessa, pop up –museohankkeessa, ei oltu varsinaisesti tekemisissä taiteen tai taiteen tekemisen kanssa. Hankkeen esinelähtöisyys perustui kulttuurihistoriallisille esineille ja ainoa tuotos, minkä hankkeen osallistujat tuottivat, oli näyttelyrakentamisen lisäksi esinemuisto jo olemassa olevista, kulttuurihistoriallisista esineistä. Hanke sijoittui museopedagogiikan alueelle, mutta siinä käytettiin useita yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoja. Hiltunen näkee yhteisöllisen taidekasvatuksen yksilökokemusta laajempina yhteisöllisinä ja sosiaalisina prosesseina. Nämä prosessit voivat rakentaa uusia toimintakulttuureita, paitsi moninaisessa visuaalisessa kulttuurissa, myös laajemmin koko ympäröivässä sosiokulttuurisessa ympäristössä. (Hiltunen, 2009, 27.)

Nykytaiteessa yhteisöllisyys on jo hyvinkin yleistä, sen sijaan taidekasvatuksen sosiaaliseen ulottuvuuteen on vasta alettu kiinnittää enemmän huomiota. Tämä voi

osaltaan olla laajentamassa taidekasvatuksen kenttää ja moninaistamassa taidekasvattajan työnkuvaa. Samanaikaisesti on pelätty eri toiminta-alojen limittymisen johtavan jonkinlaiseen käsitteiden tai toiminnan epätasaisuuteen. On pelätty ”sosiaalialan taiteistumista”; taidetta lääkkeenä ja keinona mitä moninaisimpiin ilmiöihin, ymmärtämättä näitä sen syvällisemmin. Ja toisaalta taidealan loikkia sosiaalipuolelle, ymmärtämättä sen kontekstia kyllin syvällisesti. (Hiltunen, 2009, 28–29.)

Olen jossain määrin pohtinut tutkielmani paikkaa taidekasvatuksen kentällä, sillä pop up -museohankkeessa ei varsinaisesti toimittu taiteen parissa. Esinelähtöinen menetelmä rakentui kulttuurihistoriallisten artefaktien ympärille ja hankkeeseen osallistuneiden kautta kerättiin kulttuurihistoriallista esineistöä ja –muistoja. Tutkielmani ei tutkikaan taidetta, vaan taidekasvatuksen yhteisöllisten menetelmien toimivuutta hankkeessa. Taiteen ja kulttuurin tutkimus liittyvät läheisesti toisiinsa ja omassa tutkielmassanikin tulee ilmi yhteisöllisen taidekasvatuksen monialaisuus ja ilmiöpohjaisuus. (Hiltunen, 2009, 43.) Hiltunen toteaa taidelähtöisyyden tekevän hankkeista juuri yhteisöllistä taidekasvatusta, verrattuna esimerkiksi sosiaalityöhön (Hiltunen, 2009, 60). Omassa tutkielmassani taidelähtöisyys perustuu taidekasvatuksen menetelmien hyödyntämiselle museohankkeessa, sekä taidekasvattajan positiolle käsitteiden, esimerkiksi museaalisuuden ja merkityksellisyyden käsitteiden, avartajana. Ikään kuin henkisen pääoman kasvattajana. Hankkeessa ei ollut lähtökohtana, mutta ei myöskään tavoitteena visuaalisen, konkreettisen lopputuotoksen, taideteoksen tekeminen. Taideperustaisena tavoitteena oli osallistavan menetelmän kehittäminen. Yhteisöllinen taidekasvatus avartaa tällä tavoin taidekasvatuksen kenttää ja toimii siten monialaisena, elämän mittaisen oppimisen ja hyvän elämänlaadun edesauttajana.

Yleinen käsitys visuaalisen taidekasvatuksen perustehtävästä on ollut kapeahko. Se on rajoittunut taiteen tuottamiseen ja sen vastaanottamiseen, kuvan tulkintaan ja merkitysten rakentamiseen. (Hiltunen, 2009, 60.) Hiltunen toteaa yhteisöllisen taidekasvatuksen sijoittuvan taiteen ja tieteen välimaastoon ja määrittävän yhä uudelleen suhteessa aikaan ja paikkaan, toimintaan ja toimijoihin. Yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin voidaan pyrkiä dialogisuuteen ja toisten kohtaamiseen, sekä laadullisen muutoksen mahdollistavien tilanteiden luomiseen. (Hiltunen, 2009, 45, 54.)

Yhteisöllisen taidekasvatuksen keskeinen lähtökohta onkin erilaisuuden ja monimuotoisuuden hyväksyminen ja hyödyntäminen yhteisön kehittämisessä, sekä sitä myöten yksilön omien voimavarojen kasvun mahdollisuus (Hiltunen, 2009, 50).

Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa ja toimintatutkimuksessa on paljon samoja luonteenpiirteitä. Molemmat muotoutuvat itseään toiminnan kautta kehittäen. Molemmat toimivat sosiokulttuurisissa ympäristöissä, vuorovaikutteisina, jatkuvasti itseään uudistavina. Yhteisöllinen taidekasvatus sisältää tutkimuksellisen, omaa toimintaansa kehittävän otteen. Se on avoin vuorovaikutukselle, ellei peräti perustu sille. Yhteisöllinen taidekasvattaja kehittää sosiokulttuurista ympäristöään, mutta kehittyy samalla sosiokulttuurisessa vuorovaikutuksessa itsekkin. Taidekasvattaja kehittää yhteisöitä ja niiden jäseniä ja nämä vuorostaan laajentavat kokemustensa kautta taidekasvattajan ymmärrystä. (Hiltunen, 2009, 60.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kuvataiteen oppiaineen tehtäväksi määritellään taiteellisen työskentelyn, kuvan tuottamisen ja –tulkitsemisen lisäksi luoda pohjaa oppilaiden paikalliselle ja globaalille toimijuudelle. Paitsi että oppilaita opetetaan visuaalisen kulttuurin monipuoliseen materiaalien ja ilmaisutapojen käyttöön, opetussuunnitelma linjaa, että kuvataidekasvatuksen tehtävä on myös tarjota monialaisia oppimiskokonaisuuksia muun opetuksen ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Kuvataiteen tehtäväksi määritellään opetussuunnitelmassa “--ohjata oppilaita tutkimaan ja ilmaisemaan kulttuurisesti moninaista todellisuutta taiteen keinoin. Oppilaiden identiteettien rakentumista, kulttuurista osaamista ja yhteisöllisyyttä vahvistetaan kuvia tuottamalla ja tulkitsemalla”. Opetussuunnitelmassa mainitaan kuitenkin myös, että kuvataidekasvatuksen tehtävä on vahvistaa kulttuuriperinnön tuntemusta ja sitä kautta tukea traditioiden välittymistä ja uudistumista. (Oph, 2014, 143.) Taiteen perusopetuksen (2017) määritelmä kuvataiteen tehtävästä on moniulotteisempi. Tässäkään ei varsinaisesti mainita taidekasvatuksen yhteisöllistä luonnetta, mutta sanoitetaan sentään useita yhteisöllisen taidekasvatuksenkin näkökulmasta tärkeitä asioita: henkilökohtaisen kasvun ja identiteetin rakentumisen lisäksi kokemusta itsestä aktiivisena toimijana visuaalisessa kulttuurissa, sekä yhteisöjen vastuullisena jäsenenä. Taiteen perusopintojen opetussuunnitelman mukaan kuvataiteen opintojen tavoite on kehittää paitsi visuaalisen havainnoinnin taitoa, myös taitoja arvottaa, ilmaista, ajatella ja tulkita. Henkilökohtaisten

merkitysten ja kokemusmaailman vaikutus suuntaa taiteen opetuksen lähestymistapoja. (Oph, 2017.)

Taideperustaisen tutkimuksen määrittellään usein toimivan taiteen keinoin, taiteen avulla tai tuottavan taidetta. Tästä syystä harhauhin ajoittain pohtimaan, missä on minun tutkielmani taideperustaisuus. Yhteisöllisen taidekasvatuksen tuottama ”teos” voi kuitenkin olla myös muuta, kuin konkreettinen tuotos, taideteos. Hiltunen määrittelee:

Taideteosten ja –tekojen keskeisin merkitys ei ole niiden fyysisessä olemuksessa vaan koko prosessin, tekemisen ja myöhemmin valmiiden teosten mahdollistamassa kommunikaatiossa ja kohtaamisessa, *merkitysten välittymisessä*. (Hiltunen, 2009, 63.)

Tutkimassani pop up –museohankkeessa siis koko pop up –museo on ”teos”. Kaikki yhteisölliset, osallistavat museotyöpajat itsessään ovat ”teos”. Jokaisen työpajaryhmän tuottama museonäyttely on ”teos”. Nämä teokset ovat muovautuneet yhteisöllisen jakamisen, yhteisöstä nousseiden teemojen ja osallistamisen myötä. Hiltunen muotoilee: ”--(taide)teoksien mittakaavassa voidaan käsitellä ihmisen elämysmaailman tarkastelu- ja kokemuspiiriin mahtuvia ilmiöitä, jotka saavat teoksessa symbolisen muotonsa” (Hiltunen, 2009, 63). Juha Varto toteaa Hiltusen mukaan, että nykytaiteen muuttuessa perinteisen kuvan tekemisen tai tulkitsemisen alueilta monimuotoisemmaksi, korostuu kuvataideopetuksen merkitys uusien tilojen luomisessa. Tilojen, joissa ihmisillä on enemmän vaikutusmahdollisuuksia omaan ympäristöönsä. (Hiltunen, 2009, 65.) Ajattelen, että näitä ”tiloja” voivat olla pop up –museotoiminnan kaltaiset yhteisölliset, vuorovaikutteiset, osallistavat tapahtumat.

Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa toimitaan Hiltusen mukaan sosiaalisen yhteisön ja kulttuurin tasoilla, tilannesidonnaisesti kulttuurisessa kontekstissa. Tämän sosiokulttuurisen painopisteen mukaisesti yksilö toimii laajemmissa institutionaalisissa kehyksissä. (Hiltunen, 2009, 67.) Yhteisöllinen taidekasvatus on luonteeltaan toiminnallista. Sen avulla on mahdollista tehdä yhteisöjen ja yksilöiden ajatus- ja toimintamalleja näkyviksi ja samalla rakentaa uusia toimintakulttuureita ja merkityksiä. Yhteisöllisen taidekasvatuksen menetelmät ja toimintamallit; dialogisuus, refleksiivisyys, kokemuksellisuus, yhteisöllisyys ja sosiokulttuurisuus, antavat välineitä näiden merkitysten rakentamiseen, sekä kohtaamisiin ja kanssakäymiseen. (Hiltunen,

2009, 70.) Yhteisöllinen taidekasvatus toimii psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä. Nykyisessä hyvinvointipolitiikassa ymmärretään taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Yhteisöllisen taidekasvatuksen monialainen luonne palvelee hyvin hyvinvointipolitiikkaa, joka pyrkii häivyttämään jakoa kulttuurin, talouden, sekä sosiaali- ja terveystalouden kysymyksiin. (Hiltunen, 2009, 70–71).

Kuvataideopetuksen paikka ja tehtävä muotoutuu jatkuvasti. Muuttuvat ihmis-, taide- ja kasvatuskäsitykset, sekä yhteiskunnallinen tilanne ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen taideopetuksen muotoutumiseen. Oppiaineen ensimmäinen nimi, piirustus viittaa kuvataiteen visuaaliseen, todellisuutta jäljentävään, esteettiseen tehtävään. Oppiaine toimi Pirkko Pohjakallion (2005) mukaan 'hyvän maun' kehittämisessä ja ylimmille luokille annettu taideopetus on antanut välineitä ilmentää valtaa ja erottautua rahvaasta. Toisen maailmansodan jälkeen oppiaineen nimi muuttui kuvaamataidoksi ja vuonna 1999 kuvataiteeksi. (Pohjakallio, 2005, 35–36.) Oppiaine on muuttunut monialaisemmaksi ja sen tehtävä on laajentunut "institutionaalista taidemaailmasta kaikkialle ulottuvaan visuaaliseen kulttuuriin" (Pohjakallio, 2005, 28). Pohjakallion mukaan taidetta on käytetty milloin vallan välineenä, milloin vallan kumoamisessa tai tabujen rikkojana. Taideopetuksen on kritisoitu pyrkivän jonkinlaiseksi kokonaisvaltaiseksi elämänkasvattajaksi. Pohjakallio määrittelee, että myös yhteisöllisyys ja intuitiivinen ymmärtäminen liittyvät taiteeseen. (Pohjakallio, 2005, 35–36.) Taidekasvatus yhteisöllisen ja ymmärtämään pyrkivän luonteensa vuoksi toimii laaja-alaisena työvälineenä niin koulumaailmassa, kuin muidenkin sektorien hankkeissa.

2.2 Osallisuus ja osallistaminen taidekasvatuksessa

Osallistuminen ja omaan elinympäristöön vaikuttaminen ovat jokseenkin poliittisävytteisiä käsitteitä. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) määrittelee osallisuuden merkittävästi hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta lisäävänä tekijänä. Osallistuminen on väylä osallisuuteen. Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoite on lisätä osallistumista ja tämä tavoite on määritelty muun muassa nuorisolain toisessa pykälässä (2 §). (Th.fi)

Miten osallisuus ja osallistaminen liittyvät kuvataidekasvatukseen? Kuten jo edellisessä alaluvussa tuli ilmi, kuvataidekasvatuksen yksi tehtävä on käsitellä erilaisia

ilmiöitä ja identiteettiä liittyviä asioita taiteen keinoin. Tein viime talvena kuvataidekasvatuksen opintoihin liittyvän syventävän harjoittelun lukiossa. Käsittelin opiskelijoiden kanssa osallistumisen teemoja omaan ympäristöönsä vaikuttamisen näkökulmasta. Keskusteluissa nuorten kanssa tuli ilmi, että useilla oli sen kaltainen käsitys, ettei omaan elinympäristöön liittyviin asioihin ole juurikaan vaikutusvaltaa. Yleinen käsitys vaikutti olevan, että ”joku muu” päättää asiat, eikä niihin ole mahdollisuutta vaikuttaa ilman aktiivista osallistumista politiikkaan, tai toimimista instituutioissa. Olen pohtinut paljon tuota kysymystä. Jos ihminen kokee, ettei hänellä ole vaikutusmahdollisuuksia omaan elinympäristöönsä, hän kokee väistämättä jonkin asteista ulkopuolisuutta. Ajattelen idealistisesti, että jos ihminen kokee osallisuutta ja omistajuutta ympäristöönsä, hän kiinnittyy siihen myös eri intensiteetillä. Ympäristöstä tulee ”oma”, ei jonkun muun ympäristö, johon on vain tullut heitetyksi. Omasaatan haluaa pitää huolta, sillä on arvoa ja merkitystä itselle. Ja itsellä on arvoa ja merkitystä ympäristölle. Osallisuuden lisääminen osallistamisen kautta on upea mahdollisuus. Kuvataidekasvatuksessa on monimuotoisia työvälineitä osallistamiseen, sekä asioiden havainnointiin, että niiden käsittelyyn. Osallistavat prosessit arkipäiväistävät taiteen erityislaatuista. Asioita voidaan taiteeseen osallistumisen keinoin tarkastella uusista kulmista. Taiteen tuoma leikillisuus ja kokeellisuus on tervetullutta maailmassa, joka perustuu pitkälti rationaalisuuteen ja hyötyajatteluun. (Haapalainen, 2018, 103.)

Toisinaan tuntuu, että kaikki on politiikkaa, tavalla tai toisella, mutta taidekasvatuksen keinoin osallistamisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia voidaan tarjota myös heille, jotka eivät ole perinteisestä politiikasta kiinnostuneita. Tutkija Eeva Luhtakallio (2017), joka seurasi vuosina 2015–2016 lähiössä asuvien ihmisten osallistumista ja suhtautumista yhteiskuntaan ja politiikkaan, toteaa Maria Mustakallion kanssa kirjoittamassaan kirjassa *Demokratia suomalaisessa lähiössä*, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen koetaan etäisenä asiana, joka ei juuri kosketa henkilökohtaisella tasolla. Yhteiskuntaa ei koeta yhteisöksi, johon kuulutaan ja jonka toimintaan on mahdollisuuksia vaikuttaa, vaan sellaiseksi yläpuolella olevaksi tahoksi, jonka armoilla ollaan. Tällainen itsen ylä- ja ulkopuolella oleva taho koetaan helposti nöyryyttäväksi. Joksikin, jota vastaan täytyy taistella. (Luhtakallio & Mustaranta, 27, 217.) Osallistamisen prosesseja käytetään yhä enenevässä määrin tämän omassa elin-

piirissä koettavan ulkopuolisuuden tunteen vähentämiseksi, mutta muutos on hidas. Luhtakallion ja Mustarannan mukaan erilaiset osallistamisen prosessit ovat jo arkipäivää suomalaisessa hallinnoinnissa. Nämä jäävät kuitenkin usein lyhyiksi projektiluonteisiksi kokeiluiksi, jotka on usein suunnattu jollain tavalla ongelmallisiksi koetuille alueille. Sen sijaan kansalaisten omista lähtökohdista ja aloitteista alkunsa saaneet osallistumisprojektit toteutuvat useimmiten hyväosaisten ihmisten keskuudessa. Hyväosaisten ihmiset huolehtivat eduistaan ja jaksavat osallistua, heikommassa asemassa olevia täytyy osallistaa. Osallistumisen poliittisessa määrittelyssä käytetään termiä *sosiaalinen pääoma*, jolla tarkoitetaan luottamusta, joka syntyy verkostojen ja yhteistoiminnan kautta ympäröivää yhteiskuntaa ja ihmisiä kohtaan. Osallistamisen kautta pyritään lisäämään yhteisöllisyyttä ja sitä kautta paikkaamaan sosiaalisen pääoman puutteita. (Luhtakallio & Mustaranta, 2017, 114–115.) Tutkimukseni kohteena olleessa museohankkeessa osallistavaa toimintaa toteutettiin ikäihmisten parissa niillä kaupunkialueilla, joilla museopalveluita ei tavanomaisesti ole saatavilla. Ikäihmisten sosiaaliset ympyrät voivat olla hyvin suppeat ja liikkumisen esteet saattavat hankaloittaa palveluiden saavuttamista. Hiltusen mukaan osallisuus, samoin kuin muut psykososiaaliseen hyvinvointiin liittyvät tekijät, kuten itsearvostus ja elämänhallinta, ovat elinikäisen oppimisen kautta rakentuvia tiloja, joita kehitetään yhteisöllisyyden ja dialogin avulla (Hiltunen, 2009, 72).

Margaretha Ehrnstöm ja Kirsti Kovanen (2020) ovat olleet mukana ICOMOSin (International council on monuments and sites) Suomen osasto ry:n Osallistumisen mallintaminen –hankkeessa vuonna 2018–2019 ja kirjoittaneet hankkeesta raportin *Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö* (2020). Ehrnstöm ja Kovanen määrittelevät, että osallistuminen tarkoittaa tunnetta siitä, että on ollut mukana toiminnassa. Osallistumisen kautta tapahtuva oppiminen syventää ymmärrystä kulttuurisen perimän merkityksestä ja sen vaalimisesta, sekä edesauttaa ymmärrystä omista mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa kulttuuriperinnön hoitamiseen. Yhteinen kulttuuriperintö lisääntyy jaettuna kulttuuriperintönä. (Ehrnstöm & Kovanen, 2020, 5.) Kokemukselliset yhteydet ovat tärkeitä osallisuuden synnyttämisessä: tunne, että kuuluu joukkoon, sekä keskustelu ja kuulluksi tuleminen (Ehrnstöm & Kovanen, 2020, 13).

Hiltusen mukaan oppimisen nähdään usein tapahtuvan yksilön ajattelussa ja osallistumisen kautta, sosiaalisina prosesseina. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa painotus on pitkälti vuorovaikutuksessa, kommunikaatiossa ja refleksiivisyydessä. Yhteisöllisissä taidekasvatushankkeissa refleksiivisyys on mukana toiminnan kaikissa vaiheissa, aina suunnittelusta toiminnan kautta loppuarviointiin. Refleksiivisyyteen pyritään Hiltusen mukaan osallistamisen ja yhteistoiminnan menetelmin. (Hiltunen, 2009, 69–70.) Juhani Tiuraniemen (2002) mukaan refleksiivisyys on “omien ja toisten sisäisten tilojen havainnointia, tunnistamista ja ilmaisua ja suhtautumista niihin”. Reflektio on Tiuraniemen mukaan vuorovaikutustekniikka, jossa asiantuntijan vuorovaikutuksen lisäksi tarkastellaan myös tunteita ja muita sisäisiä prosesseja, jotka vaikuttavat asiantuntijatyössä. (Tiuranniemi, 2002.) Hiltunen siteeraa Ulrich Beckiä todeten, että entinen asiantuntijuuteen perustuva toisten ihmisten “valistaminen” on saanut väistyä uusien yhteistoiminnallisten ja vuorovaikutteisten menetelmien alta. Beck rohkaisee Hiltusen mukaan rikkomaan perinteisiä rakenteita ja kokeilemaan keinoja yhdistää asiantuntijuutta ja ei-asiantuntijuutta, sekä erilaisia päätöksenteon keinoja ja toimivalta-asemia. (Hiltunen, 2009, 70.) Aikaisemmin roolit asiantuntijan ja tiedon vastaanottajan välillä olivat selkeät. Asiantuntija tai opettaja jakoi tietotaitoaan maallikoille tai oppilaille. Nykyään, tiedon lisääntymisen ja uusien oppimiskäsitysten ymmärtämisen myötä, asiantuntijuuden rooli ja päätöksenteon käytänteet ovat muuttuneet. Opettajan tehtävä on muuttunut valmiin tiedon tarjoamisen sijaan enemmän tiedon etsimisen ja -käsittelyn ohjaamiseksi. Asiantuntijatyö on muuttunut monialaisemmaksi ja päätöksenteossa kuullaan myös “tavallisia ihmisiä”, kokemusasiantuntijoita. Päätöksenteossa pyritään avoimuuteen. Tavalliset ihmiset ovat tietoisempia kuin ennen, mutta pääsevät myös osallistumaan itseään ja omaa ympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Osallistamisen merkitys on pikkuhiljaa ymmärretty myös kulttuuri- ja museotyössä.

Osallistavaa taidetta tutkinut Haapalainen toteaa, että osallistavassa taiteessa sisällöllinen huomio kiinnittyy osallistumiseen, kun puolestaan yhteisötaiteessa sisällöllinen huomio kiinnittyy olemassa oleviin yhteisöihin ja niissä toimimiseen. (Haapalainen, 2018, 21.) Haapalaisen mukaan Maria Lind (2017) on todennut, että osallistumisen kautta on mahdollista tuottaa sisältöä jonkun toisen luomaan teokseen. Taitelija-katsoja –erottelu loiventuu taiteilijan ja kokijan väliseksi yhteistoiminnaksi (Haapalainen, 2017, 18). Myös Hiltunen toteaa, että “--taidekasvatuksen tieteenalan

mukanaolo monialaisissa hankkeissa voi purkaa taiteen mystifiointia.” (Hiltunen, 2009, 72).

Haapalaisen mukaan osallistumisessa on erilaisia tasoja. Osallistuminen voi olla yhdessä toimimista ja yhteisöllisyyden rakentamista, mutta se voi olla myös häiritsemistä ja asioihin puuttumista. (Haapalainen, 2017, 25.) Taidekasvatuksessa molemmat osallistumisen keinot ovat mahdollisia. Museohankkeessa, jota tutkin, osallistumista tapahtui molemmilla tasoilla. Toimintaan osallistuneiden välille toivottiin rakentuvan yhteisöllisyyttä ja yhteistoimintaa. Osallistaminen tapahtui mainitun “asioihin puuttumisen” kautta: osallistujat saivat vaikuttaa työpaja- ja näyttelynrakennustoiminnassa kaikkeen mahdolliseen. Dialogi ja kuulluksi tuleminen ovat tärkeä osa osallistavaa toimintaa.

Osallistamalla lisääntyneen osallisuuden myötä ihmisten toimijuus lisääntyy. Toimijuudella tarkoitetaan ihmisen, yhteisön tai organisaation kykyä tehdä omaan toimintaansa liittyviä valintoja ilman ulkopuolelta saneltuja ohjeita ja määräyksiä. Anneli Eteläpelto toteaa, että toimijuuden on havaittu olevan yhteydessä elämään tyytyväisyyden tunteeseen. Toimija käyttää aina valtaa, mutta toisaalta toimijuutta on monen eri tasoista. Yksi toimijuuden taso on tehdä valintoja vaihtoehtojen edessä. (Eteläpelto, yleisöluentodiat.) Pohdin, käytäntö tässä tutkielmassani museohankkeeseen osallistuneista henkilöistä nimitystä “osallistuja” vai “toimija”. Koen, että hanke vahvisti kyllä osallistujien toimijuutta, mutta toimijuus oli kuitenkin jossain määrin rajoitettua (esimerkiksi aikarajat, rahalliset rajoitteet, esineiden koko ja määrä ja niin edelleen), joten päädyin käyttämään nimitystä “osallistuja”.

2.3 Taidekasvatus museokontekstissa

Museoiden tehtävä on ollut koota ja tallentaa historiaa ja toimia kansaa sivistävinä laitoksina. Taidemuseoiden erityinen tehtävä on lisäksi ollut tarjota ihmisille hyvää ajanvietettä, sivistää ja olla kehittämässä hyvää makua. Taiteen on uskottu vahvistavan kansakuntaa. (Levanto & Petterson, 2004, 18, 20.) Ajan myötä museon tehtävä on laajentunut paitsi tiedon, myös elämysten tarjoajana ja oppimisympäristönä (Levanto & Petterson, 2004, 26). Erityisesti nykytaiteen museo esittelee, kokoaa ja

kommentoi oman aikamme kulttuuria ja ilmiöitä, sekä tämän hetken taidetta (Hartikainen & Raitmaa, Kiasma, opettajan opas, 2). Museo ympäristönä tarjoaa kävijälle ainutlaatuisia tilaisuuksia avartaa omaa maailmankuvaansa, kyseenalaistaa ajatteluaan ja saavuttaa uutta tietoa. Marjatta Levanto ja Susanna Petterson määrittelevät kirjan *Taidemuseo kohtaa yleisönsä* esipuheessa, että "--oppiminen on elämänpituinen prosessi, jossa ihmisen yksityiset kokemukset tulevat aktiiviseen käyttöön." (Levanto & Petterson, 2004, 7). Oppiminen on elinikäistä ja museo museopedagogiikkoineen palvelee hyvin oppimisympäristönä kaiken ikäisiä ihmisiä. Perusopetuksen opetussuunnitelma määrittelee oppimisympäristöksi tilojen, paikkojen ja yhteisöjen lisäksi myös toimintatavat, sekä käytettävät palvelut, materiaalit ja välineet, joita opiskeluun ja oppimiseen käytetään (Peruskoulun opetussuunnitelma 2014, 29). Museo palvelee hyvin myös ilmiöpohjaisen oppimisen alustana. Ilmiöpohjaisessa oppimisessa oppiminen tapahtuu tutkimalla todellisia ilmiöitä niiden aidossa ympäristössä. (Ilmiöpohjainen oppiminen. [www-sivu.](http://www.sivu.fi))

Museopedagogiikka on museoympäristössä tapahtuvaa opetusta. Aikuisilla ihmisillä oppiminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja henkilökohtainen kiinnostus ohjaa pitkälti oppimista. Jo museoympäristö yksistään toimii ajatusten herättäjänä, vaikkei kävijä varsinaiseen museopedagogiseen toimintaan osallistuisikaan. Museopedagoginen toiminta on tuonut yleisön ja museoinstituutin lähemmäs toisiaan. Museoiden tarjontaa on voitu kohdentaa kävijöiden tarpeita ja kiinnostuksen kohteita huomioimalla. Museo-opetuksen tavoite on ollut, alkuperäisen museoideologian mukaisesti, välittää tietoa ja helpottaa kävijöiden museokäyntejä ja –kokemuksia, sekä rohkaista omiin tulkintoihin, aktivoida luovuutta ja syventää ymmärrystä. (Museopedagogiikan luennot, 31.8.2017.) Museokävijän kokemus ja sen myötä myös oppiminen muodostuvat kävijän lähtökohtien ja tarpeiden pohjalta, ei museon asiantuntijoiden ulkoapäin sanelemista "opetuksista". (Levanto, 2004, 56.) Tosin museo-opetukseen ei aina toteudu ihanteellisella tavalla. Susanna Petterson (2009) jakaa Helena Sederholmin (2001) huolen siitä, että museopedagogiikasta ja museoiden taidekasvatuksesta vastaavat usein museoammattilaiset, eivät taidekasvattajat (Petterson, 2009, 36).

Museo-oppimista tapahtuu yksinkertaisimmillaan puhtaan havainnoinnin ja kokemuksen ja sitä kautta ajattelun herättelyn kautta. Museokäyntiin voi liittyä ennalta käytyjä

keskusteluita näyttelystä tai näyttelyyn liittyvästä ajankohtaisesta ilmiöstä. Museoikäyntiin voi liittyä opastus, tai näyttelyn voi kiertää ensin itsenäisesti ajatuksia herätellen. Museoikäyntiin voidaan sisällyttää näyttelyn teemoja syventävää tai käsittelevää työpajatoimintaa. Jatkotyöskentely voi myös tapahtua koululla tai siinä instituutiossa, mistä käsin museovierailu tapahtuu. Tällöin museoikäynti toimii lähinnä pohjustuksena jonkin aiheen muualla tapahtuvaan jatkokäsittelyyn.

Museon esteettömyys on tärkeää oppimisympäristönä toimimisen ja saavutettavuuden kannalta. Yksinkertaisimmillaan esteettömyydellä ymmärretään sujuvan liikumisen mahdollistaminen: se, että liikuntaesteiset tai –rajoitteiset pystyvät liikkumaan museon tiloissa helposti. Oviaukot ovat kyllin suuret ja käytävät tarpeeksi leveitä, portaiden luona on kulkuluiskat tai kerrosten välillä hissit. Esteettömyyttä edistäviä asioita ovat myös sujuvuutta lisäävät opasteet ja tiedotteet, henkilökunnan saavutettavuus sekä kuvailutulkatut teostekstit näkövammaisia varten. Kun esteettömyyteen ei tarvitse kiinnittää huomiota, oppimiselle jää tilaa. (Salovaara, 2004, 73.) Esteettömyys tarkoittaa kuitenkin fyysisten olosuhteiden lisäksi myös monia aineettomia ominaisuuksia, tärkeimpänä museon saavutettavuus. Kuinka museopalveluita voitaisiin tuoda niiden saataville, jotka eivät pääse syystä tai toisesta museon luo? Järjestetäänkö kuljetuksia museolle vai viedäänkö museo vaikkapa pop up – museon muodossa ihmisten luo. Pop up –museohankkeessa, jossa olin mukana, esteettömyys toteutettiin viemällä museo, myös esinekeräily, osallistujien luokse. Ikäihmisten kohdalla museon saavutettavuutta voi hankaloittaa liikumisen rajoitteet, sekä muistiin, näköön, kuuloon tai muihin perussairauksiin liittyvät haasteet. Tällöin museo voi liikkua museoikäijän luo.

Museo on vuorovaikutteinen, osallistava ja yhteisöllisyyttä lisäävä oppimisympäristö. Vuorovaikutusta tapahtuu kävijöiden ja museon työntekijöiden, mutta myös kävijän ja kävijän välillä. Teoksia voidaan lähestyä useista tulokulmista perinteisiä rooli- ja käyttäytymismalleja rikkoen. (Kaitavuori, 2009, 226–228.) Museo toimii myös leikillisen ja pelillisen oppimisen alustana hienosti. Aurasmaa toteaa: ”Leikkimistä, sitähan se on, mutta tunnetusti leikkiessä (ikuinen) lapsi (meissä) oppii.” (Aurasmaa, 2009, 65.)

2.3.1 Osallistava museo

Ilokseni olen viime aikoina huomannut, että museot uudenlaisessa nosteessa. Olemme saaneet lukea otsikoita ja hämmästellä kuvia, joissa kansa jonottaa sisään-pääsyä uutukaiseen taidemuseo Amos Rexiin, innokkaana kuin jonottaisivat Tokmannin ilmaisämpäreitä. Itsekin seisoin yhtenä syystalven 2018 päivänä jonossa ja iloitsin ilmiöstä. En jonottamisesta niinkään, mutta museon suosioista. Tätä aiemmin olen Suomessa jonottanut ainoastaan kerran museoon: Ateneumin taidemuseoon tammikuussa 2010, Pablo Picasson näyttelyn viimeisenä aukiolopäivänä. Osaltaan museoiden suosion kasvuun on epäilemättä vaikuttanut 5. toukokuuta 2015 käyttöön otettu museokortti. Museokortti tarjoaa sisäänpääsyn yli 300 museoon ympäri Suomen. Sen on todettu madaltaneen kynnystä vierailla museoissa ja myös sellaiset ihmiset, jotka eivät aiemmin ole tottuneet vierailemaan museoissa, ovat uskaltaneet museon ovien sisäpuolelle. (Museokorttitutkimus2019. Museot.fi)

Tero Miettinen kirjoitti Suomen Kuvalehdessä 12. 4. 2019 julkaistussa artikkelissaan ”Sinä olet taidetta, sinä olet taiteilija”, että nykyään museossa ei vain tuijoteta tauluja, vaan osallistutaan. Osallistavalla taiteella ja yhteisötaiteella tavoitellaan museoinstituution ja ihmisen lähentämistä ja kulttuuriharrastuksen tuomista jokaisen kansalaisen ulottuville. (Miettinen, T. 15/2019.) Suomen Kuvalehden artikkelissa kuvataan taiteilija Pawel Alhamerin vetämiä työpajoja Helsingin Jakomäen lähiössä, jonka asukkaiden on todettu käyttävän kulttuuripalveluita erityisen vähän. (Miettinen, T. 15/2019.) Myös TAITE:n osallistavan museon hanke vei museopalveluita niille kaupunkialueille, joilla museopalveluita ei ole juuri saatavilla, sekä niiden ihmisten ulottuville, joille museopalveluiden saavutettavuus voi olla hankalaa.

Vaikka yleisön ottamisen mukaan museotyöhön on todettu hyväksi menetelmäksi, osallistavan museon menetelmän käyttö on Suomessa vähäistä. Outi Turpeinen (2005) toteaa teoksessaan *Merkityksellinen museoesine*, että museot ovat toimintamallien murroksessa. Museoalalla keskustellaan elämyksellisyydestä ja saavutettavuudesta, sekä museon kilpailukyvystä elämysteollisuuden ja muun kulttuurin rinnalla. Turpeisen mukaan museot keskittyvät kertomaan yleisölle tarinan jostakin valitusta teemasta. (Turpeinen, 2005, 16.) Osallistava museo kääntää ajatuksen pää-

laelleen: yleisö kertoo tarinan museolle. Turpeinen toteaa, että modernistinen museo mahdollistaa subjektiivisen lähestymistavan, joka jättää tilaa tulkinnoille (Turpeinen, 2005, 22.) Museoiden rooli ja merkitys on muuttunut. Museoista on muovautumassa yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja. Ne ovat avoimempia ja saavutettavampia. Tosin samaan aikaan museoiden uudistamista on kritisoitu kulttuurin viiheteellistämistä. (Pettersson, 2009, 35.)

Elokuussa 2018 Helsinkiin avatun Amos Rex –taidemuseon ensimmäinen näyttely oli menestys. Japanilainen teamLab -taiteilijakollektiivi rakensi museoon digitaalisen, interaktiivisen teoksen, johon museokävijät saivat osallistua. Näyttelyn suosioon vaikutti varmasti osaltaan sen vuorovaikutteisuus. Kävijä pääsi antamaan oman panoksensa interaktiiviseen teokseen. Oman kädenjäljen löytäminen taidemuseon seinältä oli jännittävää ja innostavaa kaikenikäisistä kävijöistä. Uusi museo yhteisöllistää ja osallistaa.

Nina Simon on kirjoittanut osallistavan museon menetelmästä teoksen *The Participatory Museum* vuonna 2010, mutta en löytänyt kirjaa edelleenkään suomennettuna. Kirjassaan Simon tarkastelee osallistavan museon ideaa museoinstituutin houkuttelevuuden kannalta ja kertoo osallistavan museon toteutustavoista. Hän kertoo toisessa teoksessaan *The Art of Relevation* (2016) kuinka huomasi kulttuurialalla työskennellessään ihmisten kiinnostuvan teatterista ja museosta aivan erityisellä tavalla, kun he pääsivät itse osallistumaan toimintaan ja kertomaan omia tarinoitaan. (Simon, 2016 18–23.)

Simon määrittelee osallistavaa kulttuuri-instituutiota paikaksi, jossa kävijät voivat sisällön ympärillä luoda, jakaa ja olla yhteydessä toisiinsa. Luominen tarkoittaa Simonin mukaan sitä, että kävijät jakavat omia ideoitaan, esineitään ja luovaa ilmaisuaan sekä instituutiolle, että toisilleen. Jakamisella Simon tarkoittaa sitä, kun ihmiset keskustelevat, pohdiskelevat ja jakavat uudelleen sen, mitä he vierailunsa aikana näkevät ja tekevät. Yhteyden muodostaminen puolestaan tarkoittaa vuorovaikutusta sekä henkilökunnan, että muiden kävijöiden kanssa.

Osallistamisen tavoitteena on kohdata kävijöiden odotukset ja siten edesauttaa kävijöiden aktiivista sitoutumista ja edistää instituution tehtävää ja tärkeimpiä arvoja.

Osallistava instituutio, tässä yhteydessä museo, kerää ja jakaa edelleen kävijöiden kanssa yhteisöllisesti tuotettua, monipuolisesti personoitua ja vaihtuvaa sisältöä, sen sijaan, että se tarjoaisi samaa sisältöä kaikille kävijöille. Osallistava museo kutsuu ihmisiä tuomaan esille kulttuuriperintöön liittyviä artefakteja sekä tieteellisiä ja historiallisia todisteita. Osallistavan museon kautta instituutio toimii keskustelualustana, jonka kautta esiin pääsevät myös ei-asiantuntijoiden näkökulmat. Sen sijaan, että museo tarjoaisi valmista, tietyille ryhmille suunnattua sisältöä, osallistava museo suunnitellaan ja toteutetaan kävijöiden kanssa. Simon toteaa, että osallistavan strategian tavoitteena ei ole korvata perinteisiä kulttuuri-instituutioita, vaan parantaa niitä. Simon on todennut, että ihmisillä on sellaisia käsityksiä kulttuuri-instituutioista, jotka voivat olla karkottamassa kävijöitä. Kulttuuri-instituutiot koetaan usein muuttumattomiksi (”olen kerran käynyt, en näe syytä mennä uudestaan”) ja oman elämän kannalta merkityksettömiksi. Lisäksi instituutioiden autoritäärisyys koetaan etäiseksi ja omista kokemuksista irralliseksi. Simon näkee osallistavan museon keinona muuttaa edellä kerrottuja käsityksiä. Osallistava instituutio, tässä tapauksessa museo, tukee niiden museovieraiden kävijäkokemusta, jotka käsittelevät asioita mieluummin tekemällä, kuin ainoastaan katsomalla. Osallistava museo voi toimia hienona keskustelualustana asioiden käsittelemiseen, kun perinteistä instituutiota ei sellaiseksi ole välttämättä koettu. (Simon, 2010, I-IV.)

Osallistava museo rakentuu sen pohjalle, mitä kävijät eli osallistujat museolle antavat. Perinteinen museo on ja pysyy, vaikka museoon ei koskaan tulisi yhtäkään vierailijaa. Sen seinät pysyvät ja teokset seinillä, vaikkei yksikään kokija eksyisi niitä katsomaan ja kokemaan. Perinteinen museo tarjoaa vierailijoille valmiiksi suunniteltuja kokonaisuuksia ja kokemuksia. Kuitenkin Pettersonin mukaan pitäisi enemmän keskittyä siihen, kenen ehdoin ja millaisia kokemuksia osallistujille tarjotaan. (Petterson, 2009, 41.) Osallistavan museon seinät ja teokset ovat osallistujat itse. Jos osallistujia ei ole, jää koko museo syntymättä. Osallistujat määrittävät sisällön.

Suomen museoissa on Kaija Kaitavuoren (2009) mukaan toteutettu jonkin verran näyttelyitä, joissa yleisö on koonnut sisällön ja asiantuntijat ovat toimineet lähinnä avustavina tekijöinä. Kokoamistyötä on tehty yhteisöllisesti ja vuorovaikutteisesti keskustellen. (Kaitavuori, 2009, 227.) Tällaista toimintaa voisi pitää jonkinlaisena pop up -museon esiasteena.

2.3.2 Pop up –museo

Tutkimani pop up –museo rakentui pitkälti Nina Simonin osallistavan museon ajatusten pohjalle ja sen toteuttamisessa käytettiin taustamateriaalina Nora Grantin kirjoittamaa ja Simonin editoimaa *How To Make a Pop up Museum – An Organizer’s Kit* –museo-opasta. Oppaan mukaan pop up –museo on väliaikainen museo, joka toteutetaan valitun teeman ympärille, valitussa paikassa, osallistujien toimesta. Osallistajat jakavat yhteisöllisesti muistoja tuomistaan objekteista. Pop up –museo on lyhytkestoinen ja sen päätarkoitus on tuoda ihmisiä yhteiseen keskusteluun taiteen, tarinoiden ja esineiden kautta. (Grant, 2013, 5.) Oppaasta löytyy askel askeleelta vaiheet pop up –museon perustamiseen. Kuvailen tässä lyhyesti pop up –museon perustamisen vaiheet:

1. Valitse teema

Teema valitaan osallistujien mukaan. Ikäryhmä tai kiinnostuksen kohteet suuntaavat teeman valintaa. Pop up –museossa kerrotaan tarinoita esineiden kautta. Minun tutkimassani hankkeessa esineet olivat kulttuuriperintöön liittyviä esineitä, mutta yhtä lailla esine voi olla harrastukseen tai työhön liittyvä, tai taideteos. Kun valitset teeman, joka innostaa sinua itseäsi, myös osallistajat todennäköisimmin tempautuvat suuremmalla innolla mukaan.

2. Valitse ajankohta ja toteutuspaikka

Aika kannattaa valita osallistujat huomioon ottaen. Jos mahdollista, kannattaa valita ajankohta, jolloin osallistujat ovat jo luonnostaan paikalla. Kokoon-tumispaikka kannattaa kartoittaa hyvin: henkilömäärä, joka tilaan mahtuu, tilan varustelu; tuolit pöydät, esteettömyys ja niin edelleen. Pop up –museo voi hyvin toimia myös museorakennuksen yhteydessä, mutta tyypillisesti pop up -museo toteutetaan museolle ei-tyypillisessä, yllättävässä paikassa, vaikkapa kauppakeskuk-sessa. Paikan käyttöön tulee kuitenkin aina kysyä lupa paikan omistajalta tai haltijalta.

3. Työskentele mahdollisten yhteistyökumppaneiden kanssa

Voit tehdä pop up –museota yksin, mutta yhteistyökumppanit voivat toimia tarpeellisina apukäsinä järjestelyissä ja auttaa löytämään osallistujia, yleisöä ja uusia yhteistyötahoja. Yhteistyökumppaneilta voi saada hyviä näkökulmia myös teeman kehittelyyn.

4. Kutsu ihmisiä

Tiedottaminen on tärkeä osa pop up -museotyötä. Mieti, keitä ihmisiä haluat kutsua osallistumaan ja mikä on paras keino heidän tavoittamiseen. Käytä soveltuvien osien sosiaalista mediaa, tee juttuja instituutiosi verkkosivuille tai uutiskirjeisiin. Ota yhteyttä paikallismediaan, julkaise mainos tai pyydä tekemään juttu tapahtumastasi. Jaa lentolehtisiä ja hyödynnä puskaradiota: kerro tapahtumastasi tuttavillesi ja pyydä heitä kertomaan eteenpäin. Jaa esitemateriaalia yhteistyökumppaneillesi ja pyydä heitä viemään viestiä eteenpäin tahoillaan.

5. Toiminnan puitteet

Pop up –museo toimii väliaikaisesti ja siksi puitteiden kannattaa olla helposti siirreltäviä ja ulkoiset rakenteet pitää keveinä. Ulkotapahtumissa puutarhateltoa ja taittopöydät ja –tuolit ovat käteviä.

Opastemerkit kertovat osallistujille, että he ovat oikeassa paikassa.

Esinelähtöiseen pop up –museoon voidaan kerätä esinekokoelma, joka toimii lämmittelynä ja havainnollistaa osallistujille, millaiset esineet soveltuvat museoesineiksi. Oppaan pop up -museoesimerkissä museo rakennettiin asettamalla esineet pöydälle sijoitettujen (marketista ostettujen, halpojen) kehyksien sisään tai nostamalla kevyiden pahvista rakennettujen jalustojen päälle. Tällä esine nostettiin museoesineen arvoiseksi.

Kestitseminen on tärkeä osa pop up –museota. Tästä kerron lisää kohdassa Toiminnan kuvaus. Pikku tarjoiluun osallistujat toivotetaan tervetulleiksi toimintaan. Tarjottavat voidaan suunnitella pop up –museon teema tai osallistujakunta huomioon ottaen.

Teknologia. Esimerkiksi musiikki voi toimia jäänmurtajana tapaamisissa. Tällöin kannattaa ottaa selvää, löytyykö tilasta tähän tarvittavaa tekniikkaa.

6. Fasilitointi

“Kun fasilitoiva johtaja johtaa ihmisiä, ihmiset toteavat: ‘Me teimme sen itse!’ ”
(Fasilitointi Areena, 2020).

Fasilitoinnilla pyritään helpottamaan yhteistoiminnallista prosessia. Tavoitteita pyritään avaamaan sanallisesti, sekä kasvatusten kohdaten, että hankkeesta kertovin opaslehtisin. Osallistujat pyritään sitouttamaan projektiin ja tuottamaan sisältöä itse.

7. Dokumentoi

Ota valokuvia. Voit ottaa tilannekuvia tai laittaa studion pystyyn. Tee muistiinpanoja. Millainen tunnelma pop up –museossa oli? Puhuttiinko, naurettiinko? Oliko tunnelma rento vai varautunut? Muistiinpanot auttavat myöhempää reflektointia.

8. Jälkeenpäin

Vaikka Pop up –museo on lyhytkestoinen ja väliaikainen, se voi synnyttää merkityksellisiä kokemuksia ja muistoja. Voit säilyttää pop up –museon reflektomalla ja jakamalla kokemuksiasi muiden kanssa.

Opas rohkaisee soveltamaan ohjeita omiin tarkoituksiin sopivan pop up –museon rakentamiseen (Grant, 2013, 5). Samoilla toimintaperiaatteilla voi rakentaa osallistavaa pop up –museota myös taideteosten ympärille, tai tuottaa osallistujien kanssa taideteoksen tai -teoksia. Oppaassa ja myös tutkimassani hankkeessa toimittiin muistojen ja niiden jakamisen parissa, mutta yhtä lailla pop up –museon tyypisessä toiminnassa voitaisiin tavoitella ajatusten tai tunteiden ilmaisun ja niiden yhteisöllisen jakamisen kautta tapahtuvaan identiteetin kehittymiseen tai keskinäisen ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden lisääntymiseen.

Pop up –museotoimintaa kannattaa arvioida jälkeenpäin ja muokata konseptia sen mukaan, mitkä käytänteet olivat toimivia, mitkä eivät.

Yhteisöllinen, osallistava pop up –museo palvelee hyvin myös nykyistä käsitystä kokoelmakehittämisestä. Heikki Häyhän, Sari Jantusen ja Leena Paaskosken (2015) mukaan kokoelmakehittäminen ja dynaamisten kokoelmien käsitteet tarkoittavat, että museokokoelmat ovat työskentelyväline, eikä pelkkä lopputulos.

Dynaamisuus merkitsee yhteisöllistä museointiprosessia--- olemassa olevien kokoelmien ja museo-objektien reflektointia, merkityksellistämistä ja kontekstualisointia yhä uudelleen ja uusista näkökulmista. (Häyhä ym., 2015, 8.)

Pop up –museo toimii hyvin myös kaupunkikulttuurin tapahtumallistamisessa. Haapalaisen tutkima *Your Name in Lights* –teos on hänen mukaansa ollut osa laajempaa kaupunkitapahtumien sarjaa, ”jolloin se asetetaan ja motivoidaan suhteessa muihin saman otsakkeen alla oleviin tapahtumiin” (Haapalainen, 2018, 85). Haapalaisen mukaan osallistavan taiteen projekteille tämän tyyppinen tapahtumallinen sidos on luonteenomaista (Haapalainen, 2018, 85). Pop up –museota suunnitellessa on hyvä lähteä liikkeelle perehtyen aiempiin vastaaviin hankkeisiin ja niiden toteutustapoihin.

2.4 Merkityksellisyys ja museaalisuus

Suomen museoliitto teetti vuonna 2011 Facebookissa kyselytutkimuksen museomielikuvista osana valtakunnallista kävijätutkimusta. Kyselytutkimukseen liittyneen kuvatulkinnan mukaan kyselyn vastaajien käsityksiä museoesineen kriteereistä olivat ”perinteinen, käsintehty ja vanha”. (Museoliitto. Tiedote.) Museologian perinteessä menneisyyden tarkastelu on tapahtunut materiaalianalyysin ja dokumenttien tutkimisen kautta. Tarkoituksena on ollut menneisyyden mahdollisimman tarkka rekonstruointi. (Turpeinen, 2005, 22–23.) Tutkimassani pop up -museohankkeessa museoesineen merkityksellistämisprosessi perustui ihmisten henkilökohtaisille muistoille ja merkityksenannoille.

Timo Latomaa (2009) määrittelee merkitystä Juha Perttulan kanssa toimittamansa kirjan *Kokemuksen tutkimus – merkitys – tulkinta - ymmärtäminen* artikkelissa *Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä*. Latomaan mukaan merkityssuhde johonkin objektiin syntyy merkityksenantotapahtumassa ihmisen mielessä. Merkityksenantotapahtuma muodostuu tunteidemme, havaintojemme, arvostustemme ja kokemustemme mukaan ajatuksissamme. Voimme käsitellä merkityssuhdetta mielissämme ja välittää sen eteenpäin erilaisten merkkien avulla, esimerkiksi sanoittamalla. Latomaan mukaan elämys on psyykkinen tila, jossa merkityssuhteet ilmenevät ja ”kokemus on elämyksessä ilmenevä merkityksenanto”. (La-

tomaa 2009, 27–28.) Näiden kokemuksellisten elämysten ja merkitysten kautta lähdimme tutkimassani museohankkeessa hakemaan osallistujille merkityksellisiä museoesineitä.

Häyhä ja kumppanit määrittelevät käsitteen “merkitys” informaation sisällöksi, joka määrittelee jonkin asian tärkeyttä ja arvoa. Häyhä ja kumppanit ovat olleet kehittä-mässä museoesineiden ja –kokoelmien merkitysten ja museoarvon määrittelyyn tar-koitettua yhteisöllistä merkitysanalyysimenetelmää. Merkitysanalyysi rikastaa perin-teistä museo-objektien määrittelyä. Sen kautta museoesineestä saadaan esille kult-tuuriperintötietoa ja paitsi yksittäisiä ihmisiä, myös koko yhteiskuntaa koskettavia merkityksiä ja arvoja. Merkitysanalyysin avulla voidaan tulkita, mitä symbolista tie-toa objekti symboloi ja välittää. (Häyhä ym., 2015, 7, 9.) Merkitysanalyysi on yhtei-söllinen menetelmä. Paitsi, että se rikastaa kulttuuriperintöä, jo analyysimenetelmä itsessään tuottaa osallistujille elämyksiä ja iloa ja saattaa saada osallistujat koke-maan muutosta itsessään. (Häyhä ym., 2015, 6.)

Margaretha Ehrström ja Kirsti Kovanen (2020) toteavat osallistumisen mallintamis-hanketta koskevassa raportissaan *Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö*, että kulttuuri-perinnön käsite on muuttunut viimeisen sukupolven aikana. Kulttuuriperintöä ei ym-märretä enää asiantuntijalähtöisesti määriteltävänä, vaan se on yhä enemmän yhe-teistä omaisuutta, jonka sisältö on yhä useammin tunnistettavissa kokemisen ja osallisuuden kautta. (Ehrström & Kovanen, 2020, 4.) Häyhän ja kumppanien mukaan kulttuuriperintöä synnytetään tapahtumaketjuissa, joissa instituutiot, yksilöt tai yhtei-söt määrittelevät valitsemansa merkitykselliseksi katsomansa asian tai esineen kult-tuuriperinnöksi. Tätä kutsutaan kulttuuriperintöprosessiksi. (Häyhä ym., 2015, 8.)

Nina Simon (2016) toteaa, että tulkitsemme kaikkea henkilökohtaisten kokemus-temme lävitse. Jos katselemme Shakespearen näytelmää, tulkitsemme sitäkin omien kokemusmaailmoidemme kautta. Jokainen katsoja saa omien kokemuspoh-jaisten tulkintojensa kautta näytelmästä irti jotain omanlaistaan. (Simon, 2016, 16.) Simon on huomannut kokemustensa kautta, että museotyössä ihmisten henkilökoh-taisten merkitysten ja kiinnostusten huomioon ottaminen on lisännyt ihmisten kiin-nostusta museota kohtaan. Merkityksellisyys on avain siihen, kuinka ihmiset saa-daan kiinnostumaan siitä, mistä haluamme heidän kiinnostuvan ja minkä vuoksi he

tulevat ja sitoutuvat toimintaan. Avain merkityksellisyyteen on puolestaan Simonin mukaan välittämässä: siinä, että yksittäisten ihmisten ajatuksilla ja kokemuksilla on väliä. (Simon, 2016, 18–21.) Alun alkujaan Simon määritteli merkitykselliseksi ne kokemukset, jotka yhdistivät osallistujia samojen tarpeiden tai yhteisöllisen kiinnostuksen, taiteen tai historian mukaan. Hän tuli kuitenkin asiaa pohdittuaan siihen tulokseen, että jo pelkkä yhteyden muodostuminen osallistujien välille riittää. (Simon, 2016, 22.)

Museaalisuuden käsitettä jouduimme avaamaan pop up –museohankkeessa useaan otteeseen. Ihmisillä oli, ennakko-oletukseni mukaisesti, melko vakiintunut käsitys siitä, että museoesineeksi kelpaavan esineen tulisi olla joko huomattavan vanha, rahallisesti arvokas tai molempia näitä. Mielikuva toistui kaikissa osallistujaryhmissä. Museo-objektilla on Häyhän ja kumppanien mukaan fyysinen ja kulttuurinen elinkaari. Objektin fyysinen olemus kestää sen valmistumisesta tuhoutumiseen. Objektin museaalinen tehtävä on lähes aina toinen, kuin sen alkuperäinen käyttötarkoitus. Museoesineenä objekti välittää tietoa ja merkityksiä, sekä tuottaa elämyksiä, jotka voivat vahvistaa identiteettiä ja lisätä hyvinvointia. Esineeseen liittyvät muistot ja merkitykset liittyvät museo-objektin kulttuuriseen elinkaareen. Kulttuurisen elinkaaren aikana esine muotoutuu ideasta käyttämättömän tuotteen kautta esineeksi, jolla on käyttöhistoria ja lopulta tuhoutuneeksi, mutta dokumentoinnin kautta tallennetuksi objektiksi. (Häyhä ym., 2015, 8.) Kulttuuriperintöön liittyvien museoesineiden arvoa on vaikea mitata rahassa. Tampereen kaupungin museokeskuksen tutkija Tuula Pessa (2018) totesi, että kulttuurihistoriallisten museoesineiden siirtelyssä raha ei liiku. Esineitä lahjoitetaan toisiin museoihin, tai vaihdetaan museoiden välillä. (Pessa, 15. 1. 2018.) Esineen museoarvo määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin objekti kykenee välittämään niitä merkityksiä, mitä sen halutaan museointiprosessissa välittävän tai kuinka merkittävästi se täydentää museokokoelmaa. Museoarvo ei siis ole rahallinen arvo, vaan aineetonta pääomaa, joka rikastaa museota, museokävijöitä ja koko yhteiskuntaa. (Häyhä ym., 2015, 8.)

Meidän tavoitteemme kuvataidekasvattajina oli avata museaalisuuden käsitettä henkilökohtaisten merkitysten, kulttuurisen elinkaaren ja käyttöhistorian kautta. Pekka Elon, Heljä Järnefeltin, Seija Linnanmäen ja Kirsti Melangen (2000) mukaan

esine voi toimia metaforana. Esine voi välittää monenlaisia merkityksiä tarkastelukulmasta riippuen. (Elo ym., 2000, 41-42.) Esine voi kertoa omistajansa historiasta tai asemasta. Se, että esineellä on osallistujalle itselleen merkitystä ja esineellä on tarina, joka liittyy osallistujan henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan, riittää tekemään esineestä museokelpoisen. Kerron tästä prosessista yksityiskohtaisemmin toiminnan kuvaus- ja analyysiluvuissa. Simon kertoo kirjassaan *The Art of Relevance* useita esimerkkejä henkilökohtaisen merkityksellisyyden vaikutuksesta kulttuurityön kiinnostavuuteen. Tutkimassani museohankkeessakin nousi näitä esimerkkejä useita. Osallistuja toi pop up -museoon esineen, jollaisen moni muukin osallistujakin oli omistanut. Juuri tästä esineestä teki kuitenkin erityisen siihen liittyvä tarina. Omistajansa henkilökohtainen muisto, joka teki juuri siitä yksilöstä ainutlaatuisen. Erotti kaikkien muiden samankaltaisten joukosta.

Häyhä ja kumppanit puhuvat esineen kohtalonhetkestä. Esineellä on yhtenevä tyyppihistoria muiden samanlaisten esineiden kanssa, mutta kohtalonhetki yksilöi tietyn objektin muiden joukosta. "Kohtalonhetki on jokin merkittävä tai käänteentekevä tapahtuma esineen elinkaareissa." (Häyhä ym., 2015, 11.) Tavanomaisiin esineisiin liittyy laaja historiallinen ja kulttuurinen merkitys. Kun esine on oman lajinsa tyyppi-esimerkki, se voi tuttuudessaan herättää yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvaisuutta, tai synnyttää muistoja, jotka liittyvät vastaaviin esineisiin. Muistojen ja kokemusten synnyttäminen liittyy esineen elämykselliseen ja kokemukselliseen merkitykseen. Elämyksellisen ja kokemuksellisen merkityksensä kautta esine herättää katsojassa tai kokijassa tunteita, muistoja ja muisteluja, sekä voi toimia identiteetin rakennusaineena. Häyhä ja kumppanit määrittelevät, että esineen yhteisöllistä merkityksellisyyttä voidaan arvioida sillä, onko esine arvokas jollekin tietylle, nimettävissä olevalle ryhmälle tai yhteisölle. (Häyhä ym., 2015, 12–13.) Tutkimassani pop up -museohankkeessa esineiden yhteisöllinen merkitys oli lisätä kokemusten jakamista ja sitä myöten yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Lähes kaikki ryhmät perustettiin vain tätä hanketta varten. Ne eivät siis olleet ennalta määriteltyjä tai nimettyjä, mutta jaetun muistelemisen ja yhteisöllisyyden toivottiin lisäävän alueellista arvostusta sekä oman asuinympäristönsä omistajuuden ja siihen kiinnittymisen tunnetta.

Simon kertoo tapauksesta, jossa japanilais-amerikkalaisen perheen isoisa löysi vanhasta sanomalehdestä syntymäilmoituksensa. Museon arkistoissa oli pino samanlaisia, periaatteessa yhtä harvinaisia ja yhtä arvokkaita vanhoja, internointileirillä painettuja sanomalehtiä, mutta syntymäilmoituksen löytyminen teki tämän yhden lehden henkilökohtaisen merkityksellisyytensä vuoksi korvaamattoman arvokkaaksi. (Simon, 2016, 20–21, 30.) Henkilökohtainen tarina nostaa esineen ainutlaatuiseksi. Tarina voi tehdä esineestä myös yleisesti kiinnostavan. Tarina ja esine voivat herättää muistoja muissa ihmisissä ja synnyttää siten uusia tarinoita. Henkilökohtaisen kokemuksen kautta päästään laajempaan yhteisölliseen kokemukseen. Yksittäinen, jonkun jakama merkityksellinen muisto voi avata toisessa jonkin muun muiston.

Kokoelmakeskuksen Pessa kertoi, että museoesineeksi otetaan harvoin esineitä, joista ei löydy mitään kontekstietoja. Sitä vastoin esineeksi voidaan ottaa melko tavanomainenkin esine, jos siihen liittyy mielenkiintoisia kontekstietoja. (Pessa, 15.1.2018.) Kuvitellaan esimerkiksi tilannetta, jossa museokeskukselle tarjottaisiin mustekynää, jollaisia museon kokoelmissa, tai käyttökokoelmassa olisi jo hyllymetreittäin. Tähän tarjottuun kynään kuitenkin liittyisi tarina: kuvitellaan, että tällä kynällä rouva Sylvi Kekkonen olisi laatinut kirjoituksia presidenttiparin kesähuvilalla. Tarina nostaisi kynän kaikkien muiden kynien joukosta ainutlaatuiseksi. Esine ja siihen liittyvä tarina voisivat nostattaa katsojissa uusia muistoja. Ne voisivat liittyä yhtä lailla Kekkoseen, Sylvi-rouvaan, mustekynään, kesähuvilaan tai yleiseen ajankuvaan. Mitä nyt katsojalla oman henkilökohtaisen kokemusmaailmansa kautta mieleen nousisikin. Häyhä ja kumppanit toteavatkin, että objektit ovat eri tavoin merkityksellisiä eri ihmisille heidän taustojensa, ymmärryksensä, arvojensa ja mielenkiintojensa mukaan (Häyhä ym. 2015, 9).

Museo-objektiin liittyy yksilöllisiä ja laajoja konteksteja. Häyhä ja kumppanit toteavat merkitysanalyysimenetelmässään, että saadakseen selville esineen yksilöllisen kontekstin, objektilta voidaan kysyä sen tarinaa. Laajempia konteksteja selvittääkseen voidaan kysyä, mihin tarinoihin esine liittyy. (Häyhä ym. 2015, 12.) Yhteisöllisesti jaettuna muistot synnyttävät muistoja ja tarinoita, nämä taas jaettuina uusia muistoja ja tarinoita. Yksittäinen, näennäisen arvoton esine voi tällä tavoin tuottaa

lukemattoman määrän korvaamattoman arvokkaita jaettuja muistoja. Sellaista kulttuuriperintöä, joka piilee meissä ihmisissä hiljaisena, sisäisenä tietona. Häyhän ym. mukaan merkitysanalyysin kautta objekteista saadaan irti “koko yhteiskuntaa koskettavia merkityksiä, arvoja ja näkökulmia, hedelmällistä ja moniarvoista kulttuuriperintötietoa” (Häyhä ym., 2015, 7).

Suomi on ratifioinut vuonna 2017 Faron yleissopimuksen, joka korostaa kulttuuriperinnön tärkeyttä arvokkaana, yhteisenä voimavarana. Faron yleissopimuksen mukaan oikeus kulttuuriperintöön kuuluu sivistyksellisiin oikeuksiin ja liittyy siten myös hyvän arkielämän tavoitteisiin. Sopimuksen keskeisenä tavoitteena on jokaisen oikeus hyötyä kulttuuriperinnöstä, mutta myös rikastuttaa sitä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, miniedu.fi, 2020.)

3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

TUTKIMUSTEHTÄVÄNI:

Tutkin osallistavan museomenetelmän kehittämistä Tampereen kaupungin kulttuurikasvatustyöyksikkö TAITEn pop up -museohankkeessa kevättalvella ja keväällä 2018.

Tutkin Pro gradu –tutkielmassani osallistavaa Pop up –museohanketta: hankkeen suunnittelua ja kehittämistä käytännön toiminnan kautta aina hankkeen tuloksena syntyneeseen Pop up -museomenetelmään saakka. Tutkin Pop up -museomenetelmän syntymiseen johtanutta kokonaisprosessia, sen kehittymistä ohjausryhmien ja hankkeeseen liittyneiden työpajojen vuorovaikutuksessa.

Pop up –museohanke oli suunnattu ikäihmisille niillä kaupunkialueilla, joilla ei yleensä olla aktiivisimpia museokuluttajia. Hankkeen tavoitteena oli museopalveluiden alueellisen toiminnan kehittäminen, alueellisten erityispiirteiden ymmärtäminen ja arvostuksen ja omistajuuden lisääntyminen omalla asuinalueella, sekä tämän myötä hyvinvoinnin lisääntyminen. Pop up -museotoiminnan tavoite oli toimia kanavana eri kaupunkialueiden asukkaiden kuulemiseen ja lisätä omaehtoista toimintaa kaupunkilaisten keskuudessa.

Oma tutkimusintressini kohdistui siihen, kuinka pop up -museotoiminnassa voidaan avata museaalisuuden käsitettä ja siten saada osallistujia huomaamaan omien esineidensä ja muistojensa merkityksellisyys. Tutkin myös osallistamisen merkitystä pop up -museon toimintaan sitouttavana tekijänä. Rajasin tutkimuksestani hankkeen alueellisen näkökulman lähes kokonaan pois, vaikka aihetta jossain määrin tutkielmassani sivuankin.

Ennako-oletukseni oli, että osallistujat eivät ole kokeneimpia museokuluttajia ja museoinstituutti koetaan etäisenä. Oletin, että museaalisen esineen käsite on jäykkä. Oletin, että museoesineeksi koettaisiin lähinnä esineet, jotka ovat vähintään

sata vuotta vanhoja, kulttuurihistoriallisesti tai rahallisesti arvokkaita tai ainutlaatuisen harvinaisia. Oletin, että yksi pop up -museon taidekasvatuksellisista haasteista olisi saada osallistujat ymmärtämään, että esineen konteksti ja henkilökohtainen merkityksellisyys tekevät esineestä museokelpoisen. Henkilökohtainen tarina, se että jokin muisto tai tapahtuma tekee esineestä osallistujalle itselleen merkityksellisen, riittää tekemään esineestä museokelpoisen.

Tutkin, kuinka pop up -museomenetelmään johtanut prosessi kehittyi pop up -museohankkeen myötä. Pop up -museota kehitettiin ohjausryhmän kokouksien, projektikoordinaattorin ja minun palaverien, sekä työpajatoiminnan vuorovaikutuksessa. Tutkin prosessin kehittymistä alkuperäisestä ideasta hankkeen lopputuotoksena syntyneeseen museomenetelmäoppaaseen sekä sitä, mitkä seikat vaikuttivat menetelmän kehittämiseen. Tämän ohessa tutkin omia havaintojani osallistujien sitoutumisesta ja kiinnittymisestä toimintaan. Olen kiinnostunut siitä, kuinka osallistavan museon ja yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin osallistujia saadaan sitoutettua toimintaan.

Näihin pohdintoihin haen vastauksia seuraavin TUTKIMUSKYSYMYKSIN:

1. Miten henkilökohtaisen merkityksellisyyden ja museaalisuuden käsitteiden ymmärtäminen vaikutti pop up -museon kehittymiseen?
2. Miten osallistaminen vaikutti osallistujien toimintaan sitoutumiseen?

4 Osallistavaa toimintaa, tutkivaa osallistumista. Tutkimusmenetelmät ja aineistot

Juha T. Hakala (2015) toteaa artikkelissaan *Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen*, että ajattelun taito on tutkijan tärkein menetelmä. Se läpäisee tutkimusprosessia tutkimusaiheen valinnasta aineistonkeruun kautta analyysiin saakka. Ilman ajattelun taitoa paraskin aineisto jää vain raakamateriaalin tasolle. (Hakala 2015, 18.) Ajattelu onkin yksi mieliharrastuksiani, jos sitä nyt voi harrastukseksi kutsua. Ikävä kyllä ajattelu yksin ei vielä tee tiedettä, niin helppoa kuin olisikin tutkiskella vain omia pohdintojaan. Juhani Aaltola (2018) toteaa artikkelissaan *Filosofia, tiede, ymmärtäminen*, että

tiede merkitsee kriittistä pyrkimystä uuteen tietoon, jonka pätevyys ja ero arkitietoon määräytyy siis niiden erityisten käytäntöjen kautta, joita tiedon hankinnassa tulee noudattaa (Aaltola 2018, 18).

Ajattelun taito on siis edellytys tutkimukselle, mutta se kaipaa konkreettista aineistoa työstettäväkseen ja lähteitä, joihin peilata, kehittyäkseen.

4.1 Etnografinen toimintatutkimus

Toimintatutkimus ei varsinaisesti ole tutkimusmenetelmä lainkaan, vaan sitä voisi kutsua Hannu T. Heikkisen (2015) mukaan tutkimusta ja kehittämistyötä yhdistäväksi lähestymistavaksi. Kun perinteistä tutkimusta tehdessä otetaan selvää, kuinka asiat ovat, toimintatutkimus tutkii kohdetta myös siitä lähtökohdasta, kuinka tutkittavaa kohdetta voitaisiin kehittää paremmaksi. Toimintatutkimus ei siis vain tutki toimintaa, kuten nimestä voisi päätellä, vaan se tutkii toimintaa sen sisällä pyrkien kehittämään sitä. Tutkijan positio on aktiivinen ja toiminnallinen. (Heikkinen 2015, 204–205.) Toimintatutkimuksella pyritään maailman tai toiminnan kuvaamisen sijaan sen muuttamiseen. Toimintatutkimuksessa käytännön toiminta tapahtuu vuorovaikutuksessa teoreettisen tutkimuksen kanssa. (Aaltola 2018, 26.)

Toimintatutkimus kohdistuu tavallisimmin sosiaalisiin prosesseihin ja ihmisten yhteistoimintaan. Toimintatutkimus nostaa esiin hiljaista tietoa tutkittavasta kohteesta ja tuo sitä näkyville sanallistamisen kautta. Toimintatutkimuksen historiallinen perusta on kriittisen teorian filosofisessa perinteessä, joka painottaa prosessien yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja valtaistumista (Heikkinen 2015, 205–207). Valtaistamisella tarkoitetaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämistä siten, että itsemääräämisoikeus ja kuulluksi tuleminen lisääntyisivät kaikilla elämän alueilla. Näin ollen vain valtaapitävät eivät määrittäisi toimintaa, vaan kaikilla olisi mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa asioihin. (Juujärvi ym. 2011, 193–194.) Tutkimuskohteenani oli osallistava museohanke, joten toimintatutkimus lähtökohtineen tuntui luonnolliselta valinnalta tutkimusotteeksi. Olihan hankkeen pääajatus kehittää toimintaa yhdessä työpajatoiminnan osallistujien kanssa, heidän lähtökohdistaan.

Toimintatutkimuksen yhtenä lähtökohtana on reflektointi. Tutkija reflektoi omia havaintojaan ja ajatuksiaan ja pyrkii siten ymmärtämään ja edelleen kehittämään toimintaa (Heikkinen 2015, 211). Tutkija toimii oman tutkimuksensa aineistona reflektion kautta. Toimintatutkimuksen spiraalimallin (Heikkinen 2015, 212) mukaan toiminnan kehittyminen etenee suunnitelmasta toiminnan ja reflektoinnin kautta parannettuun toimintaan ja jälleen uudelleen reflektoinnin kautta edelleen parannettuun toimintaan. Tutkimukseni kohteessa toiminta eteni näin. Alkuperäisen suunnitelman pohjalta edettiin ensimmäiseen työpajatoimintaan. Tämän jälkeen tapahtunutta reflektointia ja kehitettiin taas seuraavan ryhmän tapaamiseen. Toimintaa kehittävää reflektointia tehtiin sekä kahden kesken projektikoordinaattorin kanssa, että yhdessä säännöllisin väliajoin kokoontuvan ohjausryhmän kesken. Tutkijana reflektoin jatkuvasti omaa toimintaani ja osallisuuttani toiminnassa.

Toimintatutkimuksessa on paljon yhtymäkohtia etnografiseen tutkimusmenetelmään, joten tuntuu luonnolliselta sijoittaa tutkielmani etnografiseen tutkimusperinteeseen. Susanna Paloniemi ja Kaija Collin (2018) määrittelevät etnografian tutkimusotteeksi, joka tutkii ihmisiä, toimintaa ja kulttuureita osana näitä itseään (Paloniemi&Collin 2018, 232). Etnografisen tutkimuksen perinteet ovat antropologiassa ja vieraisiin kulttuureihin perehtymisessä, mutta sittemmin menetelmää on käytetty laajemmin erilaisten toimintaympäristöjen tarkasteluun, viime aikoina erityisesti or-

ganisaatioiden kehittämistyön välineenä. Etnografisessa tutkimuksessa hyödynnetään tyypillisesti useita erilaisia tutkimusmenetelmiä ja -aineistoja, kuten havainnointia, muistiinpanoja ja erilaisia dokumentointiaineistoja. (Nousiainen 2011, 39; Palo-niemi & Collin 2018, 232–234.) Tällainen monimuotoinen aineisto kertyi omassa tutkimuksessanikin luontevasti. Perehdyn tutkielmassani osallistavan museotoiminnan rakentumiseen. Valitsemallani tutkimusmenetelmällä pääsin lähelle kohdetta, tekemään havaintoja ilmiöstä sen sisältäpäin ja ymmärtämään paremmin sitä kontekstia, mihin ilmiö liittyy.

Etnografinen tutkimus pyrkii pääsemään hiljaisen tiedon äärelle asettumalla tutkimaan ilmiötä sen luonnolliseen ympäristöön. Etnografisessa tutkimuksessa olennaista on reflektointi ja kokemustiedon merkitys maailman ymmärtämisessä. Se pyrkii lisäämään ymmärrystä sosiaalisesta elämästä ja tutkijan tavoite on oman toimijuutensa kautta päästä vaikuttamaan vallitseviin olosuhteisiin. (Virtainlahti 2011, 253–255.)

4.1.1 Osallistuva havainnointi

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii usein lähellä tutkimusaihettaan, jopa sen sisällä aktiivisena toimijana (Hakala 2015, 20). Itse toimin tutkimukseni kohteessa täysin osallisena toimijana. En ainoastaan ulkopuolisena tarkkailijana, vaan osallistuin toiminnan kehittelyyn ja toteuttamiseen sen alusta alkaen. Käytin siis tutkimusmenetelmänäni osallistuvaa havainnointia. Osallistuva havainnointi on yksi etnografisen tutkimuksen olennaisimpia menetelmiä (Nousiainen 2011, 40). Havainnoinnin asteita on Martti Grönforsin (2015) mukaan erilaisia. Grönfors toteaa, että täysin osallistuva havainnointi on melko harvinainen tutkimusmenetelmä. Yleisin tapa tehdä osallistuvaa havainnointia on toimia välillä osallistuen, välillä ainoastaan havainnoiden tutkimuskohdetta. (Grönfors 2015, 152–153.) Toimin itse tutkimassani museoprojektissa projektikoordinaattorin työparina.

Hankkeen ohjausryhmän jäsenille, sekä työpajoihin osallistuville ikäihmisille tiedotettiin heti, että aion tehdä pro gradu –tutkielmani hankkeesta ja että tulisin sen vuoksi tekemään havainnointia koko projektin ajan. (Palaan tähän ja tutkimuslupa-

asiaan myöhemmin, kohdassa 4.3 Eettisyys.) Tutkimuksen toteuttamista varten jouduin hakemaan Tampereen kaupungilta tutkimuslupaa. Tätä varten jouduin hioa tutkimussuunnitelmani ja tutkimuskysymykseni jo alkuvaiheessa valmiiksi. Juha T. Hakala toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma ja tutkimustehtävä hioutuvat usein vasta tutkimuksen edetessä ja täysin lukkoon lyöty tutkimussuunnitelma voi jopa haitata tutkimuksen tekoa (Hakala 2015, 23). Myös Kari Kiviniemen (2018) mukaan laadullinen tutkimus on prosessiluontoista, jossa tutkimuskysymys ja -menetelmät voivat muotoutua tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen edetessä tutkittavasta kohteesta voi löytää uusia mielenkiintoisia tutkimuksen kohteita ja tutkimusaineisto voi suunnata tutkimuskysymyksiä aivan uusiin suuntiin. (Kiviniemi 2018, 73–76.) Myös Mirja Hiltunen (2009) toteaa, että toimintatutkimukselle on tyyppillistä tutkimuskysymysten tarkentuminen toiminnan edetessä (Hiltunen, 2009, 33).

Minun tapauksessani tutkimussuunnitelman ja –ongelman lukkoon lyöminen oli tutkimuslupahakemuksen vuoksi välttämätöntä jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Tutkimushankkeen edetessä olisin löytänyt useita kiinnostavia näkökulmia tutkimuksen tekemiseen. Esimerkiksi museohankkeeseen osallistuneiden ikäihmisten kokemusten tutkiminen olisi ollut kiinnostavaa, ehkäpä jopa kiinnostavampaa, kuin lukkoon lyömäni tutkimusongelma. Tämä harmitti minua jossain määrin, mutta kun tutkimuslupa oli haettu hankkeen kehittymisen tutkimiseen, oli minun pysyttävä uskollisena tutkimussuunnitelmalleni. Tietyllä tapaa etukäteen rajattu tutkimusongelma tietysti auttoi rajaamaan havainnointiaineistoa. Kiviniemi toteaa, että tutkijan intressien pohjalta tapahtuva rajaaminen selkiyttää tutkimusperspektiiviä ja auttaa nostamaan tutkimusaineistosta tutkimuksen kannalta keskeisiä asioita (Kiviniemi 2018, 76). Toisaalta Grönforsin mukaan juuri osallistuvan havainnoinnin kannalta täsmällinen tutkimusongelma jo tutkimuksen alkuvaiheessa on tarpeen, jotta voi tehdä havaintoja, jotka ovat merkittäviä juuri oman tutkimusongelman kannalta (Grönfors 2015, 157).

Osallistuva havainnoija voi olla täysi osallinen toiminnassa, jota tutkii, mutta on pidetty hyvänä, jos havainnoija pitää itsensä kuitenkin hiukan etäällä havainnoitavasta kohteesta. Marko Nousiainen (2011) toteaa, että osallistuva havainnointi on ristiriitainen tutkimusmenetelmä. Se vaatii toisaalta heittäytymistä sisälle tutkittavaan ai-

heeseen ja läheisyyttä tutkittavan kohteen kanssa, mutta toisaalta, jotta kykenisi objektiivisiin havaintoihin, pitäytymistä sivullisena ja etäisenä. (Nousiainen 2011, 40.) Itse kiinnityin toimintaan täydellä sydämellä, enkä kyennyt kovin hyvin pitämään havainnoija-minää ja osallistuja-minää erillään. Toimin sekä suunnittelu- että toteutusvaiheessa (tällä tarkoitan museotyöpajoja) omana innostuvana ja välittömänä itsenäni. Grönforsin mukaan onkin tärkeää, että tutkija toimii omalla persoonallaan. Tämä lisää tutkijan luotettavuutta. (Grönfors 2015, 148.) Pohdin itsekkin välillä hankkeen edetessä, pitäisikö minun jotenkin pitäytyä etäisemmässä tutkijan roolissa, mutta päätin sitten toimia omana itsenäni. Nousiainen muistuttaa, että on tärkeää muistaa, että osallistuvan havainnoijan havainnot tutkittavasta kohteesta ovat myös aina tulkintoja tilanteista (Nousiainen 2011, 52). Etnografisessa havainnointitutkimuksessa tutkijan kokemuksellisuudella on ymmärretty olevan merkittävä tehtävä tutkittavan kohteen ymmärtämisessä (Virtainmäki 2011, 259).

4.2 Eettisyys

Läpinäkyvyys on erittäin tärkeä osa tutkimuksen tekoa. On tärkeää ja välttämätöntä olla avoin omien aikeidensa kanssa. Kun tutkimusta aiotaan tehdä organisaatiosta tai yhteisöstä, täytyy tutkimukselle yleensä anoa tutkimuslupa. (Grönfors 2015, 155.) Koska olin aikeissa tehdä tutkimusta Tampereen kaupungin organisaation toiminnasta, minun täytyi anoa tutkimuslupa Tampereen kaupungilta (Liite1). Tutkimusluvan lisäksi on tärkeää pyytää tutkittavilta suostumus tutkittavaksi (Liite 2). Eri-tyisesti toimittaessa lasten, vanhusten tai henkilöiden, joiden toimintakyky on alentunut (esimerkiksi vammaisryhmät) kanssa, tämä on eettisesti täysin välttämätöntä. Minun tutkimuskohteenani oli ikäihmisten parissa toteutettava osallistava museo-hanke.

Ikäihmisillä voi ilmetä toimintakykyä alentavia tekijöitä, kuten muistisairauksia. Muistisairaita tutkittaessa tulee olla erittäin tarkka eettisissä kysymyksissä ja hakea mahdollisesti vielä lupa eettiseltä lautakunnalta. Jouduin itsekkin pohtimaan tätä kysymystä ja muistisairaiden osallistujien sisällyttämistä tutkimusaineistooni. Tästä myös keskustelimme kenttäharjoitteluani ohjaavan Keskitalon kanssa. Minä en kui-

tenkaan tutkinut hankkeeseen osallistuneita. En muistisairaita, enkä ketään muutaakaan yksittäistä osallistujaa. Minä tutkin hanketta, niitä osasia, joista pop up -museomenetelmää rakennettiin. Tutkimuskohteenani oli pop up -museohanke ja työpajat, ei työpajojen osallistujat. Hankkeen tutkimisen ja pop up -museomenetelmän kehittämisen kannalta on mielestäni erittäin tärkeää havainnoida kaikki toiminnassa ilmenevät osa-alueet, myös ehdottoman tärkeänä muistisairaana osallistujan mahdollisuus.

Kaikki hankkeeseen osallistuneet henkilöt pystyivät vielä vastaamaan omasta toiminnastaan ja tämän vuoksi he pystyivät myös itse allekirjoittamaan tutkittavaksi suostumus –lomakkeen. Korostin, että tutkittavaksi suostuminen on täysin vapaaehtoista ja että siitä on mahdollista kieltäytyä myöhemminkin, missä vain tutkimuksen vaiheessa. Kerroin, että tutkin hanketta, en yksittäisiä osallistujia. Kerroin myös, että aion tehdä tapaamisista havaintoja ja muistiinpanoja havaintojen pohjalta, sekä ottaa valokuvia muistin tueksi. Kerroin, että valmiista tutkimuksesta ei ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä osallistujia. On erittäin tärkeää kertoa tällaiset seikat myös suullisesti, jotta tutkittavat varmasti ymmärtävät, minkä tyyppisestä tutkimuksesta on kyse. Osallistujat allekirjoittivat Tutkittavaksi suostumus –lomakkeita kaksi kappaletta, joista toisen he saivat itselleen. Lomakkeessa oli minun puhelinnumeroni ja muistutin, että osallistujat voivat missä hyvänsä tutkimuksen vaiheessa kysyä minulta lisätietoja, jos jokin asia jää mietityttämään. Kaikki osallistujat antoivat suostumuksensa tutkittaviksi. Havaintojeni perusteella osa osallistujista tunsu pientä jännitystä ja mahdollisesti jopa pohtivat omaa kelpoisuuttaan tutkittavaksi. Sana ”yliopisto” sai joissakin osallistujissa pientä supinaa aikaan. Koin kuitenkin, että kun toiminta alkoi ja minä toimin heidän kanssaan omana välittömänä itsenäni, tutkijuuttani sen enempää korostamatta, osallistujat unohtivat koko tutkimusaspektin ja rentoutuivat.

4.3 Aineistot

Havaintovälineinä tapaamisissa minulla oli muistiinpanovihko, mutta en tehnyt siihen muistiinpanoja tapaamisten aikana, vaan tapaamisissa halusin keskittyä osallistujiin ja toimintaan itseensä. Kirjoitin tapaamisten jälkeen päiväkirjamerkintöjä

sekä käsin, että tietokoneella. Lisäksi otin tapaamisissa valokuvia muistin tueksi. Projektikoordinaattori videoi tapaamiset oman työnsä ja muistinsa tueksi, jotta osallistujien tarinoiden tallentaminen ja ryhmän osallistumisen havainnointi olisi helpompaa. Tähän ja tapaamisten tallentamiseen valokuvien, projektikoordinaattori pyysi museohankkeen puolesta osallistujilta erillisen kuvausluvan (Liite 3). Videotallenteet luvattiin luovuttaa minulle tutkimusaineistoksi hankkeen päättymisen jälkeen, mutta videomateriaalia kertyi niin massiivinen määrä, että en lopulta saanutkaan niistä tutkittavakseni kuin yhden tallenteen.

Omien havaintomateriaalieni lisäksi minulla on ollut tutkimusaineistonani kaikki museoprojektin aikana kertynyt hankkeen kehittämismateriaali: ohjausryhmän ja minun ja projektikoordinaattorin väliset sähköpostit, ohjausryhmän kokousten pöytäkirjat ja hankemateriaali, johon liittyy kaikki hankkeen aikana kertynyt tiedotemateriaali. Lisäksi tein museonäyttelyiden yhteyteen palautelaatikon ja -lomakkeen, johon näyttelyvieraat saattoivat jakaa omia esinemuistojaan (Liite 4). Palautelomakkeiden yhteydessä jaoin tiedotteita pro gradu -tutkielmastani (Liite 5). Palautelomakkeet, sekä pop up -museoiden vieraskirjamerkinnät ovat olleet myös tutkimusaineistoani. Tärkeänä aineistonani on tietysti ollut projektikoordinaattorin tekemä hankkeen loppuraportti sekä hankkeen aikana kehittämämme osallistavan museotoiminnan menettelmäopas (Liite 6). Lisäksi käytettävissäni on ollut muistiinpanot Vapriikin kokoelmapääällikkö Teemu Aholan ja Tampereen kaupungin kokoelmakeskuksen tutkija Tuula Pessan luennoilta. Tärkeänä aineistona pidän myös keskusteluitani projektikoordinaattori Aino Mäntyvaaran ja TAITE:n johtavan museolehtorin Anne Keskitälon kanssa.

5 Kohti menetelmää

TAITE:n Alueellisen Pop up –museon hanke toteutui kevättalvella ja keväällä 2018. Hanke sai rahoitusta museoviraston Innovatiivisten hankkeiden rahoitukselta. Sen tavoitteena oli lisätä kaupunkilaisten osallisuutta ja oman alueensa tuntemusta, sekä tuoda esiin kunkin alueen ihmisten merkityksellisiä kulttuuriperintöön liittyviä muistoja sekä tulevaisuuden visioita. Alueellisen pop up –museohankkeen tavoitteet perustuivat Tampereen kaupungin kaupunkistrategialle, jonka mukaan kuntalaisia ja yhteisöjä kannustetaan toimimaan aktiivisesti ja omaehtoisesti, sekä huolehtimaan itsestään ja toisista. Tampereen toimintamalli haastaa kunnan ja kuntalaisten rooleja, vahvistaen kuntalaisten osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erityisesti palveluiden kehittämisessä. (Tampereen kaupunkistrategia 2025.) Tampereen kaupunkiseudun voimakkaan kasvamisen myötä sosiaaliset ongelmat ja eriytyminen lisääntyvät sekä yksilö- että alueellisella tasolla. Museohanke haluttiin viedä sen luontaiselta vaikutusalueelta, ydinkeskustasta, ulommille kaupunkialueille. Museopalveluita saatiin näin tuotua laajemmin kuntalaisten saavutettavaksi ja samalla dokumentoitua aivan uutta sisältöä museoiden kokoelmiin. Hankkeen tärkeimpänä tavoitteena oli lisätä omaehtoisen toiminnan kautta alueiden asukkaiden hyvinvointia, lisäämällä heidän ymmärrystään oman asuinalueensa erityispiirteistä, sekä oman ympäristönsä omistajuudesta.

Hanke toteutettiin ikäihmisten keskuudessa, yhteistyössä jo toimivien alueverkostojen kanssa. Käytännön toiminta keskittyi hyvinvointikeskuksiin ja lähitorihin, joissa toteutetaan monipuolista eri ikäkausia yhdistävää toimintaa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan hankkeen oli tarkoitus toteutua viidellä kaupunkialueella, mutta lopulta hankkeen toteutusalueiksi karsiutui neljä kaupunkialuetta: Teisko, Lielähti, Multisilta ja Hervanta. Hankkeen alueellisina yhteistyötahoina toimivat hyvinvointikeskusten ja lähitorien työntekijät, joiden kanssa Mäntyvaara sopi käytännön toteutuksesta: ryhmien kokoamisesta, käytettävistä tiloista, aikatauluista ja muista käytännön yksityiskohdista.

5.1 TAITE

Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITE kuuluu Tampereen kaupungin organisaatiossa Kulttuuri- ja taideyksikköön, joka on osa Hyvinvoinnin palvelualueeseen kuuluvaa Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluita. TAITEn lisäksi kulttuuri- ja taideyksikköön kuuluvat muun muassa tapahtumatuotannosta ja kulttuurin tuesta vastaava Yleiset kulttuuripalvelut, Museopalvelut ja Tampere Filharmonia. TAITE tuottaa kaikkien Tampereen kaupungin museoiden museo-opetuksen, vastaa Taidekaari-hankkeesta ja muusta kulttuurikasvatuksesta, sekä organisoi kulttuurin ja liikunnan vapaaehtoistyötä eli Luotsi-toimintaa. Tampereen kaupungin yleinen strategia ja sen yleiset painopisteet: yhteistoiminnallinen ja inhimillinen Tampere, Koulutuksen ja osaamisen Tampere, Luova ja innovatiivinen Tampere sekä Urbaani ja kestävästi kasvava Tampere, ohjaavat myös Kulttuuri- ja taideyksikön (KULTA) toimintaa. Toimintaa on sen mukaisesti kehitetty yhteistoiminnalliseksi ja organisaatio-rajat ylittäväksi ja tämä näkyi Pop up –museohankkeen ohjausryhmän kokoonpanossa, jonka esittelen myöhemmin tässä luvussa. (Ahola 2018, luentodiat). TAITE on myös kulttuurikasvatusmalli, joka on alun perin kehitetty museopedagogisiksi työvälineeksi. Tähän toimintamalliin sisältyy kokemuksellinen museovierailu ja vierailun teemaa työstävä työpaja. Koululaisille suunnattu Taidekaari-kulttuurikasvatushjelma on syntynyt TAITE-mallin pohjalta ja TAITE-mallia sovelletaan nykyään myös aikuis- ja ikäihmisväestöön. (Taite, Kulttuuri- ja vapaa-aika, Tampere.)

5.2 Pop up –museohanke

Ikäihmisille suunnattu osallistava pop up –museohanke toteutui osana TAITE:n toimintaa kevättalvella 2018. Pop up –museotoiminta perustui pitkälti Nina Simonin osallistavan museon ajatuksiin ja hänen näkemykseensä pop up –museotoiminnasta. Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello määrittelee pop up -käsitteen ilmiöksi, jossa toimintaa “putkahtaa lyhyeksi aikaa ilmoille milloin minnekin”. (Kielikello 2011.) Tyypillisimmin Suomessa pop up –tapahtumia on järjestetty ravintola- tai designmyymälätapahtumina. Kielikello toteaa vuonna 2011 julkaistussa artikkelissaan, että taide ja design liittyvät pop up –aatteeseen oleellisesti, mutta ei mainitse mitään pop up –museotoiminnasta.

Pop up –museon periaatteessa museo nousee lyhyeksi aikaa johonkin totutusta museoympäristöstä poikkeavaan paikkaan. Se voi toimia yhtä lailla osana kauppakeskusta, kirjastoa tai vaikkapa juna-asemaa. Pop up –museotoiminnan avulla museo voi kevyin rakentein siirtää toimintaansa eri kaupunkialueille; se ei vaadi erillistä museorakennusta ja toimii kevyellä henkilöstöllä. Tutkimuskohteena olleen museohankkeen tavoitteena oli tuottaa pop up –museon menetelmäopas, jota hyödyntäen kuka hyvänsä, esimerkiksi hyvinvointikeskusten tai hoivakotien henkilökunta voisi toteuttaa pop up –museotoimintaa jopa täysin itsenäisesti, ilman museoalan henkilökunnan ohjausta.

Pop up –museon käsite sisältää sekä osallistavan toiminnan, että hankkeen huipennukseksi syntyvän museonäyttelyn avajaisineen. Tutkittavassa hankkeessa pop up -näyttely poikkesi perinteisestä museonäyttelystä tuomalla toimintaan osallistuneiden kautta erityisesti alueellista näkökulmaa esiin.

5.3 Ohjausryhmä

Museohankkeen ohjausryhmä koostui monialaisesta asiantuntijajoukosta. Ohjausryhmään kuului TAITE:n omien museolehtorien Anne Keskitalon (johtava museolehtori), Lila Heinolan (Konkarit - ikäihmisten museopalvelut) ja Katri Leppisaaren (luotsitoiminta) lisäksi Museokeskus Vapriikin kokoelmapäällikkö Teemu Ahola, Mediamuseo Rupriikin ja Pelimuseon tutkija Outi Penninkangas, Tampereen museoiden kokoelmakeskuksen tutkija Tuula Pessa, Pirkanmaan maakuntamuseoiden tutkija Anu Salmela, Museokeskus Vapriikin valokuvaaja Saana Säilynoja, projekti-koordinaattori TaM Aino Mäntyvaara, sekä minä.

Keskitalo toimi hankkeen projektipäällikkönä ja vastasi hankkeen museopedagogisesta ja taidekasvatuksellisesta ohjauksesta sekä observoinnista. Heinola toi hankkeeseen oman asiantuntijuutensa ikäihmisten kanssa toimimisesta ja heille suunnatuista palveluista. Leppisaari auttoi yhteistyöverkostojen kartoittamisessa ja luomisessa. Hän toimi myös yhteyshenkilönä Luotsi-toiminnan suuntaan. Ahola toimi ohjausryhmässä museokokoelmien asiantuntijana. Hän myös arvioi ja vastaanotti hankkeen aikana tehdyt uudet kokoelmalöydöt. Penninkangas vastasi digitaalisen tallentamisen ohjauksesta. Pessa toimi kokoelmien asiantuntijana ja hän auttoi ke-

räämään Kokoelmakeskuksen käyttökokoelmasta kunkin ryhmän alueellisiin ja ominaispiirteisiin sopivat esinekokoelmat, joita käytettiin lämmittelyharjoituksina työpajatoiminnassa. Salmela auttoi tiedottamisessa. Hän organisoi hankkeesta esittelyn Pirkanmaan museopäiville sekä toimitti Mäntyvaaran kirjoittaman artikkelin Pirkanmaan maakuntamuseon Museokello 2018 –julkaisuun (Liite 7). Säilynoja toimi työpajojen dokumentoinnin asiantuntijana. Hän tallensi työpajatoimintaa valokuvamalla, sekä otti työpajojen osallistujien henkilökohtaisista esineistä laadukkaat studiovalokuvat. Säilynoja toimi myös perehdyttäjänä digitaalisen Siiri-kuvapalvelun käyttöön.

Säilynoja auttoi lämmittelytehtävissä käytettävien alueellisten valokuvakokoelmien valitsemisessa ja toimi yhteyshenkilönä Vapriikin kuva-arkistoon.

Itse toimin hankkeessa projektikoordinaattorin työparina kehittäen toimintaa. Toimin yhteisöllisissä työpajoissa osallistuvana havainnoijana avustaen työpaja- ja näyttelytoiminnassa ja keräten samanaikaisesti aineistoa pro gradu –tutkielmaa varten.

Ohjausryhmä kokoontui noin kuukauden välein tammikuusta toukokuulle. Mäntyvaara raportoi kokouksissa ohjausryhmälle hankkeen etenemistä ja pop up –museotoimintaa kehitettiin tämän pohjalta eteenpäin. Monialainen ohjausryhmä tuki hankkeen kehittymistä tarjoamalla museopedagogista ja taidekasvatuksellista osaamistaan, sekä näyttelytekniikkaan, kokoelmiin, muistinkeruutoimintaan, toiminnan tallennukseen ja tiedottamiseen liittyvää asiantuntijuuttaan. Ohjausryhmän näkemykset ja aiempi kokemus ikäihmisten kanssa toimimisesta, sekä ikäihmisille kehitettyjen sisältöjen toimivuudesta, antoivat tärkeitä suuntaviivoja pop up -museotoiminnan kehittämiseen. Ohjausryhmän erityisenä vahvuutena oli hankkeeseen liittyvien osa-alueiden pitkäaikainen osaaminen ja kokemus.

5.3.1 Vapriikki

Museokeskus Vapriikki sijaitsee Tampereella, Tammerkosken rannalla, Tampellan entisessä verstaarakennuksessa. Vapriikissa on aina samanaikaisesti esillä yli kymmenen vaihtuvateemaista näyttelyä. Siellä sijaitsee Pirkanmaan maakuntamuseo, joka on keskittynyt Pirkanmaan pienten museoiden tukemiseen, ohjaamiseen, sekä kulttuuriympäristön vaalimiseen. Maakuntamuseolta voi saada apua arkeologisten,

sekä rakennuskulttuuriin ja korjausrakentamiseen liittyvien kysymysten lisäksi paikalliskulttuurityöhön ja kansalaistoimintaan liittyviin kysymyksiin. Tammikuusta 2020 alkaen Maakuntamuseo on toiminut alueellisena vastuumuseona. Uudessa museolaissa määritellään, että alueellisen vastuumuseon tehtävänä on

toimia taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta. (Museolaki, luku 3, 7§)

Maakuntamuseon lisäksi Vapriikissa toimii Tampereen luonnontieteellinen museo, Tampereen kivimuseo, Postimuseo, Suomen jääkiekkomuseo, Mediamuseo, Rupriikki, Suomen Pelimuseo ja Nukkemuseo. (Vapriikki, Tampere.)

5.3.2 Kokoelmakeskus ja käyttökokoelma

Tampereen kaupungin museoiden yhteinen kokoelmakeskus sijaitsee Ruskon alueella. Kokoelmakeskus vastaa museoesineiden vastaanottamisesta, dokumentoinnista, luetteloinnista, huoltamisesta ja konservoinnista, sekä säilyttämisestä. Keskuksen 400 000 neliömetrin tiloissa työskentelee kolmisenkymmentä työntekijää museomestareista konservaattoreihin. Kokoelmakeskuksessa on 400 000–450 000 esinettä, joiden lisäksi luettelemattomia esineitä on kymmeniä tuhansia. Lisäksi keskuksen tiloissa on noin 14 000–14 500 taideteosta Tampereen kaupungin museoiden kokoelmista ja näiden lisäksi säätiöpohjaisen Sara Hildén -museon säilytystilat. 1980-luvulla museoille tarjottuja esineitä on otettu vastaan varsin harkitsemattomasti, ajattelematta juurikaan niiden luettelointia ja säilytystä. Nykyään esineitä ei enää juurikaan oteta vastaan. Ainoastaan, jos esineellä on sidos Tampereelle ja/tai jos esine on ainutlaatuinen ja sillä on erityisen hyvä konteksti, Kokoelmahallinnon kokous voi päättää ottaa esineen vastaan. Museoesineellä on kolme luokitusta: 1) museoesine, 2) Käyttökokoelma, 3) Poisto. Museoesineeksi päätyy enää harva esine. Nykyään kontekstitieto on merkittävä museoesineeksi ottamisen kriteeri. Esineen historia, tarina, tai sen aiempi omistajuussuhde voi tehdä periaatteessa tavallisestakin esineestä merkityksellisen. Toisaalta taas kaikki vanhatkaan esineet eivät päädy museoesineeksi, jos niiden historiasta tai käyttötarkoituksesta ei tiedetä mitään. Esineet, jotka eivät päädy museoesineeksi, siirretään käyttökokoelmaan tai poistoihin. Poistoihin päätyvät esineet, jotka ovat pahoin vaurioituneet, tai joita on

kokoelmissa useita samanlaisia. Hyväkuntoiset, mutta ei erityisen ainutlaatuiset esineet voidaan siirtää käyttökokoelmaan. Käyttökokoelman esineistä ei välttämättä löydy ikä-määriä eikä kontekstitietoja. Käyttökokoelman esineisiin saa koskea ja niitä on mahdollista lainata kokoelmakeskuksesta.

Osa esineistä siirretään niille alueille, minne ne luontaisesti kuuluvat. Esimerkiksi Tampereen kokoelmakeskuksesta on siirretty pieni saamelaiskokoelma Inariin, saamelaismuseo Siidaan ja Sylvi Kekkosen asustekokoelma on puolestaan siirretty Tamminiemeen. (Pessa T. 2018. Haastattelu. Vierailu Kokoelmakeskuksessa 15. 1. 2018.)

Kokoelmakeskuksen käyttökokoelmasta kokosimme tutkija Tuula Pessan konsultoina esinekoosteen pop up -museotyöpajoja varten.

5.3.3 Luotsitoiminta

Luotsitoiminta on Tampereen kaupungin organisoimaa vapaaehtoistoimintaa. Luotsit ovat kaupungin kouluttamia vapaaehtoisia, joita voi pyytää seuraksi liikunta- tai kulttuuripalveluihin. Kulttuuriluotsimalli on kehitetty Jyväskylässä vuonna 2016. Luotsitoimintaan osallistumiseen ei vaadita ennakkotietoja tai -taitoja, vaan kuka hyvänsä vapaaehtoinen voi lähteä perehdytyksen kautta toimintaan mukaan. Luotsi voi viedä yksittäisiä ihmisiä kulttuurin tai liikunnan pariin, jakaen vierailun synnyttämiä kokemuksia ja tunteita, mutta myös auttaa esimerkiksi liikuntaesteiden kanssa. Vapaaehtoinen luotsi voi toimia avustavissa tehtävissä Vapriikin kuva-arkistossa ja Kokoelmakeskuksessa auttaen museoammattilaisia kokoelmatyössä, sekä osallistua maakuntamuseon ohjeistuksessa kulttuuriympäristötyöhön. Luotsit voivat myös toimia lähitoreilla vertaisneuvojina, sekä rullamumminoina ja -pappoina lapsiperheiden tukena Lastenkeskus Rullassa. (Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Luotsitoiminta.)

Luotsitoimintaa hyödynnettiin pop up -hankkeessa. Teiskossa oli toiminut jo useamman vuoden Ukkokerho, jonka vetäjänä toimi vapaaehtoinen luotsi. Luotsin kautta saimme yhteyden Ukkokerholaisiin ja luotsilla oli merkittävä rooli osallistujien sitouttamisessa pop up -museotoimintaan.

5.3.4 Konkarit - ikäihmisten museopalvelut

Konkarit-toiminta on osa Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikön palveluita. Konkarit tuottavat museopalveluita ikäihmisille monipuolisin keinoin, huomioon ottaen ikäihmisten lähtökohdat. Konkarit –toiminnan kautta järjestetään myös työpajakoulutuksia ikäihmisten parissa toimiville henkilöille, esimerkiksi hoivakotien työntekijöille. Henkilökunnan kurssittamisen myötä ikäihmisten taidekasvatus- ja museopalveluiden saavutettavuus lisääntyy, kun ikäihmisten parissa työskentelevä henkilökunta voi vetää työpajoja itsenäisesti, omissa yksiköissään. Konkarit-toiminnassa on käytetty paljon esinelähtöisiä ja muisteluun liittyviä menetelmiä. (Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Konkarit.)

Pop up –museohankkeen tavoitteena oli tuottaa museomenetelmäpaketti, jota hyödyntäen yksittäiset ihmiset tai hoiva-alojen toimijat, ohjaajat tai hoitajat, voisivat toteuttaa pop up –museoita itsenäisesti omissa palveluyksiköissään. Tässä on nähtävissä yhtymäkohta Konkarit –toimintamallin työpajakoulutusten kanssa.

5.4 Museohankkeen osallistujat

5.4.1 Teisko

Teiskon ryhmä oli ensimmäinen, jonka kanssa työpajatoiminta alkoi. Tutkimuslupaprosessini Tampereen kaupungin kanssa kesti niin pitkään, että sain tutkimusluvan vasta Teiskon ryhmän toiminnan jo päättyttyä. Teiskon ryhmän kokoontumiset olivat kuitenkin oleellinen osa pop up –museon kehittämisessä, joten koen, että en voi jättää Teiskon ryhmää tässä yhteydessä täysin mainitsematta. Lisäksi koen, että voin vapaasti tutkia kaikkea pop up -museohankkeesta löytyvää julkista tietoa myös Teiskon ryhmän osalta.

Teisko, joka on vuoteen 1972 saakka ollut itsenäinen kunta, sijaitsee Tampereen pohjoispuolella, yli 30 kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Teiskon maantieteellinen sijainti sopi pop up –museon tavoitteeseen viedä museopalveluita alueille,

joilla niitä ei yleensä ole saatavilla. Teiskon ryhmä rakentui pitkälti jo aiemmin koontuneen Ukkokerhon jäsenistä. Ukkokerho oli osa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n rahoittamaa Kotipesä-hanketta, joka toimi Tampereen koillisella palvelualueella vuosina 2016–2018. Kotipesä-hankkeen tavoitteena oli lisätä yhteisöllisyyttä ja vähentää yksinäisyyttä toiminta-alueillaan. Toimintaa järjestettiin ihmisten toiveita kuunnellen ja heidän lähtökohdistaan. Kotipesä- ja pop up –museohankkeita yhdisti osallistava ja osallistujalähtöinen toimintamalli. Molempien toimintamuotojen oli tarkoitus lisätä yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia alueen asukkaissa. (Kotipesähanke 2018.)

Teiskon Ukkokerhoon osallistui 14 henkilöä. Heiltä näyttelyyn kertyi 17 esinettä ja tarinaa. Ukkokerhon pop up –museon nimeksi valikoitui osallistujien keksimä *Ukot ulkomailta*, joka pohjautuu Teiskon historiaan ja vanhaan sanontaan ”Ulkomaille Teiskoon”.

Ukkokerhon pop up -näyttely *Ukot Ulkomailta –Teisko*, järjestettiin 27. 2. - 29. 3. 2018 Koilliskeskuksessa Linnainmaalla. Liitteenä Tampereen kaupungin tiedote Ukkokerhon pop up -museosta (Liite 8).

5.4.2 Hervanta

Hervannan ryhmä kokoontui Pohjois-Hervannassa, Keinupuistokeskuksen yhteydessä toimivalla Keinupuiston Lähitorilla. Lähitori on ikään kuin alueen yhteinen olohuone. Siellä järjestetään tapahtumia ja palveluita ja se toimii alueen asukkaiden yhteisenä kohtaamispaikkana. Keinupuistokeskuksessa on myös ikäihmisten palveluasuntoja ja yhtä lukuun ottamatta pop up –museotoiminnan osallistujat asuivatkin talossa. Kaikki osallistujat olivat tottuneet käyttämään Lähitorin palveluita. Yhteyshenkilönä Hervannassa toimi Lähitorin sosiaaliohjaaja Katharina Hau.

Hervannan ryhmään osallistui alun alkaen viisi henkilöä, mutta lopulta näyttelyyn tuli esineitä neljältä henkilöltä. Osallistujat eivät tunteneet toisiaan entuudestaan, mutta ryhmäytyivät nopeasti.

Hervannan ryhmä päätti pop up –museonsa nimeksi *Hervannan Keinujat*, Lähitorin pihamaalla olevan vastakkain istuttavan keinun mukaan. Ryhmässä oli useita erityistä tukea tarvitsevia osallistujia. Tämä otettiin huomioon työpajojen kestossa ja etenemistahdissa.

Hervannan ryhmässä alueellinen kiinnittyminen oli heikkoa. Useimmat osallistujista olivat asuneet Hervannan alueella vasta vuodesta muutamaan vuoteen. Ainoastaan yksi osallistuja oli asunut Hervannassa jo 70-luvulta lähtien.

Hervannan Keinujat -ryhmän näyttelyavajaiset pidettiin 8. 5. 2018 Pop up Hervanta –tapahtumassa. Tapahtuma oli Yhdessä Selviytymisen Tuki ry:n koordinoima alueen asukkaille suunnattu yhteisöllinen tapahtuma.

Näyttelyyn tuli seitsemän esinettä ja kertomusta neljältä henkilöltä, sekä kuvia pop up –museon tapaamisten ajalta. Näyttely rakennettiin vitriiniin ja asiakasravintolan takaseinustalle.

5.4.3. Lielahdi

Lielahden ryhmä, jonka sloganiksi museotyöpajan osallistujat valitsivat *Muistoja Lielahdesta*, kokoontui Lielahdi-keskuksen kirjaston Sarastus-tilassa. Lielahdi-keskus on yksi Tampereen kaupungin hyvinvointikeskuksista, jotka kokoavat saman katon alle kaupunkilaisten tarvitsemia palveluita ja toimintoja.

Lielahden ryhmään osallistui seitsemän henkilöä. Kaikki osallistujat kuuluivat Lielahdi-keskuksessa toimivaan muistelukerhoon, joten he olivat toisilleen ennalta tuttuja. Alueellinen näkökulma tuli Lielahdessa vahvimmin näkyviin. Osallistujat olivat asuneet Lielahden alueella koko ikänsä, osan suvut jo useita sukupolvia. Osallistujilla oli paljon henkilökohtaisia muistoja ja tietoa alueen –mutta myös laajemmin koko Tampereen– historiasta. Alueelliset valokuvat herättivät tässä ryhmässä erityisen paljon kiinnostusta. Kuvia tutkittiin pitkään ja hartaasti ja kuvista kertyi jopa lisää perimätietoa osallistujien kertoessa kuviin liittyviä omakohtaisia muisteluitaan.

Lielahdi-keskuksen näyttelytila oli vitriiniseinusta kirjaston ja terveystieteiden aulatilassa. Tila oli hyvä, avara ja selkeä. Vitriinissä oli valmiina vaijerit ja ripustuskoukut, joiden siirtelyssä oli kyllä haasteita. Lisäksi vitriiniin oli saatavilla yli kaksikymmentä

akryylikuutioita, joiden avulla näyttelykokonaisuudesta saatiin ilmava ja mielenkiintoinen.

Näyttelykokonaisuuteen kuului kaikkiaan 17 esinettä ja tarinaa seitsemältä osallistujalta. Muutamasta esineestä tuli näyttelyyn vain valokuva, esineen koon vuoksi, tai koska esinettä ei enää ollut olemassa muuten, kuin kuvadokumenttina.

5.4.4. Multisilta

Multisilta-Peltolammin pop up –museo toteutettiin Multisillan alueella, Multioja 2. kerhotiloissa. Yhteyshenkilönä Multisiltaan toimi Arja Anttila Likioma-hankkeesta. Multisillan pop up –museon osallistajat koottiin alueella toimivien Tampereen kaupunkilähetyksen Likioma-hankkeen Korttelikerhojen kävijöiden keskuudesta. Korttelikerhot ovat VTS-kotien tilaamia kohtaamispaikkoja alueiden asukkaille. Multisillan alueella oli todettu olevan vain vähän toiminnallista tarjontaa asukkaille, joten museohankkeen työpajatoiminta keskittyi Multisiltaan. Pop up -museonäyttely järjestettiin Peltolammilla, Peltolammin kirjastossa, joka on myös multisiltalaisten lähikirjasto. Tämän toivottiin yhdistävän näitä kahta vierekkäistä aluetta.

Multisillan ryhmään, jonka nimeksi osallistajat valitsivat *Multsun mummut ja papat* osallistui kuusi henkilöä. Kukaan osallistujista ei ollut syntyperäinen multisiltalainen, eihän kaupunginosaa ollut edes olemassa heidän syntyessään, kuten osallistajat totesivat. Yksi osallistujista oli asunut alueella jo 1950-luvun alkupuolelta saakka, joten hänellä oli myös pitkäaikaisinta alueellista näkemystä. Yksi osallistujista oli muuttanut alueelle vasta viitisen vuotta aiemmin. Saman tyyppistä ylpeyttä omasta asuinalueesta ei ollut havaittavissa, kuten esimerkiksi Lielahden osallistujien keskuudessa. Oma asuinaluetta pidettiin kuitenkin arvossa. Alueella on jossain määrin huono maine, mutta osallistajat kokivat, että siellä on aivan hyvä asua. Huonomaisen alueen tosiasiallinen paremmuus oli ikään kuin sisäpiirin salaisuus. Alueen maineesta heitettiin itseironista, lempeää huumoria. “Kerrotaan, että joku olisi joskus tullut ihan taksilla kotiin...” -tyyppiset vitsit kertonevat alueen sosioekonomisesta oletustilasta.

Näyttely rakennettiin Peltolammin kirjastoon, joka on myös Multisiltalaisten kirjasto. Jotkut museohankkeen osallistujat eivät olleet käyneet kirjastolla koskaan aikaisemmin. Esineitä varten tuotiin lainaan vitriineitä Kokoelmakeskukselta. Kokonaisuudesta tuli tyylikäs ja eheä. Näyttelyn avajaiset järjestettiin Peltolammin kevättapah-tuman yhteydessä.

5.5 Toiminta

5.5.1. Työpajat

Jokaisen neljän pop up –museohankkeeseen osallistuneen ryhmän kanssa oli neljä 1,5–2 tunnin pituista yhteisöllistä työpajatapaamista, sekä näyttelyn ripustus ja avajaiset.

Työpajakertojen runko pysyi samana koko hankkeen ajan. Jokainen työpajakerta alkoi yhteisellä kahvitteletuskella. Ensimmäisellä työpajakerralla muisteluä viriteltiin ja museoesineen käsittelyä avattiin Käyttökokoelmasta kootun esinekoosteen ja kuva-arkistosta valitun valokuvakokoelman avulla. Esineet oli valittu osallistujien ikäryhmä ja oletetut kiinnostuksen kohteet huomioon ottaen. Esineet olivat arkipäivään liittyviä ja iältään osallistujien lapsuus- ja nuoruusvuosiin ajoittuvia. Valokuva-koosteeseen oli valittu kunkin alueen valokuvia osallistujien lapsuus- ja nuoruusvuosikymmeniltä, sekä yleiseen ajankuvaan liittyviä valokuvia. Esinekoosteen myötä avattiin museoesineen käsittelyä ja keskusteltiin siitä, millainen esine on sopiva museoesine. Osallistujille jaettiin kenkälaatikot. Niiden oli tarkoitus toimia yhtymäkohtana esinekoostemalaatikon kanssa, mutta myös rajata tuotavan esineen kokoa sel-laiseksi, että se mahtuu vitriiniin esille.

Toisella ja kolmannella tapaamiskerralla osallistujat esittelivät omia esineitään ja kertoivat niihin liittyviä muistojaan. Tapaamiset tallennettiin videoille tarinoiden dokumentoinnin helpottamiseksi. Yhteisöllistä jakamista tapahtui jokaisella tapaamiskerralla, kun käyttökokoelmakooste tai toisten osallistujien esineet kertomuksineen herättivät muistoja muissa osallistujissa.

Yhdellä tapaamiskerralla jokaisessa ryhmässä oli mukana maakuntamuseon valokuvaaja Saana Säilynoja. Hän dokumentoi valokuvaten tapaamisia ja otti osallistujien esineistä studiolaatuiset valokuvat mukanaan tuomassaan ministudiossa. Osallistujat saivat omista esineistään studiolaatuiset kuvasuurennot omakseen.

Viimeisellä työpajakerralla osallistujien kanssa suunniteltiin näyttelyn rakentamista ja siihen liittyviä seikkoja. Osallistujat saivat oikolukea omat kertomuksensa, jotka olivat tulossa näyttelyteksteiksi esineiden ohteen. Näin haluttiin varmistaa, että tekstit olivat taatusti osallistujien kertomusten mukaisia. Osallistujilla oli vielä mahdollisuus oikaista mahdolliset epätasällisyydet tai virheet.

5.5.2. Pop up -näyttelyt

Jokaisesta pop up -museoryhmästä koottiin työpajatoiminnan kokoava, noin kuukauden kestävä pop up -museonäyttely. Museonäyttelyihin koottiin osallistujien esineet ja niihin liittyvät muistot. Lisäksi näyttelyihin koottiin kuvasuurennot työpajatoiminnan aikana otetuista valokuvista. Näyttelyn avajaiset liittyivät olennaisesti pop up -museoprosessiin. Osallistujat olivat mukana suunnittelemassa ja rakentamassa näyttelykokonaisuutta. He osallistuivat avajaisohjelman ja –tarjoiluiden suunnitteluun. Avajaistilaisuuksissa joku osallistujista piti projektikoordinaattorin lisäksi puheen tai kertoi omin sanoin toiminnasta.

Osallistujat olivat avajaistilaisuuksissa mukana keskustelemassa näyttelyvieraiden kanssa. Näissä tilanteissa syntyi paljon vuorovaikutteista muistelua. Tarinat nivoivat esineet kiinni arkipäivään ja synnyttivät muistoja myös näyttelyvieraissa.

Näyttelyiden yhteydessä myös näyttelyvierailloille oli mahdollisuus jättää oma esine- muistonsa palautelomakkeelle. Näitä kertyi kuitenkin vähäisessä määrin, vaikka vierailloita seuraillessa huomasi, että esineet herättivät runsaasti muistelua. Spontaanisti kohdatessa ihmiset jakoivat omia muistojaan mielellään.

Näyttelyt rakennettiin ammattimaisesti tyylikkääksi kokonaisuuksiksi. Esineet asetettiin mahdollisuuksien mukaan vitriineihin ja ne valaistiin asianmukaisesti. Näyttelytekstit eli esineisiin liittyvät kertomukset liimattiin siististi kapalevyille. Tekijöiden, pop

up -museoryhmien “oma museo” oli yhtä hieno ja arvokas, kuin mikä hyvänsä museonäyttely.

6 Teidän museosta meidän museoksi

Osallisuusnäkökulma tuli konkreettisesti esiin siinä loppupuolella:

Mies: "Milloin se teidän näyttely siis on...?"

Minä: "Siis teidän näyttely?"

Mies: "Ei kun teidän..."

Minä: "Ei kun teidän, se on teidän näyttely."

Tämä. Saada osallistujat ymmärtämään, että tämä on heidän juttunsa. Että koko toiminta lähtee heistä, heidän lähtökohdistaan. HE itse päättävät, suunnittelevat ja toteuttavat. Museo on heidän, ei meidän.

6.1 Toiminnan kehittyminen

Ideasta liikkeelle

Pop up -museohanketta koskevan hankerahoitushakemuksen mukaan hankkeen tavoitteina oli lisätä osallisuutta, alueellista tuntemusta ja kerätä alueiden asukkaiden merkityksellisiä muistoja ja "tulevaisuuden visioita". Tulevaisuuden visioiden kerääminen näkyi mielestäni lähinnä toimintaan osallistuneiden toiveina osallistavan toiminnan lisäämisestä jatkossakin. Oma tutkimusintressini kohdentui siihen, kuinka esine- ja kuvalähtöisestä osallistavasta museomenetelmästä saadaan kehitettyä sellainen, että osallistujat lähtevät toimintaan mukaan, kokevat sen tärkeäksi ja näin saavat lisättyä hyvinvoinnin kokemusta omassa elinympäristössään. Ikäihmisten määrän lisääntymisen ja huoltosuhteen heikkenemisen vuoksi museohanke oli päätetty kohdentaa ikäihmisille.

Hankkeen tarkoitus oli Tampereen kaupungin hyvinvointistrategian (Yhteinen Tampere -näköalojen kaupunki. Tampereen kaupunkistrategia 2025.) mukaisesti aktiivoida kuntalaisten omaa toimijuutta. Osallistava museohanke havainnollisti hyvin sitä, kuinka yksittäinenkin kaupunkilainen voi olla rakentamassa (kulttuuri)sisältöä ja vaikuttaa päätöksentekoon. Toiminnan käynnistyminen, organisointi ja hankkeeseen hakeutuminen eivät kuitenkaan toteutuneet omaehtoisesti. Kuten 2.2 luvun osallistamista käsittelevässä teoriaosiossa jo totesin Eeva Luhtakallion tutkimukseen viitaten, yhteiskunnan heikompiosaiset harvoin laittavat oma-aloitteisesti osallistumisprosesseja liikkeelle. Osallistamisprosessit toimivat tällöin hyvin osallisuutta ja hyvinvointia lisäävänä, tosin harmillisen usein väliaikaisena, toimintana.

Museohankkeen yhteistyötahoiksi valikoituivat paikalliset aluekeskukset hyvinvointikeskuksineen ja lähitoreineen. Nämä tarjoavat kuntalaisille tilaa ja palveluita kulttuuriseen ja muuhun yhteisölliseen toimintaan. Koska museopalvelut yleisesti keskittyvät Tampereella keskustan alueelle, pop up –museohanke haluttiin viedä niille kaupunkialueille, missä museopalveluita ei yleensä ole saatavilla.

Alueellinen näkökulma ja oman alueen arvostuksen vahvistuminen kuului hankkeen tavoitteisiin. En kohdentanut omaa tutkimusintressiäni tähän, mutta joitakin alueellisia huomioita tein havaintomuistiinpanoihini. Museopalveluiden vieminen niille alueille, joilla kulttuuripalveluita ei tavallisesti juuri ole saatavilla, oli sekä pop up -museoaatteen, että kaupungin asukkaiden osallistamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Joillakin alueilla huomasin, ettei kulttuuripalveluita oltu juurikaan totuttu käyttämään. Museoinstituutti vaikutti vieraalta, museoissa ei oltu vierailtu, saati osallistuttu niiden tarjoamaan toimintaan. Museonäyttelyä kirjastoon rakennettaessa kävi ilmi, että kaikki osallistujat eivät olleet koskaan vierailleet edes kirjastossa. Nämä osallistujat päätyivät museoinstituutin kautta myös toiseen kulttuuri-instituuttiin: kirjastoon.

Eräs miespuolinen osallistuja mietti, että taitaakin alkaa taas kymmenien vuosien jälkeen käydä kirjastossa. (Päiväkirjamerkintä. 19. 5. 2018, Multisilta.)

Alueellisia eroja oli myös osallistujien paikkasidonnaisuudessa. Esimerkiksi Lielahden ryhmän osallistujat olivat asuneet jo sukupolvien ajan alueella. He tunsivat paikan historian ja kulttuurin syvällisesti ja olivat niistä myös selkeästi kiinnostuneita ja ylpeitä. Hervannan ja Multisillan ryhmissä lähes kaikki osallistujat olivat muualta

muuttaneita. Näissä ryhmissä alueen historia ei herättänyt tunteita, mutta omaa aluetta kohtaan oltiin silti lojaaleja ja saatettiin jopa tuntea jonkinlaista salattua ylpeyttä omasta alueesta:

Paikkaidentiteetti tuli kahvittelun lomassa keskusteluun. Osallistujat harmittelivat, että Multisillan ajatellaan olevan huono, levoton ja vaarallinen paikka. Vakuuttelivat, että rauhallista siellä on. Tosin harmittelivat, että kaupungissa voi asua niin, ettei edes tiedä keitä samassa talossa asuu. ”Maalla kaikki tuntevat toisensa, täällä kaupungissa saat olla ja vaikka kuolla ja lojua asunnossas, niin ettei kukaan tiedä mitään!”. Vitsailivat asuvansa köyhälistöalueella (”Ei täällä vissiin paljon taksilla ajella”). Toisen herran tuttava oli todennut, kuullessaan miehen muuttavan Multisiltaan, että ”Siellähän on kaikki hulluja!”. (Päiväkirjamerkintä. 11. 4. 2018.)

Osallistujaryhmien kokoaminen

Osallistujaryhmät koottiin alueellisten koordinaattorien avulla. Kullakin alueella oli ollut jonkinlaista kaupungin tai muun julkisen tahon järjestämää yhteisöllistä toimintaa, joiden vetäjät tunsivat alueelliset piirteet ja pystyivät toimimaan apuna ryhmien kokoamisessa ja aikataulujen koordinoimisessa. TAITEn luotsikoordinaattorina toiminut Katri Leppisaari oli jo alustavasti informoinut alkavasta pop up -museohankkeesta alueellisia yhdyshenkilöitä.

Multisilta-Peltolamilla oli toiminut tuolloin päättymässä ollut Likioma-hanke, jonka korttelikerhoja vetänyt työntekijä Arja Anttila toimi pop up -museohankkeen yhdyshenkilönä. Ensimmäisissä yhteistyökartoituksissa pop up -hanketta toivottiin Peltolammin alueelle. Peltolammin ja Multisillan asukkaat, vaikka kuuluvatkin samaan palvelualueeseen, omaavat täysin erilliset paikkaidentiteetit, eivätkä alueiden asukkaat ainakaan tuolloin, vuonna 2018, olleet juuri tekemisissä toistensa kanssa. Peltolammin alueen ajateltiin palvelevan yhteisöllisyyttä lisäävää tarkoitusta siten, että näyttely tavoittaisi myös multisiltalaiset, heidän kulkiessaan omalle alueelleen Peltolammin läpi. Peltolammi-Multisilta -alueella oli voimakas yhteisöllisen toiminnan tarve, mutta yhteyshenkilöillä oli sellainen käsitys, että alueiden asukkaat eivät halunneet osallistua naapurialueen tapahtumiin.

Osallistujaryhmää kartoittaessa osoittautui, että osallistavaa toimintaa kaivattaisiin enemmän Multisillan alueella ja pop up -osallistujaryhmä koottiinkin lopulta multisiltalaisten joukosta. Museonäyttely ja siihen liittynyt ”sisäänheittonäyttely” toteutettiin Peltolammin puolella kirjastossa ja lähipalvelukeskuksena toimivalla Peipontuvan korttelikerholla. Multisiltalaisten näyttelyn viemistä Peltolammin alueelle pohdittiin, mutta todettiin, että sekä Peltolammin kirjasto, että Peipontuvan korttelikerho toimivat myös multisiltalaisten lähipalvelukeskuksina. Tämän vuoksi näyttelyn vieminen Peltolammin puolelle oli täysin perusteltua. Näyttelyn toivottiin yhdistävän näitä vierekkäisiä alueita, vähentävän eriarvoisuutta ja lisäävän alueellista ja alueiden välistä yhteisöllisyyttä.

Hervannan ryhmän kokoamisessa auttoi Keinupuiston lähitorin työntekijä Katharina Hau. Osallistujia toivottiin ryhmään saatavan kymmenkunta, mutta lopullinen osallistujamäärä supistui huomattavasti pienemmäksi. Pop up -museotoiminnasta oli tehty kirjallinen tiedote, jonka avulla osallistujaryhmää kokoava yhteyshenkilö oli voinut kuvailla hanketta osallistujille jo etukäteen (Liite 9).

Lielahden ryhmän kokoamista kartoitettiin aluksi alueella toimivan kulttuurikäveluryhmän jäsenistä. Lielahdessa yhteyshenkilöinä toimivat aluekoordinaattori Birgitta Tunturi ja palveluvastaava Annikki Härmä. Mäntyvaaran tavattua Tunturin ja Härmän, esiin oli noussut myös Lielahdessa toimiva Lietsu-Lentsu -muisteluryhmä (Lietsu=Lielähti, Lentsu=Lentävänniemi). Mäntyvaara kävi muisteluryhmässä kertomassa museohankkeesta ja osallistujaryhmä saatiin kokoon sen jäsenistä.

Ryhmät olivat suljettuja pienryhmiä, eli samat ihmiset osallistuivat kaikkiin neljään työpajakertaan.

Puitteiden kartoitus

Kuten teorialuvussa esittelemässäni pop up -museo-oppaassa todetaan, pop up -museossa käytettävä tila ja sen varusteet kannattaa tarkastaa etukäteen. Tutkimassani hankkeessa näin ei aina tapahtunut, uskoakseni aikataulu- ja budjettiresurssista johtuen. Lielahden ryhmän ensimmäiseen tapaamiseen kannoimme kahvit termospulloissa mukanaamme, sillä emme tienneet, että käytettävässä tilassa on

kahvinkeittomahdollisuuksin varustettu keittokomero. Tavarankuljettamista työpajatapaamisiin sisältyi muutenkin melkoisesti, joten termospullojen mukana kantaminen oli aivan turha lisä kaikkeen tähän.

Lielahden Pop up –museotoiminta kokoontuu Lielähti-keskuksen kirjaston Sarastustilassa. Kirjasto on uusi ja kokoustila moderni ja valoisa. Tilasta löytyy keittokomero kahvinkeittoon (ei tarvitse enää kantaa termarissa kahvia, tämän olisi toki voinut kysyä jo etukäteen) ja videotykki yms. (Päiväkirjamerkintä. 16. 4. 2018, Lielähti.)

Samoin tilavarauksissa olisi kannattanut ottaa huomioon ne muutamat minuutit, mitä siirrettävän museon paikalleen järjestäytymisessä väistämättä kuluu. On hyvä ottaa huomioon, että tilassa saattaa olla tilavaraus jollekin muulle juuri ennen omaa varausta ja tällöin museon järjestäminen viivästyy. On ikävää, jos järjestelyt ovat kesken siinä vaiheessa, kun osallistujat jo saapuvat paikalle.

Tila oli varattu klo 13 eteenpäin, jolloin tapaamisen oli määrä alkaa. Saavuimme paikalle jo klo 12.30. Tilassa oli tuolloin opiskelija lukemassa. Hän suostui siirtymään muualle, mutta tuli mieleen, että tila olisi hyvä varata jatkossa jo puoli tuntia ennen tilaisuuden alkua. Etenkin uuteen paikkaan tullessa on mukava ehtiä vähän katsastaa paikkoja, järjestellä tavaroita ja riisua takkia, ennen osallistujien saapumista. (Päiväkirjamerkintä. 16. 4. 2018, Lielähti.)

Teemalliset työpajat

Jokaiselle ryhmälle järjestettiin neljä noin kahden tunnin mittaista teemallista työpajaa, jotka kussakin ryhmässä noudattivat jokseenkin samaa kaavaa. Ensimmäinen työpajakerta sujui tutustumisen ja hankkeeseen perehdyttämisen merkeissä. Kenttäharjoitteluuni liittyen olin tehnyt tuntisuunnitelman ensimmäistä tapaamiskertaa varten (Liite 10). Tuntisuunnitelmasta on nähtävissä, millaisia käsitteitä aioimme osallistujille toiminnassa avata. Olimme koonneet yhdessä Mäntyvaaran ja Kokoelmakeskuksen Tuula Pessan kanssa kokoelmakeskuksen käyttökokoelmasta esinekoosteen. Samoin olimme koonneet kullekin alueelle personoidun alueellisen kuva-koosteen Vapriikin kuva-arkiston valokuvaajan Saana Säilynojan kanssa. Esineiden ja valokuvien oli tarkoitus toimia lämmittelyharjoitteena, sekä herätellä muistoja ja johdatella jo heti ensimmäisellä tapaamiskerralla pohtimaan, mitkä oman elämän esineet ovat heille itselleen merkityksellisiä.

Muilla tapaamiskerroilla esinemuistoja jaettiin yhteisöllisesti sekä suunniteltiin näyttelyä ja sen avajaisia. Yhdellä tapaamiskerralla Säilynoja oli mukana dokumentoimassa tapaamista valokuvaten. Hän myös otti osallistujien esineistä studiolaatuiset valokuvat mukana tuomassaan ministudiossa.

Lämmittelyharjoitukset

Työpajoihin suunniteltiin lämmittelyharjoituksia ryhmäytymistä ja työpajatoiminnan käyntiin saattamista ajatellen. Lämmittelyharjoitteiksi oli ajateltu sellaisia harjoituksia, jotka kannustaisivat lyhyiden tarinoiden kertomiseen. Esinelähtöinen menetelmä osoittautui varsin toimivaksi muistelun herättäjäksi ja tarinoiden jakamista syntyi spontaanisti.

Työpajatapaamisten tuntisuunnitelmaan suunnittelin tutustumista ja jännityksen laukaisemista varten esineteemaisen ”en ole koskaan” -leikin. Leikissä oli tarkoitus sanoa esineisiin liittyviä toteamuksia, kuten ”En ole koskaan kirjoittanut mustekynällä” tai ”En ole koskaan katsellut kaappitelevisiota” ja muita vastaavia esineisiin liittyviä asioita, jotka mahdollisesti liittyisivät osallistujien lapsuuden tai nuoruuden muistoihin. Vaihtoehtoisesti osallistujat voisivat itse keksiä asioita, joita eivät ole tehneet. Ne osallistujat, jotka eivät myöskään olisi tehneet samaa asiaa, nousisivat ylös tai nostaisivat käden ylös. Harjoitteen oli tarkoitus rentouttaa tilannetta, toimia pienenä verryttelynä ja näin laukaista mahdollista jännitystä. Jo ensimmäisessä ryhmässä kuitenkin huomasimme, että harjoite ei ikämiesten ryhmässä toiminut lainkaan. Osalla myös liikkumisen vaikeudet hankaloittivat osallistumista. Harjoitus tuntui lähinnä typerältä, ”kerhotätimäiseltä” leikiltä, joten myöhemmissä ryhmissä harjoitus jätettiin kokonaan pois. Jos esinelähtöinen pop up -museo järjestettäisiin lasten tai nuorten kanssa, harjoitus voisi aivan hyvin toimia alkulämmittelynä.

Sen sijaan esinekokoelman ympärille tehty lämmittelyharjoitus toimi mainiosti. Mäntyvaara oli koonnut käyttökokoelmasta esineitä, joiden käyttövuodet ajoittuivat osallistujien lapsuus- ja nuoruusvuosiin.

Mukana oli emalimuki, herätyskello (näistä esinearvuuttelu), lakritsirasia, maitomitta, esiliina, naisten hattu, Kesti –astiapyhyhe (Tampella), Coral-pyykkiainerasia (n.60-70-l.),

Atlas-villatuote –lammaskuviainen pahvirasia, Aapinen (1958), vanha limonadipullo, kirjoitusteriä, Voiman paperipussi, sekä Philipsin partakone. Jäi tunne, että esineet eivät saaneet aivan yhtä innostunutta vastaanottoa, kuin Teiskossa. Rouvien joukossa oli yksi kaupassa työskennellyt ja hänellä kauppaan liittyvät esineet nostivat ilahtuneita muistoja. Maitomitta herätti eniten ihastusta kaikissa osallistujissa. Esiliinan saumojen rouvat jäivät tutkimaan ja herätyskelloa, lakritsirasiaa, lammaskuvaa ja Aapistä tutkailtiin myös. Partakonetta ja kirjoitusteriä tutkittiin myös jonkin verran, mutta esim. Voiman pussi, joka Teiskossa herätti paljonkin kiinnostusta, ohitettiin melko lailla täysin tässä tapaamisessa. Naisten hattu sai toisen herra henkilön muistelemaan kaihoisasti niitä aikoja, kun naiset pukeutuivat kauniisti ja naisellisesti. (Päiväkirjamerkintä. 11. 4. 2018, Multisilta.)

Esineistä otettiin kaksi esinettä sivuun, peitettiin osallistujilta ja niistä tehtiin kuvailuarvoitus. Esinearvuuttelu tehtiin ainakin emalimukista, herätyskellosta ja vanhoista tuohesta tehdyistä verkkopainoista eli kiveksistä. Tämä harjoitus koettiin joka ryhmässä mukavaksi. Se herätti osallistujissa kiinnostusta ja uteliaisuutta esinekokoelmaa kohtaan ja sai jopa aikaan ensimmäisiä esineisiin liittyviä muisteluita.

Esinekokoelmaan tutustuttiin siten, että esineitä laitettiin kiertämään osallistujien tutkittavaksi ja niitä tutkittiin seuraavilla tasoilla:

1. Kierros: **Moniaistinen havainnointi**; tunnustele, katso, tutki. Ei tarvitse sanoa vielä mitään.
2. Kierros: **Esineen inventointi/luettelointi** (selvennetään, että tarkoitetaan tunnistamistietoja); Kuvailu: väri, muoto, materiaali. Koko(arvio), ikä(arvio)
3. "Tutkimustaso": **Tarina/konteksti**: Esineen käyttötarkoitukseen liittyvän kontekstin selvittäminen. Muistelu, arvuuttelu ja tarinankerronta välineenä.
4. **Pohdinta**: Pitivätkö aikakauden ihmiset esinettä arvokkaana? Kenelle sillä on ollut arvoa? Mikä arvon on tuonut? (esineen tarpeellisuus, koriste-arvo, perintöarvo, mikä?)
5. Lopuksi keskustellaan siitä, mikä tekee museoesineestä museoesineen. Mitä kriteereitä on (tai ei ole) sille, että esineen voi asettaa näytteille museoon. Keskustelua "oman elämän museoesineestä" pohjustuksena seuraaville tapaamisille.

Myös valokuvakooste laitettiin kiertämään osallistujien katsottavaksi. Sekä esinekokoelma, että valokuvat herättivät osallistujissa kovasti kiinnostusta ja esineiden aikakausiin, eli osallistujien lapsuus- ja nuoruusvuosiin liittyviä muisteluita. Lämmitteilyharjoitus synnytti jaettua muistelua. Kaikilla alueilla valokuvat eivät synnyttäneet

alueellisia muisteluita, siitä johtuen, että alueella ei oltu asuttu vielä kovin pitkään. Valokuvista toki välittyi yleistä ajankuvaa ja aikakausiin liittyviä muistoja syntyi valokuvien pohjalta. Niissä ryhmissä, joissa osallistujat olivat asuneet paikkauskollisimmin omalla alueellaan, valokuvat herättivät erittäin paljon kiinnostusta ja osallistujat jopa tunnistivat valokuvista tuttuja paikkoja ja tiesivät kertoa kuvissa esiintyviin paikkoihin ja ihmisiin liittyviä tarinoita.

Esinekokoelma oli universaali ja palveli tarkoitustaan hyvin. Esineisiin liittyviä, osallistujien omaan kokemushistoriaan liittyviä muistoja syntyi paljon jo lämmittelyharjoituksen aikana. Valitut esineet liittyivät arkielämään. Tällä halusimme havainnollistaa sitä, millaiset esineet ovat museokelpoisia. Esineet herättivät kiinnostusta, mutta niiden määrää karsittiin hiukan toiminnan kehittyessä, sillä esineitä oli aluksi hiukan liikaa.

Tampereella on mahdollista saada Kokoelmakeskuksen Käyttökokoelmasta lainaan esineitä vastaavia museoprojekteja varten. En tiedä, onko tällaista mahdollisuutta muualla Suomessa, mutta paikallisilta museokeskuksilta käyttökokoelman olemassaoloa ja esineiden lainaamismahdollisuutta voi tiedustella. Käyttökokoelmaan päätyvien esineiden perusteista olen kertonut aiemmin teorialuvussa.

Muistelun herättelyyn sopivia esineitä voi myös etsiä kirpputoreilta ja kierrätyskeskuksista sekä sukulaisten ja tuttavien varastoista.

Kuva 1. Käyttökokoelmasta lainattu esinekooste sisälsi osallistujien lapsuus- ja nuoruusvuosilta tuttuja esineitä.

Kestitseminen

Jokaisen ryhmän jokainen tapaamiskerta alkoi yhteisellä kahvittelemishetkellä. Näistä muodostui mukavia aloitushetkiä, jotka vapauttivat tunnelmaa ja auttoivat meitä pääsemään lähelle osallistujia.

Kestittämisen on todettu olevan tärkeä osa yhteisöllisiä osallistamishankkeita. Sekä Haapalainen, että Luhtakallio ja Mustaranta (2017) ovat todenneet kestittämisen ja yhdessä syömisen tärkeyden yhteisöllisissä hankkeissa. Haapalainen toteaa yhteisen syömisen voimistavan yhteenkuuluvaisuutta. Kaikkien ihmisten täytyy syödä, se on meille kaikille yhteistä. Haapalaisen mukaan “--saman ruokapöydän äärellä erilaisuudella ei ole enää dogmaattista painoarvoa”. Siten yhdessä aterioiminen voi lisätä suvaitsevaisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Haapalainen, 2018, 102.)

Luhtakallio ja Mustaranta ovat todenneet kirjassaan *Demokratia suomalaisessa lähiössä*, joka käsittelee Luhtakallion tutkimaa poliittista osallistamishanketta, että kestittämällä on merkittävä rooli osallistamishankkeissa. Luhtakallion ja Mustarannan mukaan kestittäminen kertoo osallistujille, että he ovat tärkeitä ja heidän osallistumisestaan halutaan kunnioittaa näkemällä vaivaa heidän eteensä. Tärkeää on myös se, että osallistujat kokevat saavansa osallistumisestaan vastineeksi jotain. Edes kahvihetken. Suomessa kestittämistä on pidetty jossain määrin kyseenalaisena, lahjontaan verrattavana toimintana. On epäilty osallistumisen motiivia, jos toimintaan tullaan mukaan vain kestittämisen vuoksi. Luhtakallio ja Mustaranta olivat omassa hankkeessaan kuitenkin todenneet, kuinka kestittäminen voi saada osallistujat rohkaistumaan ja rentotumaan ja “havahtumaan epäluuloisesta vaitonaisuudesta”. (Luhtakallio & Mustaranta 2017, 73–74.)

Minunkin tutkimassani hankkeessa kahvittelemus muodostui hyvin tärkeäksi osaksi toimintaa. Kahvitarjoilu pidettiin maltillisena. Tarjolla oli kahvia ja teetä ja jotain pientä purtavaa, pullaa ja keksejä, sen kaveriksi. Tämän tyyppinen tarjoilu on ikäihmisille tuttua. Ajattelen, että liian ylenpalttisilla tarjoiluilla olisimme saattaneet aiheuttaa osallistujissa jopa varautuneisuutta. Lielahden ryhmän kanssa yksi tapaaminen sattui vapun aatolle. Projektikoordinaattori oli tuonut tarjolle simaa ja munkkeja. Pöytä koristeltiin serpentiinein. Hetkessä oli juhlan tuntua. Osallistujat vaikuttivat olevan hyvillään ja otettuja. Juhlatarjoilu sopi erinomaisesti tämän sitoutuneen ja innokkaan

ryhmän vapun aaton tapaamiseen. Olivathan osallistujat jopa peruneet vappurien-tojaan museotyöpajan vuoksi. Jos tämä olisi ollut ensimmäisen tapaamisen tarjoilu, olisi osallistujissa saattanut herätä Luhtakallion ja Mustarannan mainitsemaa epäilystä lahjonnan yrittämisestä.

Paitsi, että kahvittelemisen hetki toimi mainiosti osallistujien keskinäisen tutustumisen ja ryhmäytymisen välineenä, se auttoi myös meitä, minua ja Mäntyvaaraa pääsemään lähelle osallistujia. Kuten ennalta oli arveltukin, jotkut osallistujista olivat melko kokemattomia museokuluttajia. Kun kaksi museotätiä (tai tyttöä, tästä myöhemmin lisää) saapui vetämään toimintaa, josta useat osallistujat eivät olleet koskaan kuulleetkaan, saattoi pientä varautuneisuutta ja epävarmuutta havaita joissakin osallistujissa. Mutta kun tapaamiset aloitettiin kotoisasti kahvit keitellen ja kahvin lomassa niitä näitä rupatellen, hälveni jännitys ja varautuneisuus jokaisen kulauksen ja pullassiivun myötä. Erityisen lämpimänä ajattelen Multisillan ryhmän tapaamisia. ”Keitetäänkö kahvit?”, tapasin kysyä tapaamisten aluksi ja sitten keitettiin. Juotiin samalaisista pahvikupeista samaa kahvia (ei liian laihaa, missään nimessä) ja juteltiin jokapäiväisistä asioista. Ei ollut meitä ja heitä, oli vain yhdessä viihtyvä tasa-arvoinen joukko. Siitä hetkestä oli hyvä aloitella työpajatoimintaa.

Kenkälaatikot

Työpajatapaamisten ensimmäisen kerran loppupuolella osallistujille kerrottiin toiveesta, että he toisivat seuraavalle tapaamiselle jonkin oman elämänsä merkittävän esineen ja kertoisivat siihen liittyvän muistonsa. Tapaamiset toteutuivat noin viikon välein. Osallistujille jaettiin kenkälaatikot helpottamaan esineen kuljettamista, mutta myös suuntaamaan valittavan esineen kokoa näyttelyvitriineihin sopiviksi.

Kenkälaatikkoajatuksella oli myös symbolinen merkitys. Kenkälaatikoita on kautta aikojen käytetty tavaroiden säilyttämiseen. Itselläni on pari tällaista aarrelaatikkoa; kenkälaatikoita, jotka kätkevät sisäänsä vanhoja kirjeitä ja päiväkirjoja.

Hankkeen alkaessa ohjausryhmässä keskusteltiin kenkälaatikoiden muokkaamisesta yksilöllisiksi esimerkiksi maalaamalla, kuvittamalla tai tapetoimalla. Tätä ei kuitenkaan toteutettu. Aikaa oli rajatusti. Neljän, lyhyehkön työpajan aikana muokkaamiseen ei olisi ollut aikaa, eikä se olisi ollut edes kovin keskeistä koko pop up -museon tavoitteiden kannalta. Toki voi olla, että jos laatikot olisi personoitu ja siten

jollain tavalla merkityksellistetty, voi olla, että kenkälaatikkoideaan olisi ollut helpompi innostua. Nyt kaikki osallistujat eivät sitoutuneet kenkälaatikkoideaan aivan varauksetta. Olen pohtinut omissa muistiinpanoissani, että kenkälaatikkoidean "myymiseen" osallistujille olisi täytynyt käyttää enemmän aikaa. Eräässä ryhmässä lähestulkoon kukaan ei ottanut kenkälaatikkoa mukaansa. Perustelut olivat "Meillä on noita ihan tarpeeksi kotona." ja "Kyllä mää saan sen (esineen) tuotua kassissakin." tai "Kyllä mää muistan, minkä kokoinen esine voi olla." -tyyppisiä tokaisuita. En tullut kysyneeksi osallistujien ajatuksia kenkälaatikkoideasta, vaikka aikomukseni oli. Pohdin havaintoihini perustuen, että ehkä ikäihmiset kokivat kenkälaatikko kainalossa kuljeskelun kiusallisena.

Kenkälaatikkoidea ei toiminut tässä ryhmässä (Lielähti) lainkaan. Lähes kukaan osallistujista ei ottanut kenkälaatikkoa mukaan. Luotettiin, että muistetaan kyllä ilman laatikkoakin, minkä kokoinen esine voi olla. "Meillä on noita (kenkälaatikoita) ihan tarpeeksi kotonakin." ja "Saan esineen kyllä tuotua kassissakin." -tyyppisiä tokaisuja kuului. Ehkä ikäihmiset kokivat kenkälaatikko kainalossa kuljeskelun kiusallisena. (Tutkijan päiväkirjamuistiinpanot. Lielähti.)

Toisessa ryhmässä rouvat toivat esineensä kenkälaatikoissa, mutta herrat kieltäytyivät kuljettamasta kenkälaatikkoa mukanaan. Emme tähän toki yrittäneetkään painostaa. Ikämiehet olivat toiminnassa innolla mukana, mutta liialliseen leikinomaisuuteen ei lähdetty mukaan. Omissa muistiinpanoissani olen pohdiskellut asiaa:

Mietin, jos laatikon voisi sijoittaa enemmän mysteerilaatikoihin (käyttökokoelmalaatikkoon). Jotenkin että nyt te saatte omat laatikot ja toivoisimme, että yllättäte meidät ensi kerralla niiden sisällöllä... Laatikoiden idean "myymiseen" pitäisi mielestäni käyttää enemmän aikaa. Kertoa jotenkin ajan kanssa sitä säilytysideaa (usein kirjeitä, valokuvia, vanhoja esineitä säilötty juuri kenkälaatikoihin. Onko teillä kotona... jne.) ja sitä laatikko-vitriini-ajatusta. Jotenkin se on nyt jäänyt loppupuolelle vähän irralliseksi, eikä kaikkien ole ollut helppo omaksua ideaa. (Päiväkirjamerkintä. 18. 4. 2018, Multisilta.)

Ja toisaalta kuitenkin:

Lähes kaikki ryhmän jäsenet ottivat rasian mukaan. Myös heikkokuuloinen rouva, joka ensin meinasi jättää laatikon ottamatta, sillä ei ollut ymmärtänyt koko homman ideaa. Aino sai hänelle selitettyä ajatusta vielä henkilökohtaisesti, jonka jälkeen hän myös otti rasian. (Päiväkirjamerkintä. 13. 4. 2018, Hervanta.)

Hankkeen lopputuotoksena syntyneeseen museomenetelmäoppaaseen kenkäläättiköasia on muotoiltu seuraavasti: “Kerrotaan projektin jatkosuunnitelmista ja jaetaan halukkaille kenkäläättiköt, missä oman esineen voi tuoda ensi kerran tapaamiseen”. Tuo “halukkaille” on merkityksellinen sana tässä yhteydessä ja koko hankkeen onnistumisen kannalta. Kun järjestetään kolmannen sektorin kanssa toimintaa, johon osallistuminen on täysin vapaaehtoista, osallistujia ei voi velvoittaa osallistumaan sellaiseen toimintaan, jota eivät koe mielekkääksi. Osallistuja voi päättää missä hyvänsä vaiheessa toimintaa vetäytyä hankkeesta tai osallistua vain niihin toiminnan osa-alueisiin, jotka hän kokee mielekkäiksi. Toimintaan mukaan tulleet täytyy siis saada osallistettua ja sitoutettua toimintaan vapaaehtoisesti. Toiminta tarvitsee osallistujia, mutta ellei toimintaa koeta mielekkääksi, osallistujat eivät tarvitse toimintaa. Tätä tematiikkaa pohdin enemmän kohdassa *6.3 Toiminnassa ilmenneet haasteet*.

Merkityksellisuuden ja museaalisuuden käsittäminen

Museohankkeen alkuvaiheessa pop up -museon tavoitteeksi määriteltiin, että osallistujien henkilökohtaiset, merkitykselliset esineet ja muistot tulisivat esille. Tämä tavoite täyttyi toteutuneissa työpajoissa ja niihin liittyvissä pop up -museonäyttelyissä täydellisesti.

Oletin ennakkoon, että ihmisillä voisi olla tietynlainen käsitys siitä, millainen museo-esineeksi sopiva esine voisi olla. Työpajatapaamisten aikana totesin, että ennakkoletukseni piti paikkansa. Sitkeässä istui se käsitys, että ollakseen museokelpoinen, esineen tulisi olla joko vanha, korvaamattoman arvokas tai ainutlaatuinen. Tämä tuli ilmi useissa osallistujien kanssa käydyissä keskusteluissa.

Museoprojektista kerrottaessa ja ideaa luonnehtiessa tuli taas tämä kommentti, että ei mulla ole mitään vanhaa! Kun kerrottiin, että ollaan Teiskossa toteutettu tämä, totesi eräs rouva heti, että no heillähän siellä varmasti onkin kaikkea vanhaa tavaraa tallessa. (Päiväkirjamerkintä. 11. 4. 2018, Multisilta.)

Hän myös harmitteli, että kaikki ”vanha” on maalla. (Eli sitkeässä istuu se ajatus, että koska museo, esineen tulisi olla jotain vanhaa.) (Päiväkirjamerkintä. 18. 4. 2018, Multisilta.)

Mukanamme olleen, Käyttökokoelmasta kootun esinekokoelman välityksellä pyrimme poistamaan tätä käsitystä ja laajentamaan ymmärrystä siitä, millainen esine tähän ”oman elämän museoon” olisi kelvollinen. Esineiksi oli valittu arkipäiväisiä ja samaistuttavia esineitä. Useilla osallistujilla oli kokemusta vastaavien esineiden käytöstä. Esineet eivät siis olleet millään tavoin harvinaislaatuja tai ikivanhoja. Korostimme henkilökohtaisen muiston, esineen käyttöhistorian, merkitystä museoesineen valinnassa. Useat osallistajat oivalsivat nopeastikin henkilökohtaisen muiston merkityksen, mutta toisilla vakiintunut käsitys museaalisuudesta istui tiukemmassa.

Lisäksi hänellä oli mukanaan vanha sähköjännitemittari ja öljyvalaisin, jossa ei ole lasikupua, vaan peili, joka on heijastanut valon moninkertaiseksi. Nämä esineet hän oli ostanut jostain romuliikkeistä, joten niihin hänellä ei liittynyt henkilökohtaista muistoa tai tarinaa. Lisäksi hänellä oli mukanaan aivan viehättävä porsliininen leikkiastiasto, jolla hänen vaimonsa (myös yli 90-vuotias) on leikkinyt pikkutyttönä. Astiat olivat Lumikki-kuvioiset. Arabian piippu-leimaiset, eli jostain vuosilta 1932-1949. Näiltä vuosilta hän arvioikin esineiden olevan. Esitin toiveen, että rouva tulisi seuraavalla kerralla itse mukaan kertomaan näiden tarinan. Astiat olivat aivan priimakuntoisia, vaikka niillä kuulemma on leikitty kovastikin. Toivottavasti rouva tulee ensi kerralla mukaan, olisi ihana saada tämä kokonaisuus tarinoineen esille. Tässä huomasi taas sen, että ajatus henkilökohtaisen merkityksen ajatuksesta ei ollut mennyt ihan perille. Mies oli selkeästi ottanut mukaansa esineitä, jotka olivat vanhoja ja harvinaisia (sähkömittari ja lamppu), arvokkaita ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä (Branderin kamera ja Arabian astiasto), mutta näihin ei liittynyt juurikaan henkilökohtaista merkitystasoa. (Päiväkirjamerkintä. 18. 4. 2018, Multisilta.)

Edellä mainitulla osallistujalla oli valtavat määrät toinen toistaan mielenkiintoisempia, vanhoja esineitä, joita hän toi tapaamisiin runsaasti mukanaan. Kun esinemuistoja alettiin jakaa, ei esineisiin kuitenkaan liittynyt mitään henkilökohtaista kontekstia. Vasta viimeisellä työpajakerralla osallistuja toi mukanaan esineen, johon liittyi henkilökohtainen muisto. Hän kertoi siitä lämpimästi ja kuvaillen. Hetki oli käsinkosketeltava. Ikään kuin olisi siirrytty kokonaan toiselle tasolle. Esine alkoi elää, kertoa tarinaa. Myös osallistujan kertomukseen tuli tunnetta ja eloa, kun hän muisteli lämpimästi esineeseen liittyneitä lapsuusmuistojaan.

(Nimi)lla taas uusia esineitä mukana ja vihdoinkin tuli se henkilökohtainen muistokin! Vanha säästölipas, jonka kyljessä työhön liittyviä sananlaskuja. Tästä esineestä oli selvästi henkilökohtainen, elävä muisto. (Päiväkirjamerkintä. 2.5.2018, Multisilta.)

Joissain tapauksissa osallistujalla oli mielessään selkeä esine tai muisto, mutta osallistuja ei jostain syystä halunnut tuoda esinettään esiin. Osallistuja saattoi ajatella, että hänen esineensä on liian ränsistynyt museoesineeksi ja halusi mieluummin tuoda näyttelyyn ainoastaan kuvan esineestä.

Tässä pieni pedagoginen pulma: miten saisimme hänet näkemään autenttiset todistukset niin arvokkaina, että toisi ne näyttelyyn. Hän piti niitä niin huonokuntoisina ja homeisina, että sanoi, että haluaisi mieluummin tuoda valokopiot niistä. Mielestäni olisi tärkeää saada alkuperäiset. Vai onko? (Päiväkirjamerkintä. 16. 4. 2018, Lielähti.)

--- hän alkoi uudelleen pahoitella, ettei hänellä ollut mitään antiikkiesinettä tuoda. Sitkeässä istuu ajatus siitä, että esineen tulisi olla jotenkin antiikkinen ja rahallisesti arvokas. Useampi osallistuja on kertonut läheistensä toppuutelleen, että ”älä nyt tuollaista romua vie”. (Päiväkirjamerkintä. 23. 4. 2018, Lielähti.)

Eräs osallistuja kertoi erittäin hurmaavan muiston liittyen viidensadan markan seteliin, joka hänellä oli edelleen tallessa. Hän piti muistoa edelleen niin nolona, ettei halunnut tuoda esinettä museonäyttelyyn, vaikka jakoikin muiston oman ryhmänsä osallistujien kesken. Muisto ja esine olisivat ehdottomasti olleet jakamisen arvoiset, mutta on erittäin tärkeää noudattaa hienotunteisuutta ja kunnioittaa osallistujan omia tuntemuksia. Yhteisöllinen muistelu voi nostattaa kipeitäkin muistoja. On hienoa, että osallistuja halusi jakaa muistonsa omassa ryhmässään, mutta sen laajempaan jakamiseen ei voi vasten osallistujan tahtoa pakottaa.

Muistot – yhteisöllinen jakaminen ja tallentaminen

Osallistujien omiin esineisiin liittyvät esinemuistot haluttiin tallentaa ja niistä koota näyttelytekstit esineiden yhteyteen. Pop up -museohankkeen suunnitteluvaiheessa työpajatyöskentelyn tavoitteisiin kirjattiin laadukkaan videomateriaalin tallentaminen tapaamisista. Hankkeen suunnittelun alkuvaiheessa oli kartoitettu yhteistyötä Tampereen ammattikorkeakoulun Mediapoliksen opiskelijahankkeen ja pop up -museohankkeen välillä. Mediapoliksen opiskelijaryhmän oli tarkoitus hoitaa pop up -museoiden videotallentaminen. Projektikoordinaattorin ja minun tehtävä olisi ollut johdattaa ryhmäkeskustelua. Mediapoliksen yhteistyön kariuduttua hoidimme lopulta sekä keskusteluttamisen, että videotallentamisen itse. Museomenetelmän rakentumisen

kannalta tämä ratkaisu oli sinänsä toimiva. Kehitetyn museomenetelmän käytettävyyttä edesauttaa, mitä pienemmällä koneistolla ja yhteistyötahojen, tai rahoituksen määrällä pop up -museo on toteutettavissa.

Esinemuistojen tallentamisen tukena oli videokamera. Videotallenteelta muisto purettiin ja litteroitiin kirjalliseen muotoon. Osallistujat saivat viimeisellä työpajakerralla tarkistaa, että heidän tarinansa oli tallentunut juuri sellaisena, kuin he olivat tarkoittaneet. Videotallentaminen arvelutti etukäteen. Pohdimme, miten ikäihmiset suhtautuvat tilaisuuksien tallentamiseen, mutta osoittautui, että suhtautuminen oli varsin mutkatonta. Yhdessä ryhmässä videotallentamisen idea tuli jopa osallistujilta itseltään. Jalustalla ääneti seisova videokamera oli huomaamaton tallennusväline, jonka olemassaoloa osallistujat eivät aina vaikuttaneet edes muistavan.

Ensimmäisessä ryhmässä osallistujien esinemuistot tallennettiin yksitellen toisessa huoneessa, kuin missä muut osallistujat olivat. Mäntyvaara tallensi videolle, minä tein muistiinpanoja. Tarinan tallentamisen hetki oli kiirettömän ja keskusteluttaminen oli helppoa. Oli aikaa pysähtyä osallistujan esineen ja muiston kohdalle. Kääntöpuolena totesimme, että yhteisöllistä jakamista ja -muistelua, jotka olivat toiminnan yhtenä tavoitteena, ei tällä tavoin päässyt syntymään lainkaan. Yhteisöllinen toiminta kärsi myös siinä mielessä, että

Kuva 2. Pop up -työpajojen tapaamiset tallennettiin videolle. Vapun aattona Lielahden ryhmässä herkuteltiin.

meidän tallentaessamme yksittäisiä tarinoita, muut osallistujat jäivät oman onnensa nojaan toiseen huoneeseen. Seuraaviin ryhmiin muutimme toimintatapaa. Päätimme tallentaa osallistujien esinemuistot siten, että osallistujat kertoivat esineeseen liittyvän muiston yhteisen pöydän ääressä, kaikille osallistujille, ei ainoastaan meille hankkeen vetäjille. Tallensimme kolmessa viimeisessä ryhmässä kaikki tapaamiset videolle ja saimme näin tallennettua paitsi henkilökohtaiset esinemuistot, myös yhteisöllisesti jaetut, toisten osallistujien esineiden ja muistojen synnyttämät muistot ja tarinat. Tämä tallennustapa oli antoisa ja yhteisöllisyyttä lisäävä.

Yhteisöllistä jakamista tapahtui kaikissa ryhmissä. Erityisesti Lielahden ryhmästä huomasimme, että osallistujat olivat tottuneet muistelemaan vanhoja asioita ja jakamaan muistoja yhteisöllisesti. Ryhmän jäsenet olivat myös erinomaisia kuuntelijoita.

Osallistujista huomasimme, että he olivat tottuneet jakamaan ja kertomaan muistojaan ja kuuntelivat niitä myös mielellään. (Päiväkirjamerkintä. 16. 4. 2018, Lielähti.)

Tässä ryhmässä oli hauskaa ja ainutlaatuista, että osallistujat jakoivat samoja muistoja: he tunnistivat henkilöitä toistensa kertomuksista, täydensivät kertomuksia. Silti minkäänlaista ”kilpailua”, mahtailua, tietojen oikeellisuudesta väittelyä ei syntynyt. Todella hyvähenkistä yhteistä muistelua. (Päiväkirjamerkintä. 23. 4. 2018, Lielähti.)

Yhteisölliseen muisteluun voi liittyä ryhmän dynamiikasta tai erityispiirteistä johtuvia haasteitakin. Näistä kerron lisää myöhemmässä kohdassa *6.3 Toiminnassa ilmenneet haasteet*.

Osallistujat malttoivat hyvin kuunnella toistensa muistoja ja jonkin verran jaettua muistelua tuli myös. Henkilökohtaiset tarinat jäivät melko vähäisiksi ja pohdittiin Aion kanssa, miten saataisiin kertomaan lisää. (Päiväkirjamerkintä. 18. 4. 2018, Multisilta.)

Oli mielenkiintoista, että jotkin esineet herättivät lähes kaikissa osallistujissa muistoja. Esimerkiksi tulitikkurasiakokoelmaan liittyi lähes kaikkien ryhmien kaikilla jäsenillä muistoja. Olisi ollut antoisaa koota Käyttökokoelman tulitikkurasiakokoelman ympärille yhteinen teos, johon olisi koottu kaikkien osallistujien muistoja. Tämä ei kuitenkaan toteutunut tässä hankkeessa.

Yhteisöllistä muistelua syntyi myös museonäyttelyn vierailijoiden keskuudessa. Museonäyttelyiden kautta yhteisöllistä jakamista toivottiin tapahtuvan laajemminkin, kuin ainoastaan oman pop up -museoryhmän sisällä.

Esineet herättävät näyttelyvieraissa selvästi omia esineisiin liittyviä muistoja ja he halusivat jakaa niitä meidän (Aino ja minä) kanssa ja keskenään. Erityisesti nukke ja käsityöesineet herättivät muistoja. (Päiväkirjamerkintä. 8. 5. 2018, Hervanta.)

Yhteisöllisen ja osallistavan toiminnan tavoitteena oli lisätä osallisuuden ja omistajuuden tunnetta ja sitä myöten lisätä hyvinvoinnin kokemusta omassa elinympäristössään. Osallistujat vaikuttivat viihtyvän pop up -museotoiminnassa ja osa osallistujista sai toiminnan myötä jopa uusia ystäviä.

(Nimi)sta ja (Nimi)sta on tullut ystäviä toiminnan aikana. (Nimi)llekin varmaan tehnyt hyvää; kokenut yksinäisyyttä muutettuaan Keinupuistoon vasta vast`ikään. (Päiväkirjamerkintä. 4. 5. 2018, Hervanta.)

Ripustuksen jälkeen istuttiin ulkona auringonpaisteessa syömässä lounassalaattia osallistujien kanssa. Hyvä, leppoinen tunnelma. Tuttuuden tuntu. Jonkinlainen ystäväpiiri. (Päiväkirjamuistiinpanot. 8. 5. 2018, Hervanta.)

Studiokuvaus

Kunkin ryhmän yhdelle työpajakerralle tuli mukaan Museokeskus Vapriikin kuva-arkiston valokuvaaja Saana Säilynoja. Säilynojalla oli mukanaan pienoiskokoinen, mukana kannettava studio. Hän otti osallistujien esineistä studiolaatuiset valokuvat. Tällä haluttiin olla myös nostamassa esineen museoarvoa. Osallistujat saivat toiminnan lopuksi esineistään laadukkaat valokuvavedokset muistokseen ja tämä koettiin erittäin tärkeänä. Kovasti harmitti niitä osallistujia, jotka eivät olleet olleet kuvauksella mukana ja joilta kuvavedos jäi siten saamatta.

Säilynoja tallensi kuvaten myös työpajatapaamisia. Hänen ottamiaan kuvia käytettiin pop up -museosta kertovissa tiedotteissa, mutta myös näyttelyrakentamisessa. Pop up -museonäyttelyihin ripustettiin kuvadokumentaatiota työpajatoiminnan ajalta. Pop up -museohankkeen alkaessa työpajojen osallistujilta pyydettiin kuvauslupa ja osallistujien esinemuistot tallennettiin anonyymeina. Kuitenkin tapaamisten aikana otetuista kuvista kävi ilmi esineiden omistajat. Tällaisen ratkaisun kohdalla

tulee olla tarkkana ja pitää huoli, ettei kuvausluvan evänneitä henkilöitä näy valokuvissa. Myös julkiseen tilaan esille tulevat kuvat täytyy valita tarkoin yhdessä osallistujien kanssa ja heidän suostumuksellaan.

Osallistujilla oli tullut idea yhteiskuvan ottamisesta Keinupuiston pihalla olevassa keinussa (sloganiksi valikoitui Keinupuiston keinujat). (Päiväkirjamerkintä. 27. 4. 2018, Hervanta.)

Yhden osallistujan esineen Säilynoja kävi osallistujan kotona kuvaamassa, sillä esine oli niin suuri, että sen tuominen fyysisesti näyttelyyn oli mahdotonta. Yhden osallistujan esine oli puolestaan niin hauras ja harvinaislaatuinen (sotalapsen pahvinen tuntolaatta), että siitäkin näyttelyyn asetettiin ainoastaan kuvasuurennos studiokuvasta.

Kuva 3. Osallistujien esineet kuvattiin valokuvaaja Saana Säilynojan mukanaan tuomassa ministudiossa.

Tiedottaminen ja tiedotusmateriaali

Osallistujien ennakotiedottaminen pop up -museosta vaihteli kovasti ryhmien välillä. Ryhmiä oli informoitu ennakkoon yhteyshenkilöiden taholta, osaa enemmän, osaa vähemmän. Multisillan ryhmässä yhdellä osallistujalla oli jo tullessaan mukana muutama esine. Näihin tosin ei liittynyt minkäänlaista henkilökohtaista kontekstia. Osallistuja oli selkeästi valinnut esineet olettamallaan museokelpoisuudella: vanhoja ja uniikkeja.

Toinen mieshenkilöistä oli valmistautunut tapaamiseen jo niin hyvin, että hänellä oli mukanaan jo nyt ensimmäisellä kerralla vanha haitarikamera (UPEA! kuvia), tsaarin

aikainen kannu, öljylamppu (ilman kupua) ja pari taskukelloa. (Päiväkirjamuistiinpanot. 11. 4. 2018, Multisilta.)

Hänelle lienee kerrottu, että olemme kiinnostuneita osallistujien henkilökohtaisista esineistä, mutta merkityksellisyyden ideaa ei oltu osattu ennalta sanoittaa. Ryhmien ennakkoinformointi tapahtui yhteyshenkilönä toimineiden henkilöiden välityksellä. Yhtä ryhmää Mäntyvaara kävi itse ennakkoon informoimassa. Työpajatapaamisissa me Mäntyvaaran kanssa sanallistimme osallistujille hankkeen ideaa, mutta jo pian totesimme, että osallistujille on hyvä jakaa myös kirjallinen tiedote, jossa sanallistetaan pop up -museon ideaa ja tavoitteita. Esitteen jakamisen sopiva ajankohta muotoutui toiminnan kautta. Tiedotteen jakamisvaihetta kokeiltiin eri ryhmissä eri aikoihin. Jossain ryhmässä tiedote jaettiin tapaamisen loppupuolella, jossain heti alkuvaiheessa.

Tällä kertaa jaettiin tiedotteet ja –esitteet heti alussa, kahvittelun lomassa. Vaikuttihan toimivalta ratkaisulta. (Päiväkirjamerkintä. 16. 4. 2018, Lielähti.)

Alkuvaiheessa jakaminen koettiin toimivaksi. Pop up -museohankkeesta kertovan tiedotteen jakaminen osallistujille koettiin tärkeäksi. Tiedotteen avulla osallistujat saattoivat perehtyä kotona uudestaan asiaan ja osaisivat sanallistaa läheisilleenkin, mihin olivat osallistumassa. Pohtia rauhassa esinevalintaansa ja ylipäänsä osallistumistaan.

---lopussa info-paketteja ja kenkälaatikoita jakaessa, rouva oli melko tuskastuneen oloinen. Siinä vaiheessa ilmeni, ettei hän ollut ilmeisesti kuullut paljoakaan, eikä siksi ymmärtänyt, mistä on kyse. (Päiväkirjamuistiinpanot. 13. 4. 2018, Hervanta.)

Erityisesti tiedote palveli niitä osallistujia, joilla oli haasteita muistin tai kuulon kanssa.

Hankkeen edetessä toimintaan perehdyttämistä edesauttavaa materiaalia kertyi lisää. Siinä, missä ensimmäinen ryhmä oli yhdyshenkilön ja meidän, työpajojen vetäjien, suullisen ja kirjallisen tiedottamisen varassa, seuraaville ryhmille saatoimmekin havainnollistaa toimintaa myös muiden ryhmien näyttelymateriaalein sekä esine- ja tarinaesimerkein.

Pop up –museohankkeesta kertyi tiedotusmateriaalia melko runsaasti. Mäntyvaara oli suunnitellut museohankkeelle oman tunnuksen (Liite 11), jota käytettiin museohankkeen tiedotuksessa. Jokainen ryhmä keksi omalle pop up –museolleen alaotikon eli persoonallisen nimen ja valitsi tunnukselleen värin, joka heidän mielestään sopi parhaiten heidän alueelliselle ryhmälleen (Liite 12).

Kaikissa ryhmissä nousi tärkeäksi kysymykseksi, kuinka pop up –museosta tiedotetaan. Osallistujille ei ollut tärkeää ainoastaan se, että toiminta oli heille itselleen merkityksellistä, vaan erittäin tärkeäksi koettiin, että museosta tulisivat tietoisiksi muutkin alueen ihmiset.

Hervannan Sanomiin Aino aikonut vinkata. Osallistujat kokeeet näkyvyyden tärkeäksi. Tämä tullut joka ryhmässä. Koetaan tärkeäksi, että saadaan jakaa tätä juttua laajemminkin, kuin vain keskenään. (Päiväkirjamerkintä. 20. 4. 2018, Hervanta.)

Näyttelystä oltiin silmin nähden ylpeitä ja näyttelyavajaisiin ja näyttelyyn haluttiin kutsua yleisöä.

(Näyttelyn avajaisista) oli ollut ilmoitus myös Aamulehden Menovinkeissä. Joku vierailija kertoi huomanneensa sen, mutta unohtaneensa ja tulleen sitten kuitenkin satumalta paikalle. (Päiväkirjamerkintä. 14. 5. 2018, Lielähti.)

Hankkeen tiedottamisessa hyödynnettiin sähköisiä viestintäkanavia, kuten Tampereen kaupungin internetsivuja sekä TAITEn omia uutiskanavia, kuten sähköpostiuutiskirjettä, sosiaalista mediaa, Facebookia ja Instagramia (Liite 13). Instagramista kuvia pop up -museosta voi löytää hakusanalla #popupmuseo. Itse pohdin näiden tiedotuskanavien toimivuutta etenkin hankkeen kohderyhmän näkökulmasta. Vaikka useat ikäihmisistä ovatkin jo varsin tottuneita sähköisen median käyttäjiä, eivät etenkään sosiaalisen median kanavat välttämättä tavoita heidän ikäryhmäänsä. Tiedotteita, näyttelyjulisteita ja -esitteitä jaettiin myös sidosryhmien ja näyttelypaikkojen viestintäkanaviin sekä ilmoitustauluille ja elektronisiin infotauluihin. Tampereen kaupungin museopalveluiden henkilökuntaa tiedotettiin hankkeesta Lehtikulta-julkaisussa julkaistuin artikkelin (Liite 14). Museokello-lehden 2018 numerossa julkaistiin Mäntyvaaran kirjoittama artikkeli *Kaupunkilaisten oma museo* ja hanke esiteltiin 5. 6. 2018 Pirkanmaan maakunnallisessa museopäivässä. Osallistujien näkökulmasta merkittävä tiedotuskanava paikallisen näkyvyyden kannalta oli

Aamulehden Menovinkki-palstalla julkaistu artikkeli (Liite 15) sekä paikallislehdissä julkaistut artikkelit (Liite 16).

Tiedottaminen on tärkeä osa pop up -museon tyypeistä osallistavaa hanketta. Oli merkittävää huomata, että toimintaan kiinnittymisen myötä myös halu kertoa hankkeesta ja omasta museosta kasvoi. Museosta oltiin ylpeitä ja näyttelyyn haluttiin kutsua. Toivottiin, että mahdollisimman moni pääsisi osalliseksi pop up -museosta edes museovierailun kautta. Tässä oli mielestäni nähtävissä merkittävä muutos osallistujien suhtautumisessa omiin esineisiinsä. Kun työpajoihin tultiin hiukan arkailen ja omia esineitä ja muistoja vähätellen, työpajojen edetessä ylpeys omasta tekijyydestä, eli omasta osallistumisesta museon rakentamiseen kasvoi silmin nähdessä ja yleisönkin toivottiin pääsevän osalliseksi museosta. Oli liikuttavaa, kuinka tärkeänä osallistujat pitivät museosta tiedottamista. He pohtivat oma-aloitteisesti, missä tiedotuskanavissa museosta voisi kertoa.

Pop up -museon hetkellisyydessä ja väliaikaisuudessa on myös oma haasteensa. Osallistujien keskuudesta nousi kysymys, jääkö hankkeesta mitään konkreettista jälkeä. Osallistujat toivoivat, että pop up -museoista, niiden esinekuvista ja tarinoista olisi koottu jonkinlainen printtijulkaisu. Tästä, tai sähköisen koosteen mahdollisuudesta keskusteltiin ohjausryhmässä, mutta tämä jäi toteutumatta. Julkaisu olisi edistänyt esteettömän museon ajatusta. Printtijulkaisun tai sähköisen koosteen välityksellä pop up -museo olisi ollut laajemmin saavutettavissa. Yhteisöllistä jakamista olisi voinut tapahtua laajemmalti ja julkaisun välityksellä esineet tarinoineen olisivat voineet virittää muistelua vielä hankkeen päättymisen jälkeenkkin.

Näyttelysuunnittelu ja –ripustus

Pop up –museoiden näyttelytilat sijaitsivat palvelukeskusten ja hyvinvointikeskusten tiloissa. Tilat olivat osin ohikulkupaikkoja, joten näyttely sai näkyvyyttä myös sellaisen yleisön parissa, joka ei välttämättä muuten tulisi menneeksi museoon. Miinuspuolena oli tietysti se, ettei kaikissa näyttelytiloissa ollut jatkuvaa valvontaa. Tämän vuoksi esineet tuli suojata hyvin. Näyttelyripustus toteutettiin pääsääntöisesti vitriinihyllyyhin tai -kaappeihin. Joissakin tiloissa vitriineitä oli kiinteinä rakenteina, mutta esimerkiksi Peltolammin kirjastoon vitriinit lainattiin Kokoelmakeskukselta.

Näyttelyt rakennettiin ammattimaisesti ja niistä tuli todella tyylikkäät. Jokaiseen näyttelyyn kutsuttiin näyttelyjulistein (Liite 17).

Aino oli ratkaissut kirjontatyön ripustuksen siten, että oli käärinyt tekstiiliin osittain sanomalehdestä ja silkkipaperista tehdyn rullan ympärille (Tuula Pessa sanoi, että olisi saanut ”virallista” rullaakin lainaan tätä varten, mutta toisaalta hyvä kun Aino käyttänyt luovuutta; eihän välttämättä muilla vastaavia projekteja toteuttavilla ole mahdollisuutta käyttää käyttökokoelmaa, vaan vaihtoehtoisia ja luovia ripustusjuttuja on pakko keksiä. (Päiväkirjamerkintä. 19. 5. 2018, Multisilta.)

Näyttelyä ja avajaisia suunniteltiin viimeisillä työpajakerroilla ja osa tekijöistä osallistui itse näyttelyrakentamiseenkin paikan päällä.

Useampi osallistuja oli ripustuksessa mukana. Ja heillä todella oli mielipiteitä, kuinka ripustetaan, mikä esine mihinkin kohtaan, nostetaanko vai lasketaan kuvia ja niin edelleen. (Päiväkirjamerkintä. 7. 5. 2018, Lielähti.)

Myös kadonneeseen esineeseen liittyvän muiston jakaminen oli mahdollista. Eräs rouva halusi jakaa muiston nappipurkista, jonka napeilla hän oli lapsena leikkinyt. Hänen muistoonsa liittyi myös lehdistä leikatut paperinuket. Nappipurkki oli kuitenkin kadonnut, eikä paperinukkejakaan ollut säästynyt. Tämän esinekoosteen koaamiseen käytimme Käyttökokoelman kokoelmia. Käyttökokoelmasta löytyi kuin löytyikin nappipurkki. Lisäksi löytyi vanhoja aikakausilehtiä, joissa oli osallistujan kuvailemia paperinukkearkkeja. Paperinukeista otettiin kopio ja leikattiin niitä esinekoosteeseen. Osallistuja itse toi koosteeseen vanhat sakset. Osallistujien esinemuistoista tehtiin näyttelytekstit, jotka asetettiin esineiden tai esinekuvien yhteyteen. Tekstit oli tulostettu harmaalle paperille lukumukavuuden lisäämiseksi: mustan ja harmaan kontrasti ei ole yhtä rasittava silmille kuin musta teksti valkoisella pohjalla. Tekstit liimattiin sprayliimalla kapalevyille.

Avajaisten suunnitteluun osallistuttiin vaihdellen Erään ryhmän näyttelyn avajaisiin yksi osallistuja kutsui haitarin soittajan esiintymään. Tarjoiluita suunniteltiin, puheenväittäjiä mietittiin. Raha, tuo tylsä raamien piirtäjä, asetti tiettyjä ehtoja järjestelyille, mutta tietyissä puitteissa osallistujat saivat vaikuttaa järjestelyihin. Esimerkiksi tarjoiluista ehdotettiin muutamia vaihtoehtoja, joiden väliltä osallistujat valitsivat mielei-

sensä. Näyttelyn ja avajaisten suunnitteluun osallistumisessa oli eroja ryhmien välillä. Siinä, missä toinen ryhmä oli innolla mukana, toiselle ryhmälle asialla ei ollut juurikaan merkitystä:

Näyttelyyn liittyviin kysymyksiin tultaessa osallistujien kiinnostus selkeästi herpaantui. Aivan kuin olisivat kokeneet jotenkin vaikeaksi tai hienoksi päättää sellaisia asioita. Tosin vitriinikuvia, mitä Ainolla oli mukana, osallistujat kyllä tutkivat kiinnostuneina. (Päiväkirjamerkintä. 2. 5. 2018, Multisilta.)

Joissakin ryhmissä näyttelyn rakentaminen ja avajaiset olivat samana päivänä. Tässä oli oma riskinsä. Jos kaikki ei sujunutkaan ongelmitta, aikaa ongelmanratkaisulle ei juuri jäänyt. Yhden ryhmän avajaiset viivästyivät hiukan, koska näyttelyrakentaminen ja tarjoiluiden hankkiminen oli jätetty samalle päivälle. On ikävää, jos

näyttelyvieraat joutuvat odottamaan paikan päällä kovin kauan. Jos mahdollista, näyttelyrakentaminen kannattaisi ajoittaa näyttelyä edeltävään päivään tai ainakin varata ripustukselle runsaasti aikaa.

Kuva 4. Näyttelykokonaisuudet rakennettiin ammattimaisesti.

Avajaiset

Avajaisten ja näyttelyn tavoitteena oli yhteisöllinen jakaminen laajemmin alueellisesti tai alueiden välillä. Olisi ollut ideaalia kutsua vieraisi muita ryhmiä toisten ryhmien näyttelyavajaisiin ja näin tehtiinkin, mutta aikataulu- ja kuljetuskysymykset tulivat liian ongelmallisiksi. Osa Pop up -museoiden näyttelyiden avajaisista ajoitettiin alueiden kevättapahtumien yhteyteen, jolloin ajateltiin liikkeellä olevan luonnostaan paljon väkeä. Arveltiin, että yksittäisiin näyttelyn avajaisiin voisi olla vaikea saada

yleisöä, mutta merkittävintä avajaisvieraiden saavuttamisessa vaikutti olevan tiedottamisen onnistuminen. Yksittäisiinkin avajaisiin tuli väkeä, kun tiedottamisesta huolehdittiin ja osallistujat kutsuivat itse aktiivisesti vieraita.

päivän mittaan vierailijoita kävi paljonkin. Useat tulivat kurkkimaan ovelta, tai ohi kulkiessaan pysähtyivät juomaan lasillisen ja siitä sitten tutustumaan näyttelyyn (toimittiin sisäänheittäjinä; ”Tervetuloa näyttelyn avajaisiin!”). Esineet herättivät paljon kiinnostusta. Paikalla kävi paljon liikuntaesteisiä tai aistivammaisista. Näkövammaisille kuvailutulkattiin näyttely, kuuro-sokealla oli oma tulkki mukana.

Näyttelyvieraiden kanssa tuli paljon keskustelua esineistä. Osallistujat eivät itse juurikaan kertoneet esineistään (kuulon ongelmat, liikkumisen ja puheen tuottamisen ongelmat, muistiongelmat), mutta me (hankkeen vetäjät) keskustelimme esineistä. Käsityöt ja niissä käytetyt tekniikat kiinnostivat, samoin sotalapsimuistot ja paperimassasta tehty nukke. (Päiväkirjamerkintä. 8. 5. 2018, Hervanta.)

Museonäyttelyiden avajaisissa tuli jaettua muistelua näyttelyvieraiden kanssa.

Näyttelyt saivat hyvää palautetta kävijöiltä ja esineet muistoihin herättivät muistoja myös kävijöiden keskuudessa. Kävijät jakoivat muistoja osallistujien kanssa sekä keskenään ja kertoivat niitä myös meille, museotoiminnan vetäjille.

Avajaisissa oli osallistujien lisäksi jonkin verran vierailijoita. Jonkin verran kävi pitkin päivää tutustumassa. Kiinnostusta heräsi. Ja tarinoita. Erityisesti pieni kahvikuppi, josta osallistuja oli pienenä tyttönä juonut kahvia, herätti muistoja. Useilla kävijöillä oli tai oli ollut samanlainen kuppi kotonaan. (Päiväkirjamerkintä. 19. 5. 2018, Multisilta.)

Tein pro gradu -tutkimustani varten näyttelyiden yhteyteen postilaatikon ja kyselylomakkeen, johon näyttelyvieraat saattoivat jättää oman esinemuistonsa. Jonkin verran muistoja kertyikin.

Leipähöylää olen pitänyt kädessäni ihmetellen. Näinhän se oli vanhan avuksi keksitty. Hyvä kun vanhoja esineitä on talletettu. Hyvä, että tuodaan esillekin tarinoineen. Kiitos! (Näyttelypalaute. Multsun mummut&papat -pop up -museonäyttely.)

Näyttely oli todella hieno! Kiitos näyttelyn ohjaajille ja osallistujille. Oma lapsuuden esine on pieni ompelukone, käsin veivattava ja tikki on oooooo virkkausjälki. (Näyttelypalaute. Muistoja Lielahdesta -pop up -museonäyttely.)

Museonäyttelyitä tutkittiin kiinnostuneina. Tarinat herättivät esineet eloon ja synnyttivät kiinnostusta. Teini-ikäinen tyttäreni kertoi avajaisten jälkeen pitäneensä näyttelyistä kovin ja sanoitti hienosti kokemaansa. Hän perusteli jotakuinkin näin: ”Ne tarinat tekivät esineistä kiinnostavia. Jotenkin yleensä, kun museossa on niiden esineiden yhteydessä vain joku vuosiluku ja löytöpaikka, ei ne oikein jaksa kiinnostaa. Mutta noi oli tosi kiinnostavia, kun niihin liittyi noi tarinat”. Turpeinen (2005) toteaa-kin, että kun museoesine yhdistetään tarinaan, kertomukset heräävät eloon. Esineistä muodostuu symboleita tarkoitetulle sisällölle. Symbolit ovat olemassa, mutta merkitykset muotoutuvat vuorovaikutuksessa. (Turpeinen, 2005, 83.)

Kuva 5. Vitriinit lainattiin Kokoelmakeskukselta.

Kuva 6. Pop up -museo Multsun mummut & papat näyttelyavajaiset Peltolammin kirjastolla.

6.2 Osallisuus – omistajuus – toimintaan kiinnittyminen

Osallistaminen – arvostus

Kahvittelu on tärkeä osa yhteisöllisyyden luomista ja toimintaan osallistumisen kynnyksen madaltamista. Se ei silti yksistään riitä. Useat osallistujat kertoivat tulleen toimintaan vain uteliaisuuttaan katsomaan, tai koska joku ohjaaja oli kehottanut tulemaan. Meidän “ongelmaksemme” siis jäi, kuinka innostamme ja sitoutamme osallistujat toimintaan mukaan.

Yksi rouvista hyvästellessään kiitteli meitä kovasti ja sanoi sitten, että oli ajatellut tulla vain katsomaan nyt ekalla kerralla, mutta totesi iloisesti, että ”Kyllä mää tuun ensi kerrallakin!” (Ote päiväkirjamerkinnöistä. 11. 4. 2018, Multisilta.)

Pop up –museot olivat melko lyhytkestoisia. Jokaisen ryhmän työskentely sisälsi neljä osallistavaa työpajakertaa, näyttelyn rakentamisen ja näyttelyn avajaiset. Meillä ei siis ollut liiaksi aikaa houkutella ja innostaa osallistujia toimintaan mukaan. Kolmannen ja neljännen sektorin parissa tapahtuva toiminta poikkeaa olennaisesti esimerkiksi peruskoulussa tapahtuvasta taidekasvatuksesta: toiminta on täysin vapaaehtoista, emmekä tietenkään voineet velvoittaa ketään osallistumaan toimintaan. Koska työpajakertoja oli vähän ja niiden sisältö ennalta suunniteltua, meidän täytyi jo ensimmäisellä kerralla saada osallistujat sitoutettua toimintaan mukaan. Miten se onnistuisi?

Useissa ryhmissä, niin täälläkin, tuli sitä harmittelua, miksi useammat ihmiset eivät olleet tulleet mukaan toimintaan (ja samaa kommentointia, kuin muissakin: ”No, tultiinhan mekin aluksi vain katsomaan”). (Päiväkirjamerkintä. 14. 5. 2018, Lielähti.)

Ensimmäisillä työpajakerroilla, kahvittelun ja esine- ja valokuvakokoelmaan tutustumisen jälkeen kerroimme jatkosuunnitelmasta. Tähän, sekä keskustelulle ja kysymyksille varasimme ensimmäisen työpajakerran lopusta noin 30–40 minuuttia. Kerroimme siis, että tavoitteemme on rakentaa ryhmäläisten kanssa pop up -museonäyttely heidän omista, merkityksellisistä esineistään. Kerroimme, että seuraavalle tapaamiskerralle toivoisimme osallistujien tuovan jonkin heille tärkeän esineen ja/tai valokuvan/valokuvia. Tässä kohtaa toimintaan sitoutumisessa oli hyvin paljon ryh-

mäkohtaisia eroja. Lielahden ryhmän, joka oli koottu jo pidempään toimineen muistelukerhon osallistujista, jäsenistä useimmilla tuntui heti olevan mielessä, minkä esineen ja siihen liittyvän muiston haluavat jakaa. Sen sijaan esimerkiksi Multisillan ryhmässä useampi osallistuja meinasi vetäytyä toiminnasta pois ja merkityksellisen museoesineen keksiminen omien esineiden joukosta tuntui hankalalta.

Erityisesti mieleeni on painunut tämän pro graduni alussa esiin tuomani keskustelu, jonka kävin erään osallistujan kanssa. Osallistuja oli kyllä vaikuttanut viihtyneen ensimmäisessä työpajassa, mutta kun puhe kääntyi oman esineen tuomiseen ja esinemuiston jakamiseen, rouva ilmoitti napakasti, että hän ei aio tuoda mitään, koska hänellä ei ole mitään “arvokasta tai vanhaa”. Avasimme museoesineen käsitettä. Kerroimme, että se, että joku esine on hänelle itselleen arvokas, on riittävä kriteeri museoesineeksi kelpaamiselle. Vakuutimme, ettei esineen tarvitse olla korvaamattoman arvokas tai ainutlaatuisen harvinainen, ei edes ikäloppu. Ei. Rouva pysyi järkähtämättömänä. Hän vakuutti, ettei hänellä ole *mitään* mitä voisi tuoda, sillä hän oli heittänyt muuttojen yhteydessä kaiken turhan pois. Sitten satuin nykäisemään oikeasta narunpäästä. Siitä, mistä alussa jo kerroin: “On sinulla varmaan jotain sellaista, mitä et ole koskaan, muutoissakaan raaskinut heittää pois? Ei sen tarvitse olla mitään sen kummempaa, kuin vaikkapa että olen säästänyt nämä kengät, koska nämä ovat poikani ensimmäiset kengät...” Näin kuinka naisen silmät syttyivät. Kengät! Olihan hänellä poikansa ensikengät. Ruskeat, nahkaiset varsikengät. Niitä hän ei ollut hennonut koskaan heittää pois. Tuona oivaltamisen hetkenä tiesin, että rouva on mukana. Hän ymmärsi kuin taikauskusta henkilökohtaisen merkityksellisyyden tarkoituksen ja tuon ymmärtämisen myötä sitoutui välittömästi. Seuraaviin tapaamisiin rouva toi kenkälaatikossa pienet kengät. Esitteli niitä ylpeästi ja vaali hartaasti.

Museaalisuuden ja museoesineen kriteerien ymmärtämisen lisäksi uskon havaintoihini perustuen, että osallistujien toimintaan sitoutumiseen vaikutti kovin itse osallistava toiminta. Osallistujia kuultiin kaikessa. He päättivät itse omaa museotaan ja näyttelyään koskevista yksityiskohdista.

Tässä nousikin mukavasti ryhmäkohtaiset erot esiin. Osallistujat valitsivat omalle ryhmälleen tunnuksen: heidän aluettaan kuvaavan nimen ja sopivan värin. Näitä pohdittiin yhteisöllisesti. Multisillan ryhmä oli päättänyt nimekseen ”Multsun mummut ja papat”, Teiskon ryhmä puolestaan ”Teisko, ukot ulkomailta” (tähän nimeen liittyy paikkakuntaan liittyvä anekdootti). Lielahden ryhmä pohti sitten vuorostaan nimeään. Olimme kertoneet esimerkinomaisesti muiden ryhmien toiminnasta ja maininneet myös heidän ryhmänsä nimet. Joku Lielahden porukasta tokaisi pontevasti, että ”Ei ainakaan mitään mummoja ja pappoja meidän nimeen!”. Se sopi meille tietysti mainiosti ja muistutimme, että mummu- ja pappa -nimetkin olivat toisten ryhmien itsensä keksimiä. Me emme olleet johdatelleet tai ehdottaneet nimiä. Lielahden ryhmä valitsi nimekseen ”Muistoja Lielahdesta”, mikä viittasi oivaltavasti siihen, että ryhmä oli koottu Lielahdessa toimivan muistelukerhon jäsenistä.

Kuva 6. Osallistujia kuultiin kaikissa heidän pop up -museotaan koskevissa asioissa.

Oli antoisaa seurata osallistujien sitoutumista toimintaan. Kerroimme, että koko museo rakentuu heidän lähtökohdistaan ja heidän näköisekseen. Näyttelyavajaistenkin suunnitteluun osa ryhmien jäsenistä osallistui innokkaasti. Pohdittiin tarjottavia, mieltitiin esiintyjä. Osa osallistujista piti puheenkin avajaisissa.

Aino piti pienen puheen ja osallistujat menivät itse estradille. (Nimi), josta aluksi ajattelin, ettei hän ollut kovin innokas, mutta joka sitoutui todella toiminnan aikana, piti pienen puheenvuoron myös. Paikalla oli myös haitarinsoittaja, jonka (Nimi) oli järjestänyt paikalle. (Päiväkirjamerkintä. 14. 5. 2018, Lielähti.)

Jokaisen ryhmän loputtua oli hiukan haikeutta ilmassa. Mitä nyt tämän jälkeen? Nähdäänkö enää koskaan? Miten tämä jatkuu?

Hyvästellessä osallistujia taas pientä haikeutta ilmassa. Kysyipä joku, nähdäänkö enää koskaan? (Päiväkirjamerkintä. 14. 5. 2018, Lielähti.)

Sitoutuminen oli käsinkosketeltavaa. Pohdin tätä sitoutumisen tasoa paljon. Uskon, että osallistaminen sitoutti toimintaan aivan erityisellä tavalla; osallistujat tulivat kohdatuiksi ja kuulluiksi. Heidän mielipiteensä otettiin huomioon, heidän esineensä ja muistonsa olivat tärkeitä. Olimme kiinnostuneita niistä ja olimme vieläpä vakuuttuneita, että ne olivat laajemmankin esiintuomisen ja yhteisöllisen jakamisen arvoisia.

(Nimi)n ryijyä ja poppanatakkia tunnusteltiin paljon. Vähän jäi mietityttämään näiden ei-vitriiniin suljettujen esineiden turvallisuus. Toivottavasti ei kärsi kosketuksista. (Nimi) itse pohti, kun näyttelystä lähdettiin, että toivottavasti takkia ei vie kukaan (vitriinien merkitys paitsi esineiden arvon kohottajina, myös esineiden turvallisuuden takajina). (Päiväkirjamerkintä. 8. 5. 2018, Hervanta.)

Oli ilahduttavaa huomata, kuinka oman, rakkaan esineen arvostus nousi aivan silminnähden.

Tämä auttaneekin osallistujiakin ymmärtämään oman esineensä arvon; osa kommentoi siihen tyylillä esineistään, että ihan sama miten kuljetatte tai säilytätte näitä, voitte leikatakin pienemmäksi (kirjontatyö) (Päiväkirjamerkintä. 19. 5. 2018, Multisilta.)

Oman esineen tuominen museonäyttelyyn, vitriiniin ja jalustalle asettaminen, asianmukaisesti arvokkain puitteisiin sijoittaminen, kohotti selkeästi esineen arvoa, mutta uskoisin, että myös kokemusta toiminnan mielekkyydestä. Turpeinen (2005) toteaa, että näyttelyrakentamiseen liittyvät yksityiskohdat ilmentävät arvoja ja merkitystä. Turpeisen mukaan esineiden merkitykset muotoutuvat näyttelyiden välityksellä: ne kommunikoivat yleisön kanssa ja ilmentävät maailmankuvaa valitusta näkökulmasta. Turpeinen toteaa, että museoesineiden merkitykset määrittyvät niiden esittämisen ja paikan mukaan. (Turpeinen, 2005, 23–24.) Pop up museossa merkityksenantoa ei tapahtunut ainoastaan museonäyttelyissä, vaan koko osallistavan toiminnan aikana. Museonäyttelyissä esineet kertomuksineen kävivät vuorovaikutusta näyttelyvieraiden kanssa ja saivat uusia merkityksiä tämän myötä. Näyttely toimi myös merkityksellistämisen visuaalisena havainnollistajana. näyttelyiden myötä myös laajempi yleisö saattoi ymmärtää henkilökohtaisen merkityksellisyyden museaalisuuden määrittämisessä.

---rouva totesi lopuksi, että ”Kylläpä kannatti tulla! (Päiväkirjamerkintä. 23. 4. 2018, Lielähti.)

Ilmapiiri (näyttelyn avajaisissa) oli mainio ja paikalla kävi paljon ohikulkijoita katsele-massa näyttelyä. Kommentit olivat sen mukaisia, että omalle asuinalueellekin toivot-taisiin vastaavaa toimintaa. Näyttelyä keuhuttiin kiinnostavaksi. (Päiväkirjamerkintä. 14. 5. 2018, Lielähti.)

Kaikilta ryhmiltä tuli toiminnan loppuessa hiukan hölmistynyt ”Mitäs sitten?” -kom-mentti. Toimintaan oli kiinnitytty täysin ja työskennelty sellaisella intensiteetillä, että sen loppuminen vaikutti harmittavan osallistujia. Olisi ollut halu jatkaa projektia. Sa-moin näyttelyvieraiden keskuudesta kuuli paljon pahoittelua, ettei oltu huomattu täl-laista hanketta ja ettei oltu lähdetty toimintaan mukaan. Myös muille kaupunkialu-eille olisi toivottu vastaavaa toimintaa. Toiminnalle olisi selkeästi ollut lisätilausta ja sitä olisi mahdollisesti jaettukin, jos Museovirasto olisi myöntänyt hankkeelle jatko-rahoitusta.

Ohjausryhmän kokouksessa tuli selkeästi ilmi, että ikäihmisille suunnattua tarjontaa on museopalveluiden puolelta Tampereella paljonkin. Se on hienoa ja monipuolinen tarjonta palvelee monenlaista yleisöä. Uskon, että pop up -museon osallistavuus teki sen toiminnasta erityislaatuista juuri osallistujien näkökulmasta. Osallistujat tu-livat kaikissa vaiheissa kuulluiksi ja he saivat olla itse rakentamassa kokonaisuutta, eivätkä ainoastaan olla vastaanottamassa jotain heille valmiiksi suunniteltua ja koot-tua. Kuten teorialuvussa pohdiskelin, perinteisessä museossa kokonaisuudet ovat valmiiksi rakennettuja ja koostettuja, vaikka olisivatkin jollekin tietylle ryhmälle koh-dennettuja. Kävijä on kokija ja vastaanottaja, mutta ei niinkään osallinen, jolla on asioiden ja tapahtumien kulkuun vaikutusmahdollisuuksia. Museo on, vaikka yhtä-kään näyttelyvierasta ei koskaan museoon eksyisi. Osallistavassa museossa puo-lestaan koko museo jää syntymättä ilman osallistujia. Jos osallistujat eivät olisi tuo-neet esineitään ja jakaneet muistojaan, olisi tila jäänyt tyhjäksi, sekä konkreettisesti, että sisällöllisesti.

Pop up –museohankkeessa osallistujat vaikuttivat kaikkiin toiminnan osa-alueisiin. Lämmittelyharjoituksena käytetty esinekokonaisuus ja valokuvat oli koottu valmiiksi,

osallistujien ikäryhmä ja alueellinen näkökulma huomioon ottaen. Muuten osallistujat saivat vaikuttaa kaikkeen. Osallistujat keksivät omalle pop up –museolleen nimen, logolle värin, museo rakentui heidän esineidensä ja muistojensa ympärille. He suunnittelivat avajaisten ohjelmaa ja tarjoilua. He osallistuivat näyttelyn rakentamiseen ja saivat vaikuttaa lopputulokseen. Uskon, että kaikki tämä sai osallistujat kemaan aivan erityistä omistajuutta ja osallisuutta hanketta kohtaan. Hanke oli *heistä*, ei *heille* tehty. Se ylpeys, mikä osallistujista näyttelyavajaisissa loisti, oli ehdottomasti paras palkinto, mitä koko hankkeesta saimme.

6.3 Toiminnassa ilmenneet haasteet

Yhteisöllinen jakaminen on antoisa muistelumenetelmä ja kun ilmapiiri on turvallinen ja luottamuksellinen, se toimii mainiosti. Tutkimassani hankkeessa, jossa toimin yhtäaikaisesti osallistuvana havainnoijana ja menetelmän kehittäjänä, yhteisöllinen jakaminen toimi loistavasti. Muutamia huomioita niistä haasteista, joita toiminnan aikana voi ilmetä:

Tasapuolisuus

Ryhmän dynamiikka ja hierarkia, sekä se, kuinka tuttuja osallistujat ovat toisilleen, voi vaikuttaa vuorovaikutukseen. Joku osallistuja voi olla puhelias tai vitsiniekka. Sellainen, joka ottaa tilan haltuunsa. Tällöin hiljaisemmalle, tai hitaammin reagoivalle osallistujalle ei välttämättä jää tilaa. Ikäihmisten keskuudessa myös sukupuolittuneita roolijakoja voi vielä esiintyä: miehet ovat jutun kertojia, naiset tyytyvät kuuntelemaan ja nauramaan miesten jutuille. Vaikka ryhmäkeskustelut sujuivat meidän työpajoissamme pääsääntöisesti ongelmitta, on ryhmäkeskustelun vetäjän hyvä olla tilanteessa herkkänä ja jakaa tarvittaessa puheenvuoroja.

Puheenparsii

On tärkeää keskustelutilanteissa huomioida, että osallistujien puheet pysyvät soveliaina. Puheet saattavat yllättäenkin saada vähätteleviä tai rasistisia piirteitä. Kohtasimme itse työpajoissa hyvän maun rajoilla häilyvää tytöttelyä, minkä olisi voinut

kokea vähättelynä tai häirintänä. Uskon, että ikämiehet, jotka käyttivät tällaisia ilmaisuja, eivät tarkoittaneet loukata meitä puheillaan. On mahdollista, että he jopa tarkoittivat kohteliaisuuksiksi nämä ”Tulipas tänne nättejä tyttöjä!” -tyyppiset kommentit. Keskustelimme tästä Mäntyvaaran kanssa. Tilanteisiin puuttumisen teki hankalaksi se, että meillä oli lyhytaikainen projekti, johon halusimme osallistujat nopeasti sitouttaa. Pohdimme keinoja puuttua asiattomiin puheisiin ilman, että karkoittaisimme osallistujia toiminnasta. Halusimme osallistujien jakavan toiminnassa omia henkilökohtaisia muistojaan. Henkilökohtaisten asioiden jakaminen muille edellyttää, että osallistuja kokee itsensä hyväksytyksi. Kokee saavansa olla sellainen kuin on. Jos kovin tiukasti olisimme lähteneet rupatteluita suitsimaan, voi olla, että luonteva muistojen jakaminen, johon nyt pääsimme, olisi voinut jäädä tapahtumatta. Totesimme, että ensimmäinen keino on jättää hyvän maun rajoilla liikkuvat puheet huomiotta. Toki, jos puheet olisivat olleet avoimen seksuaalissävytteisiä tai loukkaavia, olisi meillä ollut oikeus ja velvollisuus puuttua niihin napakasti. Osallistamishankkeen haasteena voi olla osallistujien sitouttaminen toimintaan, mutta sitä ei tarvitse tehdä omia, tai toisten osallistujien rajoja rikkomalla.

Rasistissävytteistä huumoria ilmeni myös yhden ryhmän ensimmäisellä tapaamisella. Tilanne meni nopeasti ohi, mutta sai meidät aiheellisesti pohtimaan, miten vastaaviin puututtaisiin jatkossa. Rasistisiin vitseihin täytyy vapaaehtoisuuteen pohjaavassa toiminnassakin olla täysi nollatoleranssi.

Ja samoin, jos joku tuo esim. natsi- tai jonkin muun epäkorrektin esineen mukanaan, on meillä Ainon kanssa oikeus ja velvollisuus sanoa, että esine ei ole sopiva. (Päiväkirjamuistiinpano. 11. 4. 2018.)

Kuten teorialuvussa tuli esiin, taidekasvatusta on moitittu jossain määrin jonkinlaisesta yleiskasvattajuudesta. Pop up -museohankkeen aikana totesin, että yhteisöllisellä taidekasvatuksella voi todella olla monimuotoiset mahdollisuudet ”henkisen pääoman kasvattajana ja käsitteiden avartajana”, kuten teorialuvussa mainitsin. Kuten Hiltuseen viitaten teorialuvussa totesin, yhteisöllisen taidekasvatuksen keinon on mahdollista luoda muutoksen mahdollistavia tilanteita.

Osittain nämä rehvakkaat puheet vaikuttivat olevan lähinnä jännityksen purkamista ja jonkinlaista tilan haltuun ottamista. Työpajojen jatkuessa puheet siistiytivät. Todennäköisesti vaikutusta oli myös sillä, ettei asiattomille puheille saanut meiltä tai muilta osallistujilta vastakaikua.

Muistiongelmat

Ikäihmisten parissa toteutettavissa projekteissa muistiongelmaisten osallistujien mahdollisuus on ennalta-arvattavissa, ellei peräti todennäköistä. Tämä on hyvä ottaa huomioon toimintaa suunnitellessa.

Tutkijana on tärkeää huomioida, ettei muistisairaita voi välttämättä sisällyttää tutkimusaineistoon. Itsekin tätä pohdin ja keskustelin Keskitalon kanssa asiasta. Kuten eettisissä kysymyksissä jo kerroin, tulin kuitenkin siihen tulokseen, että koska en tutki ihmisiä, vaan menetelmän rakentumista, ei osallistujia tarvitse rajata muistiongelmiensa vuoksi pois. Sitä vastoin muistiongelmaisten osallistumisen mahdollisuus osallistaviin hankkeisiin on erityisen tärkeää huomioida.

Muistiongelmat voivat aiheuttaa sen, että osallistuja ei muista tapahtumien kulkua selkeästi tai kertoo sepitetyin tarinan. Pohdimme tätäkin mahdollisuutta ja siihen suhtautumista. Tulimme siihen tulokseen, että osallistavan pop up -museon tavoite ei ole tuottaa todennettavissa olevaa historiankirjoitusta. Meidän tarkoituksemme ei ole tarkistaa asioiden tai tapahtumien paikkaansa pitävyyttä. Se, että osallistuja osallistuu yhteisölliseen jakamiseen ja hänen muistonsa mahdollisesti herättää jossain toisessa osallistujassa uusia muistoja, riittää. Toki totesimme, että emme voi museonäyttelyyn laittaa esille tarinaa, jossa esiintyy ihmisten tai paikkojen nimiä ja tapahtumia, elleimme ole tarkistaneet asioiden todenperäisyyttä.

Samoin mietin, onko meidän tehtävämme arvottaa, onko henkilön muisto tai muistikuva oikea. Jos se on hänen muistonsa, onko se silloin sellaisenaan hyvä. Toki täytyy ottaa huomioon kertomusta ylöskirjatessa, että emme laita näyttelyyn mitään sellaista (esim. tapahtumiin liittyvien henkilöiden nimiä tms.), jotka eivät välttämättä pidäkään paikkaansa. (Päiväkirjamuistiinpanot. 13. 4. 2018, Hervanta.)

Turpeisen mukaan Suomen museoeettiset säännöt määrittelevät, että museon tulee varmistaa sen julki tuoma sisältö akateemisesti perustelluksi. Museonäyttelyiden

välittämän tiedon tulisi olla objektiivista ja täsmällistä sekä tietoa välittävää. Museo-eettisten sääntöjen mukaan fokuksen tulisi olla tiedonvälittämisessä, ei tarinoiden tai tunteiden esiintuomisessa. (Turpeinen, 2005, 102.) Pop up -museossa sisältö rakentui osallistujien muistoille, joiden paikkansapitävyyttä oli mahdoton tarkistaa. Tämä kuitenkin tuotiin selvästi ilmi näyttelyrakentamisessa. Näyttelytekstit oli kirjoitettu ”minä”-muodossa ja niistä ymmärsi, että kyseessä oli yksittäisten ihmisten henkilökohtaiset muistot. Museonäyttelyn tarkoitus ei ollut tuottaa uutta tietoa, vaan toimia yhteisöllisyyden ja merkityksellisyyden välittäjänä.

Kuulon, näkemisen ja puheen tuottamisen ongelmat

Työpajatoiminnassa on hyvä huomioida ikäihmisten keskuudessa varsin tyypillinen piirre: kuulemisen ja näkemisen heikkous tai puheen tuottamisen ongelmat. Tutkimani hankkeen työpajoissa ilmeni, että emme olleet ottaneet näitä kysymyksiä kyllin hyvin huomioon. Eräs osallistuja kärsi heikosta kuulosta ja kuten aiemmin olen kuvaillut, hänellä meni ensimmäinen työpajakerta lähes täysin ”ohi korvien” syystä, ettei hän ollut kuullut mitään. Kuulemisen haasteiden vuoksi olisimme voineet ottaa työpajoihin äänen vahvistimen parantamaan puheen kuuluvuutta. On hyvä myös huomioida, että artikulaatio on selkeää ja kyllin voimakasta, eikä päällekkäin puhumista tapahtuisi. Työtilassa kannattaa asettua sellaiseen kohtaan, että voi puhua heikkokuuloisen lähellä ja tarkentavin, osallistujalle kohdennetuin kysymyksin voi varmistaa, että tämä on kuullut ja ymmärtänyt viestin.

Eräs osallistuja tarvitsi näkemisen apuvälineeksi suurennuslasia. Riittävä valaistus tulee myös huomioida.

Puheen tuottamisen hankaluus voi olla haaste yhteisöllisessä jakamisessa ja muiston tallentamisessa.

Huomioon otettava seikka on se, kuinka saamme otettua hänen muistonsa talteen, kun puhe on niin epäselvää. Toivottavaa olisi, jos hän voisi saada jonkun avustajan, joka voisi paremmin ymmärtää hänen puhettaan, seuraaville tapaamisille. On ikävää, jos hän innokkaana osallistuu toimintaan, mutta me emme saa hänen tarinaansa ylös, koska emme ymmärrä hänen puhettaan. (Päiväkirjamuistiinpanot. 13. 4. 2018, Hervanta.)

Tällaisessa tapauksessa tuttu avustaja voisi toimia tulkkina. Toki jos avustaja on yhtä vieras osallistujalle kuin ryhmän vetäjät, kuten meidän tapauksessamme tapahtui, ei tulkista ole juuri apua. Meidän tapauksessamme osallistujan puhe selkiytyi toiminnan jatkuessa. Puheen tuottamisen hankaluus saattoi johtua väsymyksestä tai jännityksestä ja onneksi väheni toiminnan jatkuessa. Rauhallinen ilmapiiri, kiireettömyys, kuunteleminen ja turvallisuuden tunne voivat edesauttaa puheen selkiytymistä ja auttaa kuulijoita saamaan selvää puheesta.

Liikuntarajoitteet

Liikkumisen rajoitteet tulisi ottaa huomioon jo toimintaa suunnitellessa. Pop up -mu-seon tilojen tulisi olla sellaiset, että niihin voi saapua esteettä. On hyvä ottaa huomioon myös näyttelykokonaisuutta rakentaessa, että esimerkiksi pyörätuolilla liikku- van osallistujan esinekokonaisuus ripustetaan sellaiselle korkeudelle, että hän itse saattaa sen nähdä. Liikkumisen esteet voivat vaikeuttaa myös lomakkeiden allekir- joittamista, esineiden liikuttelua ja kahvin juomista. Olisi hyvä selvittää, tarvitseeko liikuntarajoitteinen osallistuja avustajaa. Tutkimassani hankkeessa liikuntarajoittei- nen osallistuja tuotiin tapaamisiin ja jätettiin sinne ilman avustajaa. Toinen osallis- tuja ja me Mäntyvaaran kanssa autoimme tarvittaessa häntä. Tapaamisten lopussa osallistujalle ei tullut noutajaa ja jouduimme joitakin kertoja etsiä palveluyksikön hen- kilökuntaa, kun emme halunneet jättää osallistujaa yksin käytävälle. Vasta myöhem- min selvisi, että osallistujalla olisi ollut kutsuranneke, jolla henkilökuntaa olisi voinut kutsua. Tällaiset seikat on hyvä selvittää ja ottaa huomioon jo etukäteen.

7 Tulokset: Osallistava pop up -museomenetelmä

Nostan tähän vielä uudelleen tutkimustehtäväni ja ne kysymykset, joiden avulla ajattelin pääseväni tutkimustehtäväni ytimeen. **Tutkimustehtävänäni oli osallistavan museomenetelmän kehittämisen tutkiminen Tampereen kaupungin kulttuurikasvatussyksikkö TAITEn pop up -museohankkeessa kevättalvella ja keväällä 2018.** Toiminnan kuvaus- ja analyysiluvuissa olen käynyt hanketta läpi uudestaan ja uudestaan ja kartoittanut niitä palasia, jotka johtivat menetelmän kehittymiseen sen kaltaiseksi, joksi se muodostui.

Edellisissä luvuissa läpikäyty tutkimusaineistoni kuvailu ja analyysi käy läpi museomenetelmän kehittymistä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Aineistoa olisi voinut rajata ja tutkia monista eri lähtökohdista, mutta itse kohdensin tutkimusintressini taidekasvatuksellisesti merkityksellisiin tekijöihin: museaalisuuden ja merkityksellisyyden käsitteiden avautumiseen ja osallistavan toiminnan merkityksen arvioimiseen.

Henkilökohtaisen merkityksellisyyden ja museaalisuuden näkökulmaan hain vastausta kysymyksellä: **Miten henkilökohtaisen merkityksellisyyden ja museaalisuuden käsitteiden ymmärtäminen vaikutti pop up -museon kehittymiseen?**

Kuten ennakkoon oletin, pop up -museotoimintaan osallistuneilla oli melko vakiintuneet käsitykset museaalisuudesta. Museoesineen ajateltiin olevan vanha ja rahallisesti tai kulttuurihistoriallisesti korvaamattoman arvokas. Sanat "vanha", "antiikki" ja "arvokas" toistuivat osallistavissa työpajoissa yhä uudestaan ja uudestaan. Museoesineen merkityksen oletettiin sisältyvän noihin edellä mainittuihin sanoihin. Museaalisuuden käsitettä avattiin ja avarrettiin sanoittamalla sekä Käyttökokoelmasta kootun esinekokoelman avulla havainnollistamalla. Keskustelimme osallistujien kanssa henkilökohtaisen muiston merkityksestä esineen museokelpoisuutta määrittävänä tekijänä. Useiden osallistujien kohdalla henkilökohtaisen merkityksellisyyden ymmärtämisen huomasi silminnähden. Osallistuja, joka oli järkkymättömästi väittänyt, ettei omista mitään museokelpoista, tiesi heti henkilökohtaisen merkityksellisyyden ymmärrettyään, minkä esineen toisi pop up -museoon. Henkilökohtaisen merkityksellisyyden selkiytyminen edesauttoi huomattavasti osallistujia esineiden valit-

semisessä ja muistojen jakamisessa. Oman esineen ja muiston nostaminen museo- kelpoiseksi, asettaminen jalustalle ja vitriiniin sekä tyylikkään näyttelykokonaisuuden rakentaminen tuon ehkä aiemmin arvottomana pidetyn esineen ympärille, nosti silmin nähden esineen arvoa, mutta myös osallistujan omanarvontuntoa. Ihmiset perustelevat usein omistamiaan esineitä siten, että ”tällä on minulle vain tunnearvoa”. Tuo lause on jokseenkin vähättelevä, ellei peräti häpeilevä. Pop up -museossa nuo tunnearvoa omaavat esineet nostettiin arvoiseensa asemaan ja jaettiin niihin liittyvä muisto laajemmallekin yleisölle.

Esineisiin liittyvät muistot ja tarinat, jotka pop up -museonäyttelyissä liitettiin esineen oheen, herättivät mielenkiintoa ja yhteisöllistä muistelua näyttelyvieraidenkin keskuudessa. Henkilökohtaiset merkitykset herättivät esineet ja tarinat eloon ja ne herättivät esineisiin liittyviä muistoja myös näyttelyvieraissa. Näyttelykokonaisuudet, joihin oli koottu osallistujien henkilökohtaisesti merkityksellisiä esineitä niihin liittyvine tarinoineen, avasivat museaalisuuden käsitettä myös laajemmalle yleisölle.

Uskon, että näyttelykokonaisuuksista ei olisi tullut yhtä mielenkiintoisia, jos osallistajat eivät olisi ymmärtäneet henkilökohtaisen merkityksen tarkoitusta. Jos esineiksi olisi valikoitunut mitä hyvänsä vanhoja esineitä, ei kokonaisuus olisi ollut niin antoisa. Myös yhteisöllinen jakaminen ja muistelu olisivat todennäköisesti jääneet vähäisemmiksi. Tarinat herättivät uusia tarinoita toisissa kuulijoissa. Jos tarinallinen muisteluosuus olisi puuttunut, olisi pop up -museon anti jäänyt huomattavasti vähäisemmäksi.

Osallistamisen vaikutusta toiminnassa tutkin kysymyksellä: **Miten osallistaminen vaikutti osallistujien toimintaan sitoutumiseen?**

Aineistoni perusteella voin todeta, että osallistavan toiminnan merkitys osallistujien toimintaan sitoutumiseen oli merkittävä. Jo heti ensimmäisestä kerrasta alkaen kerroimme osallistujille, että olemme tekemässä heidän museotaan. Olimme kiinnostuneita heidän esineistään ja heidän muistoistaan. Halusimme kuulla heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan. He suunnittelivat museotunnuksensa, vaikuttivat avajaisten ohjelmaan ja -tarjoiluun. He osallistuivat näyttelyn suunnitteluun ja ripustukseen. He olivat mukana kaikessa. Me tarjosimme puitteet ja johdattelimme työpajojen kulkua, mutta osallistajat tuottivat sisällön: yhteisölliset työpajat jutustelutuokioineen, esi-

neet ja niihin liittyvät muistot. Museo rakentui heistä, ei heille. Lähes jokaiseen työpajaan tuli osallistujia sillä ajatuksella, että käyvät vain katsomassa, mistä tapahtumassa on kysymys, ilman aikomusta sitoutua toimintaan. Kuitenkin lähes poikkeuksetta osallistujat sitoutuivat jo ensimmäisellä kerralla toimintaan.

Se tietynlainen ylpeys, mikä osallistujista pop up -museotoiminnan lopussa hehkui, johtui epäilemättä siitä, mitä he olivat saaneet aikaan. En usko, että sellaista ylpeyden ja omanarvon tunteen kohoamista olisi tapahtunut jonkin valmiiksi rakennetun näyttelykokonaisuuden äärellä. Oli liikuttavaa, kun eräs osallistuja, jonka toiminnan alussa koin suhtautuvan hiukan vieroksuen koko pop up -museoon, tokaisi näyttelyä rakentaessamme, että ”Me tehtiin ihan helkkarin hieno museo”. Me tehtiin. Juuri tämän samaisen osallistujan kanssa olin käynyt tuon Analyysiluvun alussa olleen keskustelun siitä, kenen museosta toiminnassa oli kysymys. Neljä tapaamiskertaa myöhemmin hän oli innolla sitoutunut toimintaan ja puhui ylpeästi omasta museostaan. Heidän. Ei minun ja Mäntyvaaran. Koin, että olimme onnistuneet tavoitteissamme, kun hän koki todella noin voimakasta omistajuutta museota kohtaan.

Museohankkeen osallistujien kommenteista ja palautteesta on pääteltävissä, että pop up -museon osallistava toiminta vaikutti voimakkaasti toimintaan sitoutumiseen. Osallistujat kokivat itsensä ja muistonsa merkityksellisiksi. He tulivat kohdatuiksi ja kuulluiksi.

Osallistujat kertoivat jokusen sanan itsekin projektista. Olivat kokeneet tärkeänä ja hyvänä. Ehkä sama ”mitä sitten” -tunne, kuin muissakin ryhmissä, jäi leijumaan. Korttelikerhon vetäjä Arja kertoi, että miehet olivat kiirehtineet retkeltä, kun täytyi ehtiä museotapaamisiin. (Päiväkirjamerkintä. 19. 5. 2018, Multisilta.)

Useissa kohtaamisissa tuli ilmi, kuinka tärkeänä osallistujat pitivät työpajoihin osallistumista. Vappumarssit peruttiin ja lastenlasten hoidosta kieltäydyttiin, kun oli ehdittävä museotapaamiseen. Toimintaan sitouduttiin ja museoprojekti haluttiin viedä pieteetillä läpi.

Hiltunen toteaa, että yhteisöllisen taidekasvatuksen prosesseissa sekä ymmärryksen lisääntyminen, että toimintatapojen muutokset ovat yhtä tavoiteltavia asioita

(Hiltunen, 2009, 268). Pop up -museohanke monipuolisti museoinstituution tarjontaa, avasi ymmärrystä museaalisuudesta ja merkityksellisyydestä, sekä toi museoinstituutiota lähemmäs ihmistä. Osallistavat toimintatavat vahvistivat osallistujien toimijuutta. Yhteisöllisen taidekasvatuksen prosesseissa muutosta ei tapahdu vain yksipuolisesti vastaanottajapuolella. Vuorovaikutteisessa toiminnassa oppiminen ja ymmärryksen laajeneminen on molemminpuolista. Pop up -museotoimintaan osallistuneiden lisäksi myös museoinstituutti sai uudistua ja me toiminnan organisoijat saimme myös laajentaa ymmärrystämme.

Osallistava pop up –museomenetelmä

Pop up -museohankkeen tuotoksena kehitettiin osallistavan museotoiminnan menetelmä, johon perehdyttävä menetelmäopas on vapaasti ladattavissa ja käytettävissä Tampereen kaupungin verkkosivuilla. Museomenetelmän on tarkoitus edesauttaa omaehtoista osallistavaa toimintaa kaupunkilaisten keskuudessa. Pop up -museomenetelmäopasta noudattaen ja soveltaen kuka hyvänsä voisi toteuttaa pop up -museon omassa toimintaympäristössään. Pop up -museo-opas voisi näin ollen edesauttaa esimerkiksi palveluyksiköiden henkilökunnan mahdollisuuksia järjestää yhteisöllistä ja osallistavaa toimintaa omissa yksiköissään.

Museomenetelmäopas on ladattavissa osoitteessa:

https://www.tampere.fi/tiedostot/t/KFz8VhQol/Pop_up_-museomenetelmaopas.pdf

8 Pohdinta

Pro gradu -tutkielmaa kirjoittaessani harhauduin useammin kuin monesti pohtimaan osallistumisen kokemuksia ja yhteisöllisyyden tunteen lisääntymistä museohankkeeseen osallistuneiden keskuudessa. Tuo ajatus pörräsi kuin häiritsevä kärpänen kimpussani. Asia kiinnostaa minua todella. Jopa enemmän, kuin varsinainen tutkimusongelmani, museomenetelmän kehittymisen tutkiminen. Sitten muistan aina aiheeni ja aineistoni. Ja tutkimuslupani, joka ei edes sallisi minun tutkia osallistujien kokemuksia. Keräämäni aineistokaan ei riittäisi osallistumisen kokemusten tutkimiseen muutoin, kuin omien kokemusteni ja havaintojeni pohjalta. Toisaalta havaintoni osallistumisesta ja toimintaan kiinnittymisestä ohjasivat hankkeen kehittymistä määrättyihin suuntiin, joten näiden aiheiden pohtiminen on ollut perusteltua kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta. Osallistavan museomenetelmän kehittymisen ymmärtäminen on tärkeää, mutta voi kuinka kiehtovaa olisikaan päästä tutkimaan osallistujien kokemuksia. Ajoittain olen harmitellut tutkimusmatkani aikana, kuinka paljon mielenkiintoista tietoa hankkeen aikana olisi voinut kerätä. Tai kuinka mielenkiintoista tietoa jo kerätystä aineistosta olisi voinut löytää.

Hankkeen kehittymisen tutkimiseen minulla oli laaja ja monipuolinen aineisto. Sitä oli helppo vertailla ristiin: omat havaintopäiväkirjani, ohjausryhmän pöytäkirjat, sähköpostiviestit, kaikki hankkeen aikana kertynyt tiedotemateriaali, projektikoordinaattorin kirjoittama loppuraportti ja menetelmäöpas tarjosivat monipuolisen aineiston, mistä etsiä museomenetelmän kehittämiseen vaikuttaneita tekijöitä ja vastauksia tutkimuskysymyksiin. Löysin aineistosta vastauksia, jotka tukevat olettamustani osallistavan toiminnan ja museaalisuuden käsitteen avautumisen vaikutuksista toimintaan sitoutumiseen. Perustelut, jotka tukevat oletustani, on poimittu aineistosta, omista havainnoistani, osallistujien palautteista sekä heidän kanssaan käydyistä keskusteluista. Toki tulokseni voisivat olla vertailukelpoisempia tai todennettavampia, jos tutkimusaineistooni olisi sisältynyt esimerkiksi kysymyslomake, jossa osallistujien kokemuksia olisi kysely suoraan. On tietysti otettava huomioon, että kyselylomakkeidenkaan vastaukset eivät välttämättä kerro koko totuutta. Kyselyn osal-

listuja saattaa vastata huolimattomasti tai sen mukaan, minkälaista vastausta olettaa kysymyksen asettajan toivovan. Tässä tutkielmassani olen luottanut omaan herkkyyteeni ja niihin tunteisiin ja tulkintoihin, joita osallistuvana havainnoijana museotapaamisissa ja hankkeen aikana olen kokenut.

Tutkimusmenetelminäni oli toimintatutkimus ja osallistuva havainnoija. Toimintatutkimus ei tyydy ainoastaan kuvailemaan tutkimuskohdettaan, vaan pyrkii samalla kehittämään sitä. Juuri näin toimin itsekin tutkimustehtävässäni, samalla kun seikkailin osallistuen ja menetelmää kehittäen. Osallistuvan havainnoijan objektiivisuutta pohdin toisinaan, kiintyessäni sydämeistäni toimintaan. Toisaalta juuri sama kiintyminen sai minut pyrkimään toiminnan parantamiseen ja kehittämiseen. Osallistuvana havainnoijana sain tutkia sellaista hiljaista tietoa toiminnan sisällä, jonka perusteella menetelmää saatettiin kehittää askel askelelta toimivammaksi. Koen, että tutkimusmenetelmäni olivat relevantteja juuri tähän tutkimustyöhön.

Joitakin huomioita tein museohankkeen päättyessä julkaistusta menetelmäoppaasta. Arvioin opasta käytettävyyden kautta, sellaisen henkilön silmin, joka ei ole koskaan kuullut pop up -museosta, tai jolla ei ole taidekasvatuksellista koulutusta.

- Tiedottamista olisi voinut avata menetelmäoppaassa enemmän ja antaa vinkkejä tai esimerkkejä sen toteuttamiseen. Tiedottamisen tärkeys nousi museohankkeen aikana useita kertoja esiin, joten sen merkitystä olisi voinut oppaassa sanoittaa.
- Yhteisöllisen jakamisen merkitystä muistelun virittäjänä olisi voinut menetelmäoppaassa korostaa. Tarinat synnyttävät tarinoita. Vaikka kaikkia tarinoita ei koota museonäyttelyyn, yhteisöllinen muistelu on merkittävä osa pop up -museotoimintaa. Se lisää yhteisöllisyyden ja osallisuuden tunteita pop up -museotoiminnan aikana. Menetelmäoppaasta löytyy hyviä kysymyksiä, joilla keskustelutuokioita voi johdatella.
- Jokunen esinekuva ja tarinaesimerkki voisi olla menetelmäoppaan liitteenä havainnollistamassa, minkä tyyppisiä esinemuistoja menetelmän kehityshankkeessa tuotettiin. Jos täysin maallikko toteuttaa menetelmäoppaan avulla pop up -museota, havainnollistavat esimerkit voisivat olla avuksi.

- Merkityksellisen museoesineen käsitettä ei ole oppaassa käsitelty kovin laajalti, mutta kuitenkin avattu sen verran, että käsitteen avaaminen edelleen pop up -museoryhmän osallistujille onnistunee sellaiseltakin vetäjältä, jolla ei ole taidekasvatuksellista koulutusta.
- Menetelmäoppaassa kehoitetaan luomaan turvallinen ja salliva ilmapiiri. Oppaassa mainitaan, että yhteisöllisissä tapaamisissa tärkeää on kiireettömyys, saavutettavuus ja keskusteluttaminen. Nämä seikat edesauttavat turvallisen ja sallivan ilmapiirin syntymistä, mutta oppaaseen olisi voinut lisätä vielä henkilökohtaisen kohtaamisen, kuuntelemisen ja osallistamisen merkityksen ilmapiiriä luovina tekijöinä.
- Menetelmäoppaassa mainitaan pop up -museon tallentamista koskevassa kohdassa mahdollisuus ministudion rakentamisesta museoesineiden dokumentoimista varten. Oppaaseen olisi voinut liittää ohjeet ministudion rakentamista varten.
- Menetelmäoppaassa kehoitetaan suunnittelemaan museolle tunnus ja suunnittelu suositellaan tehtävän mahdollisimman helpoksi. Huomionarvoista kuitenkin on, että tunnuksen suunnitteleminen voi olla vaikeaa pop up -museo-hankkeen vetäjälle itselleenkin, jos hänellä ei ole kokemusta taiteellisesta työskentelystä, suunnittelu- tai taittotyöstä. Menetelmäoppaaseen olisi voinut liittää esimerkin museotunnuksesta, tai jopa valmiin, sovellettavan pohjan, josta voisi muokata omaan pop up -museoon sopivan tunnuksen.
- Pop up -museon osallistujien osallistamisen merkitystä olisi voinut korostaa menetelmäoppaassa. Osallistamisen merkitys oli kuitenkin omien havaintojeni perusteella nimenomaan se, mikä sai osallistajat sitoutumaan toimintaan ja kokemaan niin voimakasta omistajuutta omaa museotaan kohtaan.

9 Johtopäätökset

Miten tutkimusta voisi syventää tai jatkaa? Keksin leikiten lukemattomia uusia lähestymiskulmia tutkimaani aiheeseen:

1. Miten osallistajat ovat kokeneet osallistavan pop up -museomenetelmän? Onko museohankkeeseen osallistuminen lisännyt yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin ja/tai merkityksellisyyden kokemuksia?
2. Onko kehittämäämme museomenetelmää käytetty? Kuka on käyttänyt ja minkälaisen kohderyhmän kanssa? Millaisia kokemuksia on saatu?
3. Museomenetelmäoppaan käyttökokemukset. Laitetaan muutamia esimerkiksi hoito- tai sosiaalipuolen työntekijöitä vetämään pop up -museohanke omassa toimintaympäristössään. Havainnoidaan menetelmäoppaan käytettävyyttä ja muokataan oppaasta kokemusten perusteella kompakti, helposti noudatettava opas.
4. Alueellinen näkökulma. pop up -museomenetelmä alueellista arvostusta ja yhteisöllisyyden tunnetta nostattavana toimintana. Myös alueiden välisenä yhteisöllisyyden rakentajana.
5. Pop up -museon toteuttaminen eri ikäryhmien; lasten/nuorten/keski-ikäisten, kanssa. Merkityksellisyyden kokemus myös muiden ikäryhmien näkökulmasta olisi kiinnostava tutkimusnäkökulma.
6. Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen tärkeys. Pop up -museomenetelmän käyttö valtaistamisen ja voimaannuttamisen välineenä.
7. Pop up -museo kulttuuriperinnön keräämisen välineenä.
8. Palvelumuotoilun näkökulma.

Yllä kahdeksan ensimmäistä jatkotutkimuksen aihetta. Ja onhan näitä muitakin: Olisi mielenkiintoista tutkia pop up -museonäyttelyn merkitystä tiedonvälittäjänä ja siltana eri sukupolvien välillä. Alueelliset vanhempien ihmisten kertomat esinemuistot voisivat elävöittää luontevalla tavalla paikallishistoriaa nuorten keskuudessa.

Yhteisöllistä muistelua voisi edelleen jatkojalostaa. Esinemuistojen äärellä nousi esiin useita sellaisia esineitä, joihin liittyi lähes kaikilla osallistujilla muistoja. Esimerkiksi tulitikkurasiakokoelma, josta lähes kaikilla osallistujilla nousi henkilökohtaisia muistoja. Olisi houkuttelevaa rakentaa yhteinen, yhteisöllinen muisto esimerkiksi Käyttökokoelmasta lainatun tulitikkurasiakokoelman ympärille. Sama esine ja sen ympärille kootusti noita yhteisöllisesti jaettuja muistoja. Vaihtoehtoisesti yhteisöllinen muisto voitaisiin koota siten, että esille näyttelyyn asetettaisiin esine tai esinekokoelma, johon liittyviä muistoja näyttelyvieraat saisivat jättää post it -muistilapuille esineen ympärille. Alueellista, tai alueiden välistä yhteisöllisyyttä lisäämään tällaisen yhteisesti jaetun muiston voisi koota myös johonkin maantieteelliseen merkkiin, tai rakennukseen liittyvistä muistoista.

Osallistavan taidekasvatuksen kehittäminen ylipäänsä olisi kiinnostavaa. Oppilaat kysyvät koulumaailmassa useinkin, mitä järkeä jonkin asian, esimerkiksi kuvataiteen, opiskelemisessä on. En koskaan kyseenalaista tuon kysymyksen mielekkyyttä. Lähden oppilaan kanssa pohtimaan vastausta kysymykseen. Jos oppilas itse osallistuu vastauksen löytämiseen, hän oivaltaa ja sisäistää sen todennäköisesti suuremmalla todennäköisyydellä, kuin jos minä pitäisin luennon aiheesta, tai vain kuittaisin kysymyksen tyhmäksi tai tarpeettomaksi. Suoraviivaisesti yksinkertaistaen uskon, että kun oppilas itse oivaltaa vastauksen, hän voi myös motivoitua ja sitoutua opiskeluun tai toimintaan tämän kautta. Jos nuori saa vastauksen, että tätä nyt opiskellaan, koska aina ennenkin on opiskeltu, tai perusteluita, joita ei ymmärrä, ei spontaania motivaatiota ja sitoutumista opiskeluun tai toimintaan synny. Osallistamisprosesseja ja osallistavaa taidekasvatusta voisi soveltaa nuorisotyössä monipuolisesti. Esimerkiksi yhteisölliset taideprosessit, joiden toteuttamisessa tehtäisiin yhteistyötä viranomaisinstanssien kanssa, voisivat madaltaa ennakoluuloja eri ikäryhmien välillä, lisätä luottamusta yhteiskuntajärjestelmää kohtaan sekä vahvistaa nuorison osallisuuden ja omaan yhteisöön kuulumisen tunteita.

Olen rämpinyt, kahlannut, toisinaan jopa innoissani säntäillyt aineistoni keskellä. Välillä olen väsynyt koko asiaan, lepäillyt arkistomättään päällä ja tuijotellut kauas. Toisina päivinä olen puurtanut kuin virkamies ja toisina liekehtinyt innosta. Joskus olin kyllästynyt koko kirjoittamiseen, mutta itse tutkimukseni aiheeseen -en koskaan! Kuten yllä olevista jatkotutkimusaiheistakin voi päätellä, rakkaus aiheeseen on.

Olen joskus todennut, että jos voisin, rakastaisin koko maailman ehjäksi. Joku pahainen kyynikko pudotti minut polvilleen ja sanoi, ettei sellainen käy.

Mutta minullapa on keino. Taidekasvatus ja kaikki sen ihmeelliset välineet!

Lähteet:

Aaltola, J. (2018). Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa R. Valli. (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.* (s. 4–27). Keuruu. PS-kustannus.

Ahola, T. (2018). Luentodiat. Rehtoriluento. Vapriikki. Pidetty 28. 3. 2018.

Aurasmaa, A. (2009). Taidemuseo tunteella. Teoksessa S. Petterson (Toim.) *Tulevaisuuden taidemuseo* (s. 59–75). Valtion taidemuseo/ KEHYS. Vammalan kirjapaino Oy.

Ehrnström, M. & Kovanen, K. (2020). Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö. Raportti. Osallistamisen mallintaminen –hanke vv. 2018–2019. ICOMOSin Suomen osasto ry. https://icomos.fi/wpolku/wp-content/uploads/2020/03/KYK-ra-portti_17032020.pdf Viitattu 1. 11. 2020.

Elo, P., Järnefelt, H., Linnanmäki, S. & Melanko, K. (2000). Esine elää. Opetushallitus. Museovirasto. F.G.Lönnberg.

Eteläpelto, A. Mitä on toimijuus ja mihin sitä tarvitaan? Yleisöluentodiat. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hankkeet/interaktiivinen/yleisluentodiat/etelapelto> Viitattu 2. 11. 2020.

Laki alueellisesta vastuumuseosta. Museolaki 314/2019, 3. luku. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314#Lidp446098704> Viitattu 24. 11. 2020.

Grant, N. (2013). How To Make a Pop Up Museum –An Organizer’s Kit. <https://d15afjvg0gyl8n.cloudfront.net/resources/files/000/000/052/original/Pop-Up-Museum-Edited.pdf?1496397246> Viitattu 2. 11. 2020.

Grönfors, M. (2015). Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1.* (s. 146–161). Juva. PS-kustannus.

Haapalainen, R. (2018). Utopioiden arkipäivää, osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykytaiteessa 1980-2011. (Väitöskirja). Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Taidehistoria. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229855/utopioid.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 3. 11. 2020.

Hakala, J.T. (2015). Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa R. Valli, R. & J. Aaltola (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1.* (s. 14–26). Juva. PS-kustannus.

Hartikainen, M., Raitmaa M. Opettajan opas. Ekakertalainen nykytaiteen äärellä. KIASMA.

Heikkinen, H.L.T. (2015). Toimintatutkimus: kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1.* (s. 204–219). Juva. PS-kustannus.

Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen siokulttuurisissa ympäristöissä. (Väitöskirja). Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Hiltunen, M. (2020). Henkilöprofiili. Lapin yliopiston verkkosivut. <https://www.ulapland.fi/FI/Taide-ja-muotoilu/Henkilokuntamme-taiteellinen-toiminta/Mirja-Hiltunen> Viitattu 5. 10. 2020.

Häyhä, H., Jantunen, S., Paaskoski, L. (2015). Merkitysanalyysimenetelmä. Suomen museoliitto. <https://www.museoliitto.fi/doc/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf> Viitattu 2. 11. 2020.

Ilmiöpohjainen oppiminen. Www-sivu. Osoitteessa <http://ilmiopohjaisuus.ning.com/> Viitattu 26. 11. 2017.

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. (2011). Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kaitavuori, K. (2009). Kustomoitu museo. Teoksessa S. Petterson (Toim.) *Tulevaisuuden taidemuseo* (s. 225–233). Valtion taidemuseo/ KEHYS. Vammalan kirjapaino Oy.

Kielikello (3/2011). Kielenhuollon tiedotuslehti. Osoitteessa <https://www.kielikello.fi/-/pop-up>. Viitattu 7. 5. 2019.

Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. (s. 73–76). Keuruu. PS-kustannus.

Kotipesähanke (2018). Osoitteessa <https://www.mielen.fi/wp-content/uploads/2018/12/mielen.fi-Kotipesa-esittely-17.12.2018.pdf> Viitattu 17. 9. 2020.

Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Tampereen kaupunki. Osoitteessa <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/taite.html> Viitattu 6. 5. 2019.

Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Konkarit. Tampereen kaupunki. Osoitteessa <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/taite/konkarit.html> Viitattu 16. 9. 2020.

Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Luotsitoiminta. Tampereen kaupunki. Osoitteessa <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/taite/luotsit.html> Viitattu 15. 9. 2020.

Kulttuuriympäristö- ja paikalliskulttuuripalvelut. Vapriikki. Tampere. Osoitteessa <http://vapriikki.fi/maakuntamuseo/> Viitattu 20. 9. 2020.

Latomaa, T. (2009). Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (Toim.) *Kokemuksen tutkimus – merkitys – tulkinta - ymmärtäminen*. (s. 17–88). Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Levanto, M. (2004). Temppeleissä ja toreilla, oppimisesta taidemuseossa. Teoksessa M. Levanto & S. Petterson (Toim.) *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen, Taidemuseo kohtaa yleisönsä* (s. 49–63). Karisto Oy. Hämeenlinna.

Levanto, M., Petterson, S. (2004). Toimittajien esipuhe. Teoksessa M. Levanto & S. Petterson (Toim.) *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen, Taidemuseo kohtaa yleisönsä* (s. 7). Karisto Oy. Hämeenlinna.

Levanto, M., Petterson, S. (2004). Taide kohtaa yleisönsä. Teoksessa M. Levanto & S. Petterson (Toim.) *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen, Taidemuseo kohtaa yleisönsä* (s. 9–37). Karisto Oy. Hämeenlinna.

Luhtakallio, E. & Mustaranta, M. (2017). Demokratia suomalaisessa lähiössä. Into Kustannus Oy. Helsinki.

Miettinen, T. (2019). Sinä olet taidetta, sinä olet taiteilija. *Suomen Kuvalehti* 15/2019. Osoitteessa <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kulttuuri/kuvataide/saa-koskea-saa-kuvata-saa-instata-museot-janoavat-nyt-taidetta-johon-yleisokin-osallistuu/> Viitattu 24. 11. 2020.

Museokorttitutkimus (2019). Museot.fi. Osoitteessa <https://museot.fi/museokorttitutkimus2019> Viitattu 24. 11. 2020.

Nousiainen, M. (2011). Hallinta, osallistuminen ja toimijuus – tulkintoja suomalaisen leadertoiminnan poliittisuuksista. (Väitöskirja). Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225354/Julkaisu24.pdf?sequence=1> Viitattu 27. 3. 2019.

Opetushallitus. Kuvataide taiteen perusopetuksessa (2017). <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kuvataide-taiteen-perusopetuksessa-2017> Viitattu 15. 10. 2020.

Opetushallitus. Osallisuus ja oppilaskuntatoiminta. https://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/osallisuus_ja_oppilaskuntatoiminta/yleissivistava_koulutus/teemat/osallisuus_ja_oppilaskuntatoiminta/osallisuus/yhteisollisyys Haettu 2. 5. 2019.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. e-opas. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf Viitattu 15.10.2020.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). Faron sopimus voimaan Suomessa. <https://minedu.fi/-/faron-sopimus-voimaan-suomessa> Viitattu 27. 10. 2020.

Paloniemi, S. & Collin, K. (2018). Etnografi työssä - kokemuksia organisaatiotutkimuksesta. Teoksessa R. Valli (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.* (s. 232–234). Keuruu. PS-kustannus.

Petterson, S. (2009) Taidemuseoiden tulevaisuuksien historia. Teoksessa S. Petterson (Toim.) *Tulevaisuuden taidemuseo* (s. 17–44). Valtion taidemuseo/ KEHYS. Vammalan kirjapaino Oy.

Pohjakallio, P. (2005). Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut. (Väitöskirja). Gummerus kirjapaino oy. Jyväskylä.

Salovaara, S. (2004). Hyvä museo on saavutettava museo. Teoksessa M. Levanto & S. Petterson (Toim.) *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen, Taidemuseo kohtaa yleisönsä* (s. 65–75). Karisto Oy. Hämeenlinna.

Simon, N. (2010). The Participatory Museum. Museum 2.0. Santa Cruz. California.

Simon, N. (2016). The Art of Relevance. Museum 2.0. Santa Cruz. California.

Suomen museoliitto. Mikä museoissa on tärkeää? - Suuren yleisön käsityksiä tämän päivän museoista. Tiedote. [Mikä museoissa on tärkeää? - Suuren yleisön käsityksiä tämän päivän museoista \(museoliitto.fi\)](https://museoliitto.fi/mika-museoissa-on-tarkeaa-suuren-yleison-kasityksia-taman-paivan-museoista) Viitattu 26. 11. 2020.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi ja terveyserot. Osallisuus.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> Viitattu 23. 10. 2020.

Tiuraniemi, J. (2002). Reflektiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa P. Niemi & E. Keskinen (Toim.) *Taitavan toiminnan psykologia*. Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja (s. 164–165). Turku. Osoitteessa <http://www.tiuraniemi.fi/Am-maref.pdf> Viitattu 16.10.2020.

Turpeinen, O. (2005). Merkityksellinen museoesine. Kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa. (Väitöskirja). Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 63. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Virtainlahti, S. (2011). Etnografinen tutkimus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (Toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat*. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan (s.252–266). Hansaprint.

Yhteinen Tampere -näköalojen kaupunki. Tampereen kaupunkistrategia 2025.

https://www.tampere.fi/tiedostot/k/MJNThAyNH/DK_TRE_strategia_suomi_kevyt.pdf Viitattu 9. 11. 2020.

Liitteet:

Liite 1 Tutkimuslupahakemus Tampereen kaupungille

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Tutkimusluvan hakija	Nimi Ronkainen, Kaisa Elina Osoite Sähköposti Puhelin
Tutkimuksen vastuutaho	Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma; professori Mirja Hiltunen
Tutkimus	Tutkimusaihe Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITE:ssa toteutuvan Pop up –museohankkeen (osallistava museotoiminta, osallisuuden ja yhteisöllisyyden kasvattaminen omassa elinympäristössä, oman elämän museo) rakentuminen suunnittelusta toteutukseen. Taideperustainen toimintatutkimus. Tutkimuksen kohdealue- ja/tai ryhmä Neljä senioriryhmää Tampereen eri kaupunkialueilta (Teisko, Hervanta, Multisilta/Peltolammi sekä Lielähti) Tutkimuksen taso Pro gradu –tutkielma Aineistonkeruumenetelmät Videointi, valokuvaus, kirjalliset aineistot, haastattelut ja havainnointi Aineiston keruu aika 2018
Tutkimusaineiston suojaus	Tutkimusaineiston käyttö ja säilytys Tutkimuksessa noudatetaan tieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita. Tutkimusaineisto säilytetään tutkijoiden hallussa. Aineistoa käytetään osallistavan museon suunnitteluun ja tutkimusraporttien aineistona. Tutkimukseen osallistujilta pyydetään erillinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

	<p>Jos videoita tai valokuvia esitetään julkisesti, siihen pyydetään asianomaisilta lupa erikseen. Tunnistetiedot hävitetään tutkimuksen päätyttyä.</p>
<p>Lupahakijan sitoumukset ja allekirjoitus</p>	<p>Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja tutkittavan tai hänen läheisensä vahingoksi taikka sellaisten etujen loukkamiseksi joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus, enkä luovuta saamiani henkilötietoja sivullisille.</p> <p>Päiväys</p> <p>Kaisa Ronkainen</p>
<p>Päätös</p>	<p>☐ Tutkimuslupa myönnetään esitetyssä muodossa</p> <p>☐ Tutkimuslupa myönnetään seuraavin ehdoin:</p> <p>☐ Tutkimuslupa hylätään</p>
<p>Päätöksentekijä</p>	<p>Päiväys</p> <p>Allekirjoitus</p> <p>Nimenselvennys</p> <p>Virka-asema</p>

Liite 2 Tutkittavaksi suostumus –lomake

SUOSTUMUSLOMAKE

POP UP -museohanke

Tampereen kulttuurikasvatussyksikkö TAITE toteuttaa keväällä 2018 osallistavan pop up -museohankkeen neljällä Tampereen kaupunkialueella (Hervanta, Lielähti, Multisilta/Peltolammi ja Teisko). Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnan opiskelija Kaisa Ronkainen tekee hankkeesta pro gradu -tutkielmansa kuvataidekasvatuksen pääaineopintoihin. Ohjaajana pro gradu -tutkielmassa toimii kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen (TaT).

Kaisa Ronkainen kerää tutkimusaineistoa opinnäytetyöhönsä Pop up -museohankkeesta, sen suunnittelusta ja toteutuksesta työpajoineen. Hän toimii projektissa osallistuvana havainnoijana. Ronkainen kerää aineistoa osallistumalla hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen, sekä havainnoi Pop up -museotapaamisia ja tapaamisista kertyneitä kuva-, ääni- ja videotallenteita. Ronkainen tutkii museohankkeen rakentumista ja toteutumista toiminnan kehittämisen näkökulmasta.

Allekirjoittamalla annan luvan yllämainittuun tieteelliseen tutkimukseen, olen saanut tietoa tutkimuksesta ja mahdollisuuden esittää siitä tutkijalle kysymyksiä. Ymmärrän, että osallistuminen on vapaaehtoista ja että minulla on oikeus perua suostumukseni milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Ymmärrän myös, että tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

Tutkimuksesta saatavat tiedot tulevat ainoastaan tutkittavan ja tutkijan käyttöön ja tulokset julkaistaan tutkimusraporteissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa. Minulla on tutkittavana oikeus saada lisätietoa tutkimuksesta tutkijalta missä vaiheessa tahansa. Tällä suostumuslomakkeella annan luvan tulla tallennetuksi (kuvatuksi ja äänitetyksi) työpajatyöskentelyssä sekä siihen liittyvien tuotosteni dokumentointiin. Tilanteet tallennetaan aineiston käsittelyä varten.

_____.2018
Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Suuri kiitos sinulle, kun autat minua opinnäytetyöni valmistumisessa!
Lisätietoja: Kaisa Ronkainen, p. 0400000000

Liite 3 TAITEn kuvauslupa

Tampereen kaupunki

KUVAUS- JA JULKAISULUPA

Hyväksyn, että valokuvaaja saa kuvata minua tai henkilöä, jota laillisesti edustan.

Hyväksyn, että kuvauksessa otettuja valokuvia/videoita saa käyttää Tampereen kaupungin tiedotuksessa.

Aika:

Paikka:

AINON YHT. TIEDOT

Kuvattavan ja/tai häntä edustavan henkilön allekirjoitus ja nimenselvennys

[illegible]

Liite 4 Palautelomake pop up –museonäyttelyihin

Mitä pidit näyttelystä?

Kerro oma esinemuistosi! Voit jatkaa paperin toiselle puolelle.

A large, empty rectangular box with rounded corners, outlined in black, intended for visitors to write their feedback and memories.

Liite 5 Tiedote pro gradu -tutkielmasta pop up -museonäyttelyiden palautelaatikon yhteyteen.

Pro gradu -tutkielma

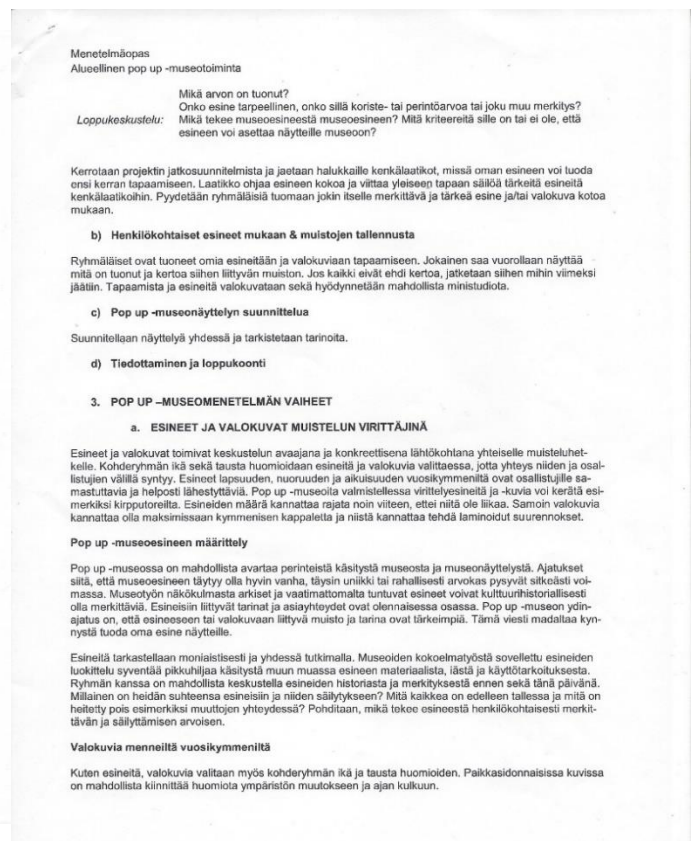
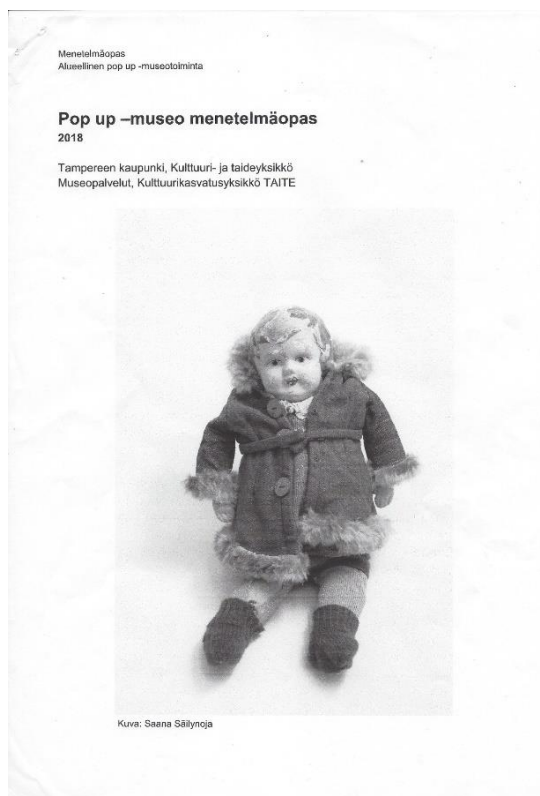
Tampereen kulttuurikasvatusyksikkö TAITE toteuttaa keväällä 2018 osallistavan Pop up -museohankkeen neljällä Tampereen kaupunkialueella (Hervanta, Lielähti, Multisilta/Peltolampi ja Teisko). Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnan opiskelija Kaisa Ronkainen tekee hankkeesta pro gradu -tutkielmansa kuvataidekasvatuksen pääaineopintoihin.

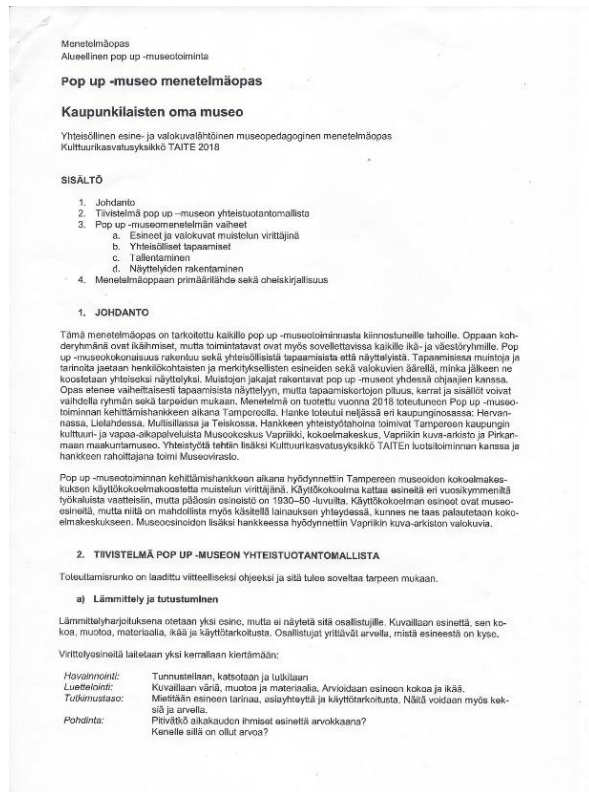
Kaisa Ronkainen kerää tutkimusaineistoa opinnäytetyöhönsä Pop up -museohankkeesta osallistumalla hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen. Ronkainen tutkii museohankkeen rakentumista ja toteutumista toiminnan kehittämisen näkökulmasta.

Kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti ja siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa tutkielmasta.

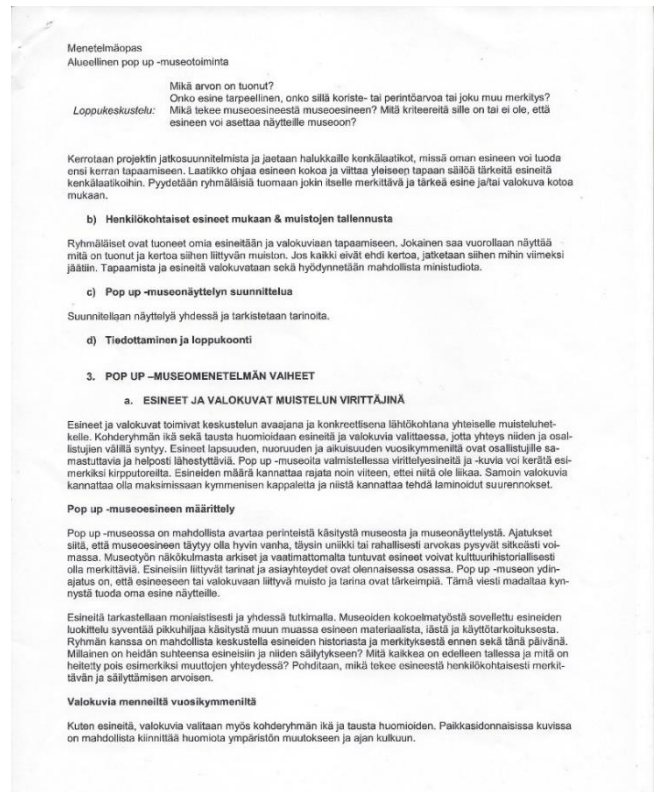
Lisätietoja: Kaisa Ronkainen, p. 040 1234567

Liite 6 Pop up –menetelmäopas

Menetelmäopas on ladattavissa osoitteessa [https://www.tampere.fi/tiedos-tot/t/KFz8VhQol/Pop up -museomenetel-maopas.pdf](https://www.tampere.fi/tiedos-tot/t/KFz8VhQol/Pop_up-museomenetel-maopas.pdf)

Kaupunkilaisten oma museo

Aino Mäntyvaara

Kirjoittaja työskentelee Pop up -museotoimin-
non kehittämishankkeen koordinaattorina
Kulttuurisivistyksessä TAITESSA.

Asukaslähtöisissä pop up -museoissa kaupunkilaiset tuovat esiin heille merkittävistä kulttuuriperinistä. Kuluneen kevään aikana näin kaupunginosan ikäihmiset ovat kokoontuneet jakamaan henkilökohtaisiin esineisiin ja valokuviin liittyviä muistoja toisilleen, mistä jälkeen sekä esineet että tarinat on koottu musealliseksi näyttelyksi. Työskentely on tuottanut yhteisöllisen esine- ja kuvailtoisen menetelmän, jossa käyttökokoelma ja kuva-arkiston pekkaidonnaiset kuvat toimivat muistelun ja kulttuuriperintöön liittyvän tarinanannon innoittajina.

Kulttuurikeskustustyksissä TAITEEN koordinoima Pop up -muserteoiminnan kehittämissäike on toteutunut tammi-kesäkuussa 2018 Hervannassa, Lieleheissa, Multialla ja Teiskossa. Pop up -muserteokoneisuus on rakennettu sekä yhteisöllisistä tapameististä että näytellyistä, joissa paikallisten ikäluokkien esiintelijät kutsut sekä niihin liittyvät muistot pääsevät esiin. Näytellyissä yhdistyvät alueelliset erityispiirteet ja muistot koko elämän varrella tapahtuneista asioista, joten jokainen näytellyskoneisuus on tekijöidensä näköinen. Hankkeen tavoitteena on ollut kehittää alueellista museotoimintaa.

Nämen tanssissa Lielandissa oli ruotsalainen insinööri Roy Boadecker (jännissä keskellä), joka piti 11–15-vuotiaita nuoria lannoksi/kernoa vuonna 1945. Parin vuoden iäkeen lannoksi vaihtuivat kanoottalain. Näitä ajalta on kanootti, jota on mietitty 72 vuotta joka vuosi.

työtä ydinkeskusten ulkopuolella ja lisätä kaupunkilaisten osallisuutta sisätojen tuottamiseen. Yhteisöllisen toiminnan tavotteena on ollut myös ennusteenkäsityksien yksinkertaistaminen ja kansallisten omaehtoisen toiminnan jatkossa.

Hyvätyyden teijit ovat syntyneet 1920–80-luvuilla aikana ja vanhin osastaja on 92-vuotias. Esineistöä ja tarinoita on kertynyt 1900-luvulta aina 2010-luvulle asti omasta sekä sukulaisten elämästä. Muistot liittyvät muun muassa lapsuuden leikkeihin, työntekoon, harrastuksiin ja elämän merkittävään hetkeen, lämmenneen vuosikymmenien tavoi ja ajankuva näkyvät pop up-museoin nostetuissa työkaluissa, keräilykohteissa, tarinoissa ja monomeisissä kappaleissa.

Pap-uup-museolain tuolloissa velou-
vissa on nähty sinistusta alueiden
historian koidokkumien katoista, kuten
mamen vuoden kanoitinkansennuspro-
jektit, bussikupinisin onnikat ja teinin
työntekijöit. Alueelliset erot tulevat esiin
muun muassa alueellisuuden iän kaita.
Esa asukkaista on asunut alueelle koi-
känkä ja muutunut pulpanseiden met-
rin päähän lapsuudenkodistaan. Toisille
alueille asukkaat ovat saaneet muutua
vasta muutama vuosi sitten.

Käyttökokoelma muistelun

**Käyttökokeiden järjestämisen
virittäjänä**

Pirkanmaan maakuntamuseo, Yhteistyö-
tenoos. ässä Kulttuurikeskustyskeski-
TÄITÄN luotsitoiminnan kanssa ja rahoit-
teja toimii Museovirasto, joka myöns
hankkeelle museoiden innovatiivisten
hankkeiden avustusta vuonna 2017.

[illegible]

Tarina ja muisto ovat tärkeimmät
Hankkeen yhtenä tavoitteena on avartaa perinteistä käsitystä museosta ja museon nähtävistä. Ajatus siitä, että museo sienen täytyy olla hyvin vanha, täysin uuniksi tai rahallisesti arvokas pysyy sit kestäi voimassa. Muistutuu viitehääsi plenninen viesti oli, että kaikki esineet ovat yhtä arvokkaita ja tarina sekä muisto ovat tärkeimpiä. Lisäksi pop up -hengen mukaisesti nähtävät ovat ketullisia ja viirellisen museon seinien ulkopuolella.

Seutumuseoallin kokeiluperiodin aikana selvitetään edellytyksiä matkailureittien luomiselle. Esimerkiksi seudun arkeologisia kohteita olisi kiinnostavaa koata verkkonäyttelyn tai mobiilireitin muotoon. Kuntien erityispiirteiden tunnistamisen ja vahvistamisen sekä näyttelytoiminnan ja museopedagogiikan kehittämisen kautta kunnat saavat käyttöönsä uusia sisältöjä myös matkailun tarpeisiin.

**Kouluyhteistyö ja
museopedagogiikan kehittäminen**

Myös koulujen ensistä parempi huomiointi ja paikallismuseoiden hyödyntäminen kulttuuriperintökäsityksessä koetaan Seutumuseomallin kokouksissa tärkeäksi. Kangasella on vireillä uudenlainen yhteistyö paikallismuseotoimijain ja koulujen välillä. Seutumuseotutkija ja paikallismuseoiden vapaaehtoiset auttavat kouluja kulttuuriperintötoimenistojen kehittämiseksi ja huoltamislaissa.

Luopioisten museoiden Johanna Järvinen (vas.), Pääkäne-Seuran Anna-Mari Henniksson-Helmikallio, Pääkänne kulttuurisuunnittelija Marketta Valmas ja seutumuseutukija Tuula Visuri kokoon tulivat yhteiskuvaan kuntakohtaisen neuvottelun jälkeen.

Kangasalan paikallismuseotoimijat kokoontuivat keväällä keskustelemaan Kangasalan Kulttuuri- ja Nuorisoyhteisön tapahtumien osallistumisesta ja suunnittelemaan yhteistyötä koulujen kanssa. Kuvasa Sahaanlati-Seuran Kari Eliseä, Kangasala-Seuran Anneli Joentien, Kumpulahden kaaksubuuhdistuksen Anja Marttala sekä Kangasalan Kirjaston Sirkka Vesterinen ja Liisa Tahminen.

lismuseoiden käyttökokeiluista perinteistä museolapsettajaa sekä kehittää museoiden elämyksellisyyttä draamaopastusten muodossa. Kuntien käyttöön koetaan myös ideapankkia museoiden verkkoineistoista sekä vuosikelloa paikallisista ja valtakunnallisista tapahtumista ja teemoista.

Toimintamalleja kuntien käyttöön

Seutumuusseuran ideana on kokeilla kunnissa erilaisia toimintatapoja sekä kehittää helposti toteutettavia toimintamalleja kuntien käyttöön. Yksityisiä toteutetaan yhteistyössä Pienen opiston, Nokian kaupungin kulttuurivierailuvuorokoulu, Nokian-Seuran ja Nokian Uudistien kanssa Tarinakeuhkuihin-kokoomustilaisuuksien eri puolella Nokiaa. Kimmokkeen Kulttuuriperinnön eurooppalaisesta teemavuodesta saaneesta Tarinakeuhkuihin koulujen ja jaettujen tarinoiden nokialaisista paikoista ja samalla toteutetaan poliittista, alueellista kulttuuriperinnön

Kuokkalan koululla Lempeällässä muistettiin kauppias Aleksanteri Eskola ja hänen kauppaansa, joka on nykyisin osa viihdyttävää Kuokkalan museoraittia. Tilaisuuden järjestivät Lempeällä-Seura, Lempeällään kulttuuriohjelmat ja Pirkkanmaan maakuntamuseo.

Nokian Talvikunnassa sijaitseva Alastalon kartano on yksi Tarinakahvilan kokoustilaisapaikoista tulevina syksyinä Nokialla.

[illegible]

2

Tästä huolimatta esineitä kordattaisiin museoesineiden tavoin: ne sijoitetaan vitriimeihin turvaan utelaiden käsiin ulottumattomiin ja niille järjestetään kaikille avoin näyttelyt.

Tilanteissa, joissa alkuperäistä esinettä ei ole voitu asettaa näytteille sen haurauden tai suuren koon tähden, on esine valokuvattu ja tuotu kuva näyttelyyn. Esimerkkejä tällaisista esineistä ovat bus-sikusiisän ajopenkki ja Ruotsiin lähetetyn sateleipien tunnistusleppu. Jokaisella alueella esineet kuvattiin ministudion avulla. Kuvauksia toimi myös viitteenä museotyössä, jossa esineet kuvataan kokoon-
miin luettelointia varten. Lisäksi jos tarinan esinettä ei ollut enää telessä, voitiin käyttökokeimasta tai kuvarkistasta tuoda vastaava esine tai valokuva näyttelyyn, kuten leikeissä ollut nappipurkki ja 1960-luvulla ostettu ensimmäinen televisio. Hankkeen puitteissa on ollut myös mahdollisuus tallentaa esineitä ja valokuvia kuvarkiston kokoonmiin tai käyttökokeimaan.

Sarvis Oyn valmistama leikkiauto on saatu Joululahjaksi vuonna 1953. Klipa-auto ille-
kuu vierailla ja on tyydyttään Formula 2. Auton omistaja on Innokas moottoriurheilun
seuraaja ja Tampereen Klipa-ajat olivat tuttua ajanvietettä.

Sanna Mäkelä

Museopedagoginen menetelmä jatkokäyttöön

Yhteistyö alueellisten toimijoiden, kuten hyvinvointikeskusten, palvelukeskusten ja korttelikerhojen kanssa on ollut merkittävässä roolissa hankkeen toteutumisen kannalta. Yhteistyö on kattanut sekä kiinnostuneiden ikäihmistien kutsumista projektin mukaan, mahdollisuuden tilan käyttöönottoon tapaamisissa ja mukanaolon yhteisissä tapahtumissa näyttelyiden avajaisien muodossa.

Alueellisen Pop up -museotoiminnan kehittämishankkeen aikana rakentunut esine- ja museopedagoginen menetelmä tullessa jakamaan sähköisen menetelmä-
paketin muodossa muun muassa kulttuurisen vanhustien verkoston kautta. Pakettia voivat jatkossa hyödyntää kaikki pop up -museotoiminnasta kiinnostuneet.

« Nukke on lahja noin vuodelta 1947. Pieni tyttö oli saanut sen tulipalossa ja senä iltana: jos salin vauvanukken, niin varmasti parantaisin. Äiti teki paperivartalaisen nukan ja sen vaatteet itse siitä loppuun. Nukke sai nimen Tuire «Tallervo ja tytön tulipalminen alkoi.

Artikkeli on luettavissa osoitteessa:

https://issuu.com/vapriikki/docs/museokello_small_2018

Liite 8 Tiedote Ukkokerhon pop up -museosta Tampereen kaupungin verkkosivuilla.

Kämmenniemen Ukkokerho tuottaa pop up -museon ensimmäisen näyttelyn

Julkaistu 20.2.2018 7.52

Vilkas puheensorina ja kahvin tuoksu täyttävät tilan, kun Kämmenniemen Ukkokerho kokoontuu Ullakonvainion kerhotilassa. Kerholaiset tuottavat ensimmäisen pop up -museonäyttelyn Kulttuurikasvatusyksikkö TAITEn pop up -museohankkeessa. Hankkeessa tuotetaan neljä erilaista, osallistujiansa näköistä näyttelyä neljän eri kaupunginosan ikäihmisten kanssa.

Kulttuurikasvatusyksikkö TAITEn alueellisessa pop up -museokehittämissankkeessa rakennetaan asukaslähtöisiä pop up -museoita Hervannassa, Lielahdessa, Peltolammilla/Multisillassa ja Teiskossa. Hankkeen yhteistyötahoina Tampereen kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluista toimivat Museokeskus Vapriikki, Kokoelmakeskus, Vapriikin kuva-arkisto ja Pirkanmaan maakuntamuseo. Yhteistyötä tehdään lisäksi Kulttuurikasvatusyksikkö TAITEn luotsitoiminnan kanssa ja hankkeen rahoittajana toimii Museovirasto.

Pop up -museo syntyy yhteisöllisissä tapaamisissa, joissa tarkastellaan kaupunkilaisten omia esine- ja kuvamaailmoja, sekä niihin liittyviä muistoja ja tarinoita. Pop up -museossa tallennetaan esine- ja kuvamaailmoihin liittyviä tarinallisia kohokohtia ja tuotetaan näin syntyvät alueelliset pop up -museot esille lyhytaikaisesti näyttelyksi. Näyttely esitetään tiloissa, jossa myös muut alueen asukkaat pääsevät pop up -museosta osallisiksi.

Hankkeessa tuotetaan uudenlaista museotoimintaa, jonka tavoitteena on laajentaa perinteistä museokäsitettä. Alueellisissa pop up -museoissa kaupunkilaiset toimivat aktiivisina heille merkityksellisen kulttuuriperinnön esillenostajina.

Teiskon Ukkokerhon tarinat, esineet ja valokuvat avaavat pop up -näyttelyiden sarjan, joka jatkuu Hervannan, Lielahden sekä Peltolampi-Multisilta -alueen pop up -museoilla. Niihin liittyvät alueelliset pop up -näyttelyt tulevat esille loppukeväästä.

Teiskon Kämmenniemessä kokoontuvassa Ukkokerhossa käy viikoittain 15–20 osallistujaa. Kerho kuuluu Kotipesä-hankkeen toimintaan ja sitä järjestetään yhteistyössä Tampereen kaupungin kulttuuriluotsitoiminnan kanssa. Ukkokerho kokoontuu pop up -hankkeen tiimoilta neljä kertaa. Pop

up -museon aikana Ukkokerho on tutustunut kokoelmakeskuksen käyttökokoelman esineisiin, kuva-arkiston valokuviin ja viritellyt elämäkerrallisia ajatuksia. Kerholaiset ovat tuoneet tapaamisiin itselle merkityksellisiä esineitä ja valokuvia, ja he ovat jakaneet yhdessä niihin liittyviä muistoja ja tarinoita, jotka on tallennettu.

Ukkokerhossa tarinoita on virinnyt muun muassa aisakellosta ja viljamakasiinin avaimesta. Yksi tarinoista liittyy kerholaisen ikimuistoiseen lapsuuden kesään, jolloin tarinankertoja oli päässyt kahdeksanvuotiaana avustamaan Suomi-Filmin elokuvaa Siltalan Pehtoori. Elokuva kuvattiin Pekkalan kartanon ympäristössä Ruovedellä vuonna 1953. Pienen avustajan tehtäviin kuului muun muassa näyttelijöiden herätys aamulla ennen kuvauksia. Syksyllä hänelle saapui kiitoskortti, jossa koko Suomi-Filmi elokuvan kuvausryhmä poseerasi ja kuvan taakse oli kirjoitettu kiitokset. Muun muassa tähän tarinaan liittyvä kuva tarinoineen on tulossa esille 27.2. avattavaan pop up -museonäyttelyyn.

Lisätietoja

Koordinaattori
Aino Mäntyaara
puhelin 040 682 0814
sähköposti aino.mantyaara@tampere.fi

Teksti **Aino Mäntyaara**

Kuvat **Saana Säilynoja**

https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2018/02/20022018_1.html Viitattu 21. 11. 2020.

ALUEELLINEN POP UP -MUSEO

Mitä?

Pop up -museoissa osallistujien esineet, valokuvat ja tarinat pääsevät esille. Osallistujaryhmänä ovat ikäihmiset ja näyttelyt toteutetaan yhdessä heidän kanssaan.

Projektin kantavana teemana ovat asuinalueiden erityispiirteet ja osallistujien muistot sekä tarinat.

Pop up -museoiden näyttelyt ja näyttelynavajaiset ovat kaikille avoimia tilaisuuksia.

Hanke on Tampereen kaupungin Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE:n käynnistämä.

Missä?

Neljässä eri kaupunginosassa:
Hervanta, Lielähti, Peltolammi/Multisilta ja Teisko.

Milloin?

Vuoden 2018 kevään aikana, tammi-kesäkuussa.

Yhteystiedot:

Aino Mäntyvaara

Koordinaattori

p. 040 682 0814

aino.mantyvaara@tampere.fi

www.tampere.fi/taite

Liite 10 Tuntisuunnitelma pop up –museohankkeeseen.

Kaisa Ronkainen
Kenttäharjoittelu, tuntisuunnitelma
Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITE
Alueellinen pop up –museohanke

Tuntisuunnitelma 1.

Alueelliseen pop up –museohankkeen työpajasarjan esine- ja kuvaperustaiset aloitustyöpajat

Mitä, missä ja kenen kanssa?

- Aloitustyöpajat toimivat pop up -museohankkeen lämmittelyharjoituksina. Ne johdattavat osallistavaan työpajatoimintaan. Tapaamiset kestävät noin 2 h.
- Neljällä eri kaupunkialueella Tampereella. Kohderyhmät koostuvat ikäihmisistä.
- Harjoittelu tapahtuu Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITEssa, yhteistyössä pop up -museoprojektikoordinaattori Aino Mäntyvaaran kanssa.

Teema ja aihekokonaisuus

- Pop up –museohankkeeseen liittyvä harjoitus, jossa Tampereen kaupungin käyttökokoelmista tuotujen esineiden kautta johdatellaan osallistujia pohtimaan itselleen tärkeitä ja merkityksellisiä esineitä ja/tai valokuvia.

Tavoitteet

- Herätellään ajatuksia, mitkä esineet ovat merkityksellisiä ja mikä tekee esineestä merkityksellisen. Mitkä esineet ovat kelvollisia museoesineiksi? Onko omilla esineillä arvoa? Omien esineiden ja paikkaidentiteetin kohottaminen. Oman esineen ja siihen liittyvän kontekstin arvon kohottaminen näyttelyesineeksi kohottamalla ja valokuvaajan dokumentoinnin kautta.

Tehtävä ja tekniikka

- Lämmittelyharjoituksessa tutustutaan toisiimme ja käyttökokoelmasta kerättyyn esinekokoelmaan. Esineet kootaan ikäihmisten lapsuus-nuoruusvuosien aikakausilta ja kokoelman tarkoitus on herätellä muistoja ja ajatuksia sekä johdatella pohtimaan, mitkä esineet omassa kodissa tai arkistoissa ovat itselle merkityksellisiä. Seuraavalle tapaamiselle osallistujia kehoitetaan tuomaan kotoaan heille merkityksellisiä esineitä ja/tai valokuvia. Osallistujille jaetaan kenkälaatikot esineiden kuljettamista varten. Laatikko ohjaa valittavien esineiden kokoluokkaa (tulevan näyttelyn vitriinitilat rajalliset), mutta laatikoihin liittyy myös metatason merkitys kaikille tututuna esineenä, johon muistoja ja tärkeitä esineitä on usein talletettu.

Keskeiset käsitteet

- Museaalinen esine, osallistava museo, oman elämän museo, pop up –museo, yhteisöllisyys, paikkaidentiteetin vahvistaminen

-Museaalinen esine. Millaisia esineitä museoissa voi olla? Tarvitseeko museoesineen olla vähintään sata vuotta vanha tai kulttuurihistoriallisesti mittaamattoman arvokas?

Konteksti, esineeseen liittyvä kertomus tai faktat tekevät esineestä arvokkaan esille laitettavaksi. Myös esineen ainutlaatuisuus ja uniikkisuus antavat esineelle museaalista arvoa.

-Osallistava museo, oman elämän museo. Ollaan rakentamassa yhdessä museota. Museo rakentuu toimintaan osallistuvien muistoille ja esineille. Heidän lähtökohdistaan, tarpeistaan ja arvoistaan. Osallistavan museon ajatuksessa ei tarjota valmista museota, johon voi tulla tai olla tulematta kiinnostuksen mukaan, vaan kävijät nähdään yhteistyökumppaneina ja rakennetaan museota ja -kokemusta heidän kanssaan yhteistyössä.

-Yhteisöllisyys. Pop up –museohankkeen tavoitteena on lisätä alueellista toimintaa kaupunkialueilla. Tämän toivotaan lisäävän yhteisöllisyyttä alueen asukkaiden keskuudessa. Hankkeen lopuksi toteutuva näyttely yhdistää alueen eri-ikäisiä ihmisiä.

-Paikkaidentiteetti. Oman asuinpaikan erityispiirteiden arvostus ja omaan asuinpiiriin kuulumisen tunne vahvistuu ja tätä kautta hyvinvointi lisääntyy.

-Pop up –museo. Lyhytaikainen ja odottamattomassa paikassa oleva museo ja näyttely. Koko prosessi työpaikoista lopulliseen näyttelyyn. Myös esineet ja valokuvat saattavat olla odottamattomia ja yllättäviä, koska ne nousevat osallistujien kautta esiin. Näyttelyesineet asetetaan vitriineihin museoesineiden tapaan.

-Museo. Tallentaa, säilyttää, hoitaa, tutkii ja välittää tietoa. Museoiden tehtävänä on kuvata koko inhimillistä elämää.

Välineet, oheismateriaalit, kuvat

- Tampereen kaupungin käyttökokoelmasta kohderyhmän lapsuus- ja nuoruusvuosien aikakausien esineistöä; arkisia käyttöesineitä: emalimuki, maitomitta, partakone, Petterit (pitkät kalsarit), höylä, tulitikkurasiakokoelma, kives (verkon paino) ja Voima –kaupan paperipussi.
- Matkalaukku esinekokoelman kuljettamiseen
- Valokuvasuurennoksia alueelta samoilta aikakausilta (Aluekohtaisia ja yleisiä aikakauteen liittyviä)
- Kenkälaatikot omien esineiden kuljettamiseen (20 kpl)
- Muovipusseja (kenkälaatikon kuljettamiseen, jos osa osallistujista käyttää rollaattoria, kävelykeppiä tms.)
- Dokumentointia varten kamera, kuvaus- ja tutkimuslupa-anomukset sekä muistiinpanovälineet.

TUNNIN KULKU ja aikataulu

Johdatus aiheeseen ja tutustuminen/rentoutuminen:

Esitellään Ainon kanssa itsemme: keitä ollaan, mistä tullaan, millä asialla olemme. 5-10 min.

Aino: ”Olen Aino Mäntyvaara Tampereen kaupungin kulttuurikasvatustyöntekijä TAITE:sta. Toimin koordinaattorina Pop up -museoprojektissa, jonka puitteissa olemme täällä tänään. Pop up -museoon kuuluu tapaamisia, joiden aikana keräämme muistoja ja tarinoita. Tapaamisia

järjestetään neljässä eri kaupunginosassa: Teiskossa, Lielahdessa, Hervannassa ja Peltolammilla/Multisillassa.

Mukavaa, että saimme tulla vierailulle!”

Kaisa: ”Olen Kaisa Ronkainen. Opiskelen Lapin yliopistossa Rovaniemellä kuvataideopettajaksi ja teen nyt harjoittelua TAITE:ssa. Olen tässä museoprojektissa Ainon työparina ja teen myös opinnäytetyöni tästä Pop up -museohankkeesta.”

Jännityksen purkamiseksi muutama tutustumisharjoitus, n. 15min.:

- Esineteemainen "En ole koskaan..." –leikki. Keksitään esineisiin liittyviä asioita, joita ei ole koskaan nähnyt/käyttänyt/kokenut, ja ne jotka eivät ole myöskään tehneet samaa, nousevat seisomaan tai nostavat kättä. Tähän tapaan: "En ole koskaan käyttänyt kuviosahaa...", "En ole koskaan ajanut potkukelkalla".

Ne jotka eivät ole myöskään tehneet samaa, nostavat käden ylös tai nousevat seisomaan. Jokainen osallistuja keksii vuorollaan yhden asian.

Harjoitus toimii samalla kertaa tutustumisleikin kaltaisena ja alkuverryttelynä, sekä laukaisee jännitystä.

Asioita, joita en ole tehnyt koskaan:

- käyttänyt gramofonia
- pelannut kirppupeliä
- käyttänyt kuokkaa
- kirjoittanut mustekynällä koulussa
- nähnyt maitopussia
- vetänyt nuottaa
- kantanut maitohinkkiä
- käyttänyt öljylamppua
- kuunnellut matkaradiota
- katsellut kaappitelevisiota

- käyttänyt leipälapiota
- käyttänyt kalosseja
- laskenut mahakelkalla
- pyykännyt pyykkilaudalla
- käyttänyt viikatetta
- nähnyt pakettinappuloita
- sukinut hevosta
- -omistanut potkukelkkaa
 - sahannut kuviosahalla
 - käyttänyt keritsimiä

Otetaan kokoelmasta yksi esine, mutta ei näytetä sitä osallistujille. Kuvaillaan esinettä, sen kokoa, muotoa, materiaalia. Osallistujat yrittävät arvella, mistä esineestä on kyse. (esine: esim. Höylä, Aino tai minä kuvailee)
Emalimukin kuvailu (Aino):

valko-sini-musta, lieriömäinen, ontto, pohjallinen, kylmä, metallinen, kiiltävä, korkeus ja halkaisija noin seitsemän senttiä, korvallinen, reunus yläosassa, emalipinnoitus, vähän ruosteinen, melko kevyt, mahdollisesti 1950-luvulta.

Kives, eli verkonpaino (Kaisa):

"Tämä esine on pieni, muodoltaan pussimainen, luonnonmateriaaleista tehty. Tässä esineessä on käytetty hyvin kevyttä ja hyvin painavaa materiaalia. Sen pintakerros on palavaa materiaalia, mutta sisäosa ei voi palaa. Tätä esinettä on käytetty sellaisen elinkeinon harjoittamisessa, joka on nykyään useimmiten lähinnä harrastus. Tämä esine on ehkä noin 50-luvulta. Sen nimen voi ymmärtää myös ihmisruumiin osana."

Esinekokoelman tutkiminen:

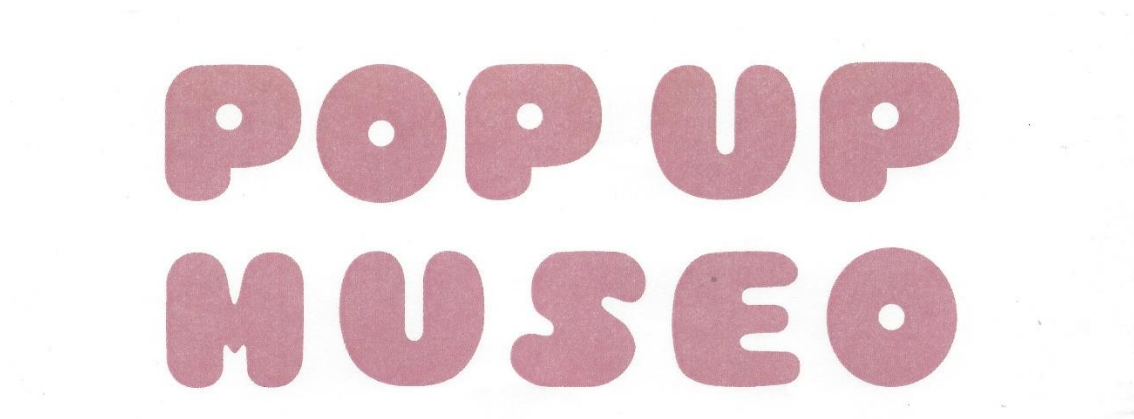
Kokoelmasta esineitä (yksi kerrallaan kiertämään). Yhteensä 4 esinettä. Kesto n. 40 min.

1. Kierros: **Moniaistinen havainnointi**; tunnustele, katso, tutki. Ei tarvitse sanoa vielä mitään.
2. Kierros: **Esineen inventointi/luettelointi** (selvennetään, että tarkoitetaan tunnistamistietoja); Kuvailu: väri, muoto, materiaali. Koko(arvio), ikä(arvio)
3. "Tutkimustaso": **Tarina/konteksti**: Esineen käyttötarkoitukseen liittyvän kontekstin selvittäminen. Muistelu, arvuuttelu ja tarinankerronta välineenä.
4. **Pohdinta**: Pitivätkö aikakauden ihmiset esinettä arvokkaana? Kenelle sillä on ollut arvoa? Mikä arvon on tuonut? (esineen tarpeellisuus, koristearvo, perintöarvo, mikä?)
5. Lopuksi keskustellaan siitä, mikä tekee museoesineestä museoesineen. Mitä kriteereitä on (tai ei ole) sille, että esineen voi asettaa näytteille museoon. Keskustelua "oman elämän museoesineestä" pohjustuksena seuraaville tapaamisille.

Jatkosuunnitelman kertominen osallistujille, n. 30-40 min.:

- Kerrotaan, että seuraavalle kerralle toivotaan osallistujien tuovan kotoaan jonkun heille tärkeän ja merkityksellisen esineen ja/tai valokuvan (esineitä/kuvia). -Muistutetaan, että voi tuoda aluksi useamminkin.
- Jaetaan kenkälaatikot ja huomautetaan, että esineen olisi hyvä olla sellaista kokoa, joka mahtuu laatikkoon. Luvataan, että isommankin esineen voi tuoda, mikäli sen saa kuljetettua mukanaan.
- Esitetään toive, että osallistujat miettivätkin mikä tarina tai tapahtuma esineeseen/kuvaan liittyy. Mikä tekee esineestä merkityksellisen.
- Kerrotaan, että esineistä ja tarinoista kootaan näyttely. Kerrotaan, että Vapriikin valokuvaaja tulee ottamaan studiotasoiset kuvat osallistujien esineistä ->saavat niistä itselleen arvokkaan muiston. Oman esineen arvon kohottuminen.
- Kerrotaan, että näyttelyä varten haluamme kirjoittaa/tallentaa tarinoita ylös seuraavilla tapaamisilla. Luetaan suostumuslomakkeiden tekstit ja jaetaan ne allekirjoitettaviksi. Gradusuostumuksesta luvataan kopiot seuraavalle kerralle.
- Aikaa kysymyksille ja keskustelulle.

Liite 11 Pop up –museotunnus

Liite 12 Pop up –museoiden omat tunnuksset.

Liite 13 Artikkelit Pop up -museonäyttelystä Tampereen kaupungin verkkosivuilla.

Tapahtumat > Näyttelyt > Muistoja Lielahdesta - Esineitä, valokuvia ja tarinoita pop up -museossa

Muistoja Lielahdesta - Esineitä, valokuvia ja tarinoita pop up -museossa

Tapahtuma ei ole enää voimassa.

Arvostele

Arvostelujen keskiarvo : 0/5 (0 ääntä)

Lietsu & Lentsu -keskusteluryhmän jäseniä on tuonut näyttelyyn heille merkityksellisiä esineitä ja valokuvia sekä niihin liittyviä muistoja Lielähtikeskuksen kirjaston aulavitriniin. Keskusteluryhmä kokoontuu viikoittain ja osa jäsenistä on tuntenut toisensa lapsuudesta tähän päivään.

Esillä on tarinoita lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta - elämästä Lielahdessa 1940-1960 lukujen aikana ja 1800-luvulla eläneistä sukulaisista. Esineet ja valokuvat liittyvät muun muassa harrastuksiin, työntekoon, leikkeihin ja kulttuurin muutokseen television tulon myötä. Valokuvavälineistö usealta vuosikymmeneltä, Tampereen kilpa-ajot, bussikusi-isän ajopenkki, kanootin mela ja kahvipakettien keräilykuvat tarinoineen raottavat ovea menneisiin vuosikymmeniin, ajankuviin sekä tapoihin.

Näyttely on osa Kulttuurikasvatustyökalu TAITEn pop up -museohanketta. Hankkeessa tuotetaan neljä erilaista, osallistujien näköistä näyttelyä neljän eri kaupunginosan asukkaiden kanssa: Hervannan, Lielahden, Multisillan ja Teiskon.

Teiskon Kämppeniemen "Ukot ulkomailta" -pop up -museo avasi näyttelyiden sarjan helmi-maaliskuussa ja touko-kesäkuun aikana tulevat esille muut alueelliset pop up -museot.

Hankkeen yhteistyötahoina Tampereen kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluista toimivat Museokeskus Vapriikki, Kokoelmakeskus, Vapriikin kuva-arkisto ja Pirkanmaan maakuntamuseo. Yhteistyötä tehdään lisäksi Kulttuurikasvatustyökalu TAITEn luotsitoiminnan kanssa ja hankkeen rahoittajana toimii Museovirasto.

Näyttelyn avajaiset ovat 14.5. kello 13 vitriinin edustalla. Tarjolla pientä avajaispurtavaa ja haitaria soittaa Martti Ahde. Avajaiset ovat kaikille avoin tilaisuus, tervetuloa! Paikalla on näyttelyn tekijöitä kertomassa muistoistaan.

Ajat

Tapahtumalaji

Näyttelyt - Muut näyttelyt

Paikka

Lielahden kirjasto
Lielähtikeskus, Antti Possin k
33400 Tampere
040 800 7842
Paikan muut tapahtumat

Facebook

Lähetä kaverille

Tulosta

[illegible]

Liite 16 Teisko-Aitolahti -lehden artikkeli pop up -museosta.

8

Teisko-Aitolahti

Torstaina 8. maaliskuuta 2018

Ukot ulkomailta Koilliskeskuksessa

Teisko, Linnainmaa
Leena Tulivirta

Ulkomaavainien kerhoiltoissa kokoontuvan Kämmerleimen Ukkokerhon tuottama *Ukot ulkomailta Teiskosta* -näyttely avautui Koilliskeskuksen kirjastossa helmikuun lopulla. Esineitä, valokuvia ja tarinoita näyttelyä varten on kerätty jo pitkään ennen sitä.

Vilmeessä tapaamisessa ennen näyttelyn ripustusta oli enää vain muutama tarina taltioiduttu.

Nämä muut on nyt kirjoitettu puhaaksi. Käykää ilpi ja korjatkaa, kehotti Aino Mäntymäki, joka toimii koordinaattorina Taiten, eli Tampereen kaupungin kulttuuri-

Kaisa Ronkainen valmistautuu kuuntelemaan Seppo Ilomäen tarinaa.

Fakta

Pop up -museo

■ Lyhytaikainen ja odottamattomassa paikassa oleva museo ja näyttely.

■ Rakentuu sekä tapaamisista että näyttelyistä. Myös esineet ja valokuvat saatavat olla yllättäviä, koska osallistujat valitsevat ne omista lähtökohdistaan.

Olen tuonut näyttelyyn kaksilapaisen jääkiekkomailan.

kaivatuskain on aiheellisesti pop up -museohankkeessa. Aiheellinen pop up -museoprojekti on käynnissä neljässä eri kaupunginosassa, joista ensimmäinen näyttelyyn menevä on

Aisakello ja viljamaski on ovelin ovat peräisin Jukka Mattilan kotitalosta.

Teisko. Projektin kantavana teemana ovat asuinalueen erityispiirteet ja osallistujien muistot ja tarinat. Teiskon ukkojen näyttely esineistö on 1800-1900-luvulta: esillä on muun muassa työkaluja, koriste-esineitä ja lahjoja, joiden tarinat kertovat työtoimista, harrastuksista, leikeistä ja sukulaisista Teiskossa ja sen ympäristökuunissa.

Elä kun toimeen: Seppo Ilomäki lähtee tarinakuunnelseen, johon Lapin Yliopistosta kerrähtäjätoimikunta tekevä Kaisa Ronkainen on virittellyt videokameran valmiiksi.

Sitä käytetään vain puhtaaksi kirjoittajan muistina.

Sain puolella oikoluetaan. Pekka Luontosen tarina vie vuoden 1953 Ruovedelle. Silloin Pekkan karsanassa kuvattiin elokuvaa *Siltalan pehtoori*.

Oli aika hienoa, kun 8-vuotias pääsi Suuri-Filmin juoksupojaksi.

Tarunassa ei ole korjaamista, ja myös Jukka Mattila on melko tyytyväinen oman kertomuksensa tekemiseen.

Olen tuonut näyttelyyn aiskellon, viljamaskin ja kaksilapaisen jääkiekkomailan.

Ne ja paljon muuta on nähtävissä Koilliskeskuksen kirjastossa 29. maaliskuuta saakka. Näyttelyyn on vapaa pääsy kirjaston aukioloaikoina.

Liite 17 Lielahden pop up -museon näyttelyjuliste. Jokaisesta pop up -museonäyttelystä tehtiin vastaavanlainen juliste.

POP UP MUSEO

muistoja

LIELAHDESTA

14.5.-1.6.2018

Lielahtikeskuksen kirjaston aulavirtuini / Antti Possin kuja 1 / 33400 Tampere

Lietsu & Lentsu -keskusteluryhmän jäsenten esineitä, valokuvia ja tarinoita.

Kuusi-Sanna Sillanpää

TAMPEREEN KAUPUNKI

Taite

VAPRIIKKI

Opetus- ja kulttuuriministeriö